

47
81

47-81

ص. بیکبولاط.

مکالمات قایم اوغلا
کیتاپلاریندا
کلیف بلغی

دین درسلری

جزء ۱.

ابتدائی برنجی صنف اوچون معاملرگه درس نمونه لری
و
عائله ده دین تربیه سی اوچون مراجعت کتبی.

توضیح

مۆلفدىن:

مكتىب ديدىڭ ايسه كوڭلىڭگە قات ايتوب دىن و آنا تلى كيلوب توشه. مكتىب ايك مھم اورن طو تارغە تيوش درسلىر شېھەسىز اوشبو دىن و آنا تلى درسلىرىدۇر. بو ھەر مىلتدە شولاي، بزدە، تاتار مىلتىدە شولاي بولورغە تيوش. مكتىب اوزىنىڭ اولگى دورلىرىنى، ئەلەن اوزىنە مەين براسمگە مالك بولماغان زمانلردە آندە برىنچى اورنى دىن طوتا ايدى. برىنچى اورنى غنە توڭل، اول وقت دىن مكتىبى اوزىنە مانا پوليه ايتوب آلغان ايدى. بو دورلىرىن مرادم اصول جديده گە چە بولغان دوردر. بو وقتلردە مكتىب تاتار دىگان برىمىت باردىب دە اويلامى، آنڭ آنا تلى بار و بولورغە تيوشلگن دە خاطر ينە كىترمى، اول مەيشت نەرسە ايكانلگن دە بىلمى، مەيشت اوچون كىرەڭ بولغان بعض برىمىلر بولورغە تيوشلگى حقنە اوزىنە سۇالدە بىرمى، اوزىدىن حساب دە آلدى. اول بار ايدى، بارا ايدى. لکن آنڭ بارلغى دە حس قىلىنمى، باروون دە برغايە و مقصدە كوزە تلمى ايدى. مونه شول زمانلردە مكتىب بو تونلەي دىرلەك دىن درسلىرى تەت انحصار نە ايدى.

اول وقتلر قايچاندر و كىم طرفىدىن تاليف ايتلگان «شرايط الايمان» اسمىنىڭ كىچىك گنە تاتارچە و عربچە قاتش برىرسالە نىچىكدر بو تون مكتىبلرگە كروب آلوب مكتىبىنىڭ برىنچى يىللار نە تمام مستقل صورتە حكومت سوره و بىرىن برىدىن درسلىكى تەشكىل ايتە ايدى. واقعا بو دىن كىتابى ايدى. آڭار دە باشە الفبا كورسە تەلسە دە، بو الفبا عرب الفباسى بولوب اصل مقصد بولغان ايمان و اعتقاد درسلىرىن اوقو اوچون بر و اسطە ايتوب كنه كرتلگان ايدى. بو ندىن صوڭ «بىدوام»، «آخىر زمان»، «ثبات آلما»، «فضائل الشهور»، «يوسىف كىتابى»، «باقىرغان»، «راحت دل»، «ثبات العاجىزىن» قىيلىندىن بر ناقم كىتابلر بار ايدى، كە بولرىنى دىن كىتابى دىسكىمى، و عظ و تصوف كىتابى دىسكىمى، ادبىيات كىتابى دىسكىمى، ئەللە باشقە برەر اسم بىرەسكىمى، آنسى سىنىڭ اختيار. تىك شول قىدرسى بار، كە بولردە درس كىتابلىرى ھەمدە دىن

اوزاققا اوتمه دی معاویه طوقسان مڭ قدر عسکر جیبوب حضرت علیگه قارشو
 صوغش غه چقدی. حضرت علی ایسه معاویه نڭ بو اشنیدن خبر آلوب یوز بکر می
 مڭ عسکر جیبوب «فرات» نهری بویینه کیلدی. ایکی طرف بر بینه «صفین»
 دیگان اورنده «رقه» یاننده اوچراشدیلر. شونده صوغشورغه باشلاب دورت آیلر
 وقت اچنده طوقسان مرتبه لب صوغش بولدی. ایکی طرفدن یتیش مڭلهب مسلمان
 شهید بولدی. آخر نده حضرت علی یوق اوچون بو قدر لی مسلمان قانی توگونوی
 استمه مددی. شونلقدن «معاویه» گه: «صوغشوچی بز ایکیمز، بز نڭ اوچون بو
 قدر لی مسلمان قانی توگلدی، بولای دوام ایتسه بله هم طافی نی قدر لی اسلام قانی
 توگولور. کیل بز ایکه و قارا قارشو کیلوب صوغشیتق، حلقق شونده بلنور» دیه
 معاویهنی «دوئیل» گه چاقردی. حضرت علی نڭ بهادر لغی بوتون اطرافده مشهور
 بولغندن، معاویه قارشو چغارغه قورقدی. بوندن صوڭ حضرت علی معاویه
 عسکرینه هجوم ایتوب آنڭ عسکرین بوزوب کیرو چیکردی.

حضرت علی عسکری بیک صوفی و پراستوی ایدی. شوندن استفاده
 ایتوب «عمر و بن العاص» عسکر لرینه حیل اوگره تورگه باشلادی. شوپله، گه:
 عسکر لر نڭ سوگگی اوچارینه قرآن کریم بهیل توب حضرت علی عسکری
 طرفینه بیهدی: «ای اهل اسلام! ای اهل عراق! بز هر قایومز مسلمان، نی اوچون
 بز بر بومز نڭ قانن توگمیز، آرامزده الله نڭ کتابی حاکم بولسون» دیه قچقر شوب
 حضرت علی عسکری طرفینه کیله باشلادیلر. عراق عسکری بونی ایشتو ایله
 یومشاردیلر. صوغشنی طوقتانورغه فرار بیردیلر. مذکور صوغش اوزینڭ
 قهرمانلغی ایله معاویهنی عاجز اینکان مالک بن اشتر: «جماعت! بونلر بارده حیل،
 بونارغه اوشانها گز» دیسه ده عراق لیلر بوگا کونمه دیلر. صوغشنی طوقتان بیلر.

صوگره ایکی طرفدن ایکی حکم تعیین ایتوب مذاکره گه باشلادیلر.
 حضرت علی طرفندن «ابوموسی الاشعری» معاویه طرفندن «عمر و بن العاص»
 حکم تعیین ایتلدی. ابو موسی الاشعری پراستوی، حیل سز بر آدم ایدی،
 عمر و بن العاص ایسه غایت حیل کار و اوتسکن بر آدم بولغندن ابو موسی
 الاشعری نی بیک تیز اغفال ایتوب، خلیفه لکنی معاویه گه فالدردی.

بو صوغش باشده حضرت عثمان نڭ قانن طلب ایله باشلانسه ده، بارا

پورغاچ اولنگی توسی یوغالوب، حضرت علی ایله معاویه نىڭ خلیفه لك مسئلهسى گنه بولوب قالدى.

حکم لرنىڭ قرارى ایله خلیفه لك معاویه یاغنده قالغاچ، معاویه عسکری شام طرفینه، عراقیلر **كوفه** گه فایتوب كیتدیلر.

«صفین» صوغشنده عراق عسکری، قرآن كوتەرگان معاویه عسکرینىڭ سوزلرینه اوشانوب صوغشنى طوقناتقانلر ایدى. ایكى طرفدن حکم تعیین ایتولوب خلیفه لك معاویه طرفنده قالدرلغاچ حضرت علی نىڭ حکم تعیین ایتدروون یارانمادیلر. «حضرت علی خلاف شریعت خلاف قرآن اش قیلدى» دبو حضرت علی دن باش طارتوب اوزینه قارشو چوالا باشلادیلر. حکم مسئلهسن کیری فایناروب آلوون صورادیلر. «كوفه»، «بصره» شهرن ضبط ایتوب اھالیسن قتل عام قیلحق فکرینه توشدیلر. شول عقده مذا کره اوچون «نھروان» دیگان اورنده جیولدیلر. حضرت علی بونلرغه بىك **كوب** وهظ نصیحت ایتسه ده طیکلامادیلر. آخونده حضرت علی عسکر ایله هجوم ایتوب بىك کوبیسن قلچدن کیچوردی. بىك آزی سلامت قالدى. بو صوغشقه «نھروان» دیگان اورنده بولغانلقدن «نھروان» واقعهسى دیلر.

حضرت علی نىڭ شهید ایتلووی.

«نھروان» صوغشندن سلامت قالغان خوارچار (*) آز بولدقلرندن صوغش ایله مقصودلرینه ایرشو ممکن توگل ایدى. شونلقدن آنلر حضرت علی نى هم معاویه ایله عمرو بن العاص نى بر کونده هیله ایله اوترمك بولدیلر. وشول خدمتکه بر نیچه خائنى تعیین ایتدیلر. حضرت علی نى اوترورگه تعیین ایتلگان کشى، حضرت علی مسجدگه بارغانده آرتندن کیلوب خنجر ایله شهید ایتدی.

عمرو بن العاص نى شهید ایتەرگه تعیین ایتلگان آدم عمرو بن العاص دبه آنىڭ بر کشیسن اوتردی. شامده معاویه گه قورال ایله هجوم ایتسه لرده مقصودلرینه ایرشه آلمادیلر. معاویه اوزن سلامت قوتقاردی.

(*) حضرت علی نىڭ حکم تعیین ایتدرووینه راضی بولماينچه حضرت علی یانندن آبرلوب كیتنکن آدملرگه «خوارچ» دیلر.

معاویہ ننگ مصرنی فتح ایتووی.

«صفین» واقعہ سن ۶۳۷ء میں صولت معاویہ اوزن شام طرفلر نده خلیفہ اعلان ایتکان ایدی. بو طرفلر غه غنه قناعت ایتمه پنجه مصر نیده اوز قولینه کرتک پولوب، مصر طرفلرینه عسکر یبه وررگه حاضرلر نه باشلادی. مصر والیسی بولغان «محمد بن ابی بکر» حضرت علی دن یاردهم صورادی. حضرت علی بر نی قدر عسکر ایله «مالک بن اشتر» نی مصر غه یاردهم اوچون یبه ردی. معاویہ بوندن بیک قورقدی. «مالک بن اشتر» یولده «قلزم» قصبه سینہ طوقتادی. قلزم شهرینک باشلیغی ایسه معاویہ ننگ خیر خواهی ایدی. شونلقدن مالک که زهرلی بال اچرتدی. شونک تاثیرندن مالک شول ساعت جان تسلیم ایتدی. باشلقلری اولگانن بلگنچ مالک ننگ عسکری کیر و قایتوب کیتدی. بوندن خبر آغاچ معاویہ «ان الله جنود من العسل» دیره ک شادلانوب قالدی. صوکره معاویہ مصرفه عسکر یبه روب زور بر صوغشدن صولت «محمد» مغلوب بولدی. اوزی شونده موتیر یلوب اوط برلر ن یاندرلدی.

حضرت علی شهید بولغاچ، حسن رضی الله عنه نی عراق خلقی خلیفہ ایتوب تعیین ایتسه لرده اول آلتی آی قدر خلیفہ بولغاچ اوز ننگ اختیار ایله خلیفہ لکنی «معاویہ بن ابی سفیان» غه بیردی. بیت المال دن اوزینه کیچنورک وظیفه تعیین ایتلوون، حضرت علی طرفنده بولغانلر ننگ مال و جانلرینه تیلمهون، معاویہ دن صولت «حضرت حسین» ننگ خلیفہ بولوون شرط ایتدی.

خلفاء راشدین دورنده اوزلرینه مخصوص اسلام آقچه لری بار ایدی. بو آقچه لر ننگ بر یاغنده «محمد عبده ورسوله» دیو یازلوب ایکنچی یاغینک اورتاسنده کشی رسمی، شول رسم ننگ بر طرفنده «محمد» ایکنچی طرفنده «رسول الله» دیگان سوز یازلغان ایدی.

حضرت حسین خلیفہ لکنی طاشلاوی ایله «خلفاء راشدین» دوری بتوب «امویہ دوری» باشلانادر. امویہ لر ننگ برنچی خلیفہ سی «معاویہ بن ابی سفیان» در.

(بر رسم مصر علماسی سید امیر علی افندی ننگ «مصور تاریخ اسلام» اسلی کتابندن آلتدی).

خلفاء راشدین
زماننده صور
غلغان اسلام
آقچہ سی.

IV

امویہ دولتی

۱

معاویہ بن ابی سفیان

۶۱ — ۴۱

حضرت حسن خلیفہ لکنی طاشلاغاندن سوڭ ۴۱ نچی سنہ ہجر بہ دہ خلیفہ لک
معاویہ بن ابی سفیان غہ کوچدی.

معاویہ، «امیہ بن عبد الشمس» نسلندن

بولغانغہ، معاویہ نسلندن کیلگن خلیفہ لرگہ

«امویہ خلیفہ لری» آنلرنڭ قول آستلرنده بولغان

حکومتکە «امویہ حکومتی» و «امویہ دولتی» دیلر.

معاویہ رسول اکرم زماننده زکات کانہی

ایندی، بسر آز سوڭرہ سوربہ دہ گی اسلام

عسکرلرینہ باشاق ایتوب قویلدی. رسولنڭ

وفاتندن سوڭ حضرت عثمان زماننده شام

طرفلرینہ والی ایتوب تعیین ایتولدی. بو وقت

معاویہ اوزینڭ سوزگہ اوستالغی و قول آستندغی

آدملرگہ عبدلنی وجوماردلغی آرفاسنده شام

طرفندغی خلقلرنی بوتونیسن اوزینہ قاراندی.

معاویہ زماننده اسلام مہلکنی بیک کیگہ.

امویہ دولتی وقتندغی عرب عسکری. یدى. بیک زور قوت طاہدی.

(احمد رفیق بک نڭ «تاریخ

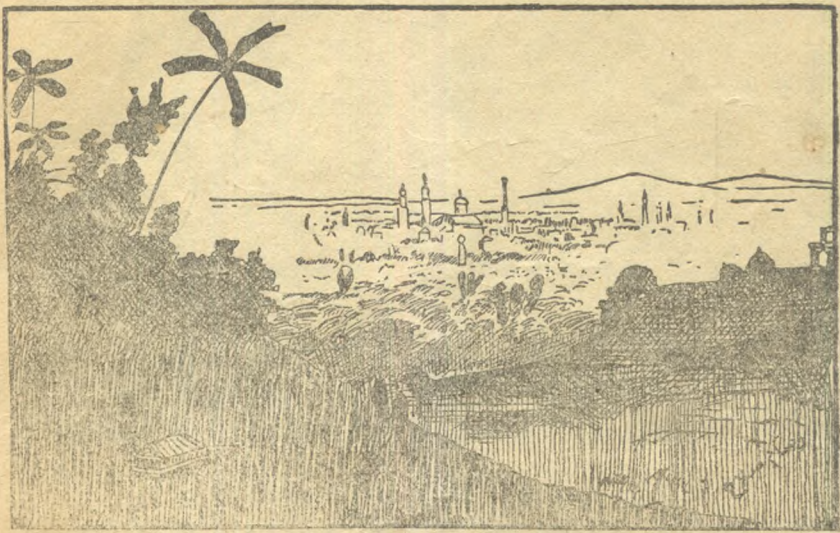
عمومی» سندن آلدی.) صایلا دی. سببی ایسه «صفین» واقعہ سندن سوڭ

مکہ مدینہ خلقی ایله عراق طرفندغی خلقلر، معاویہ دن راضی توڭللر ایدی.

صَلَاح

شام طرفىدەقى خاقلار ايسه معاويه نىڭ اوز طرفىدارلارى بولدىغىدىن آنىڭ اوچون آنىدىن موافقى اورون بوق ايدى.

شام شريف.

(بوارسم احمد رفيق بك نىڭ «تارىخ عمومى» سىنىن آلندى).

معاويه خليفه بولغاچدە كوپ اورنلار دەقى تورە وواليلرنى آلماشدر وب اوز اطرفدارلرن قويدى. معاويه خليفه بولغاندە مەلىكىتىڭ كوپ اورنلار نە چوالو واختلالار دوام ايتە ايدى. بو چوالورنىڭ ايك قورقنچلىسى عراق طرفلار نە ايدى. شونىڭ اوچون معاويه برنى قدرلى عسكەر ايلە «زىاد بن ابىه» نى عراق طرفلار نە يبەردى. «زىاد بن ابىه» غايت قاتى كوڭللى وقۇتلى بر آدم بولدىغىدىن «عراق» طرفلار نەقى چوالورنى بىك تىزلك ايلە باصدى.

معاويه قورى عسكەرن اصلاح قىلغان شىكىللى، دىكز عسكەرن وآنلار نىڭ فلوطار نە بىك ياخشى توتىب كە صالدى. سوڭرە بر زور فلوطا كىمە ايلە «قسطنطينىيە» حازرگى استانبول شەرىنە عسكەر يبەردى. بو فلوطا عسكەر باشلىقى معاويه نىڭ اوز اوغلى يزىد ايدى. بو عسكەر لار اچندە مشهور «ابو ايوب الانصارى» حىزرتلرى دە بار ايدى. بو سفردە اسلام فلوطى نى قدر كوچلى بولسەدە استانبولنى فتح ايتوتوگىل، استانبول شەرىننىڭ يانينەدە كىلە آلمادى، چونسكە، بو وقت روملار فلوطالارنى ياندر و اوچون مخصوص بر اوط ايجاد

ایتکانلر ایدی. شول اوطغه چدی آلمی اسلام فلوطن کیرو فایتوب ایتدی.

عربلرنک فلوطنینه روملرنک اوط یبهرووی.
(بو رسم «تاریخ تمدن الاسلامی» کتابندن آئندی).

ابو ایوب الانصاری حضرتلری شول صوغوش وقتنده وفات ایتدی. قبر شریفی
استانبول یاقئنده زیارتگاه بر
اورندر.

معاویه زماننده «عمرو

بن العاص» مصرغه والی

ایتوب قویلدی. «عبد الله بن

زیاد» ترکستان طرفارینه

یبهردی. اول «جیحون»

نهرن اوتوب ترکستانده کوب

ییرلر فنج ایتدی. «عقبه بن

نافع» حضرتلری آفر یقافه یو-

روب، آفر یقانک شمال طرفلر-

ندهفی خلقلرنی دین اسلامغه

کرتدی. صوگره اوزی شونده

والی تعیین ایتدی. آفر یقادهفی

قبروان شهرنده عقبه بن نافع صالدرغان جامع.

(بورسم احمدرفیق بک ننگ «تاریخ عمومی» سندن آئندی).

«قیروان» شهرن عقبه بن نافع حضرتاری بنا ایتدروب شونکه زور بر جامع صالحردی.

معاویه زماننده «ردوس» و «کرید» آطه لرینه فلوط ایله هجوم ایتلیدی. مسلمانلر بو صوغشلازنگ هر قایوسنده بیک زور بهادرلق کورسه تدیلر. اسلام لرننگ صوغشده غی مهارت لوی دشمانلری طرفندن بیله تصدیق ایتلیدی. معاویه اوزندن صوگ خلیفه لکنی حضرت حسین گه فالدرورغه شرط ایتکان بولسده، بو معاهدنی بوزوب، اوغلی یزیدنی خلیفه ایتهرگه تلی ایدی. شونگ اوچون اوزی سلامت وقتوق کوب کشیلردن اوغلی یزیدکه بیعت آلدی. مدینه شهرینگ الوغلارندن بر نیچه کشی «یزید» که بیعت ایتهرگه تله مه دیلر. شونگ اوچون معاویه بالذات مدینه گه باروب بوناردن کوچلب یزیدکه بیعت آلدی.

معاویه هجرتنگ ۶۰ نچی سنه سنده، سکسان اوچ یاشنده وفات ایتدی. اسلام خلیفه لردن، ایگ نلک، شریعت حکم لرن بورتور اوچون قاضی ومفتی لر تعیین ایتوچی، بوچنه اصولن یولغه قویوچی اوشبو معاویه در. معاویه زمانینه قدر مملکت ده ایران و روم آقچه لریده استعمال ایتوله ایدی. معاویه بونلری استعمالدن چغاروب اوز اسیمینه آقچه یاصانیدی. مملکتنگ هر طرفنده شول آقچه لر استعمال ایتوله باشلادی.

خلیفه لکنگ آتادن اوغله، یا که اوغلدن قرده شکه میراث بولوب کوچوب یوروی معاویه طرفندن توزلیدی؛ بوکا قدر خلیفه لک جهوریت اصولی (خلق خلیفه صایلاغانده اوز آرالردن مملکت اوچون فائده کیتوره آلورلق معلومات و اخلاق ایسه سی بولغان کشینی صایلاب قویالر ایدی) ایله یورتوله ایدی. تاریخ اهللری معاویه ننگ بواشن اسلام دولتی ننگ ترقی سینه آباق چالو ایله بر دیوب قاریلر. معاویه اولم خسته سنده ایکان. اوغلی «یزید» نی چاقروب مملکت اشلرن یورتو حقنده اوزاق کینکاشلر بیردی؛ مروان ننگ معاویه اولگهچ «یزید» که بیعت ایتمه وی احتمال ایدی. شونگ اوچون اوغلی یزیدکه «سبن مین اولگهچ مینی لحدکه قویارغه مروان نی توشور، صوگره قورالکنی چغاروب قورقتوب اوزگه بیعت آل» دیدی. معاویه ننگ شول حیله سی ایله یزید مروانندن بیعت آلدی.

برونچی یزید بن معاویه.

۶۱ — ۶۴

معاویہ ننگ وفاتندن سوڭ اوریننه اوغلی یزید خلیفه بولدی. یزید، غایت فاسق و غائن بر آدم بولوب، عدالت، مرحمت، شفقت دیگان گوزهل صفت لرننگ نهرسه ایکاننده بلمی طورغان بر ذات ایدی. بوتون عمرن ساری (سرای) و باقیه لرنده ایسرتکچ اچوب، جاریه لر اویناتوب اوزرددی. حتی یزیددن اورنگ آلوب «شام» خلقی دخی اچکی گه، «فالت که مبتلا بولوب بتکانلر ایدی. یزیدنگ شوندی ناچار خلقی بولغانلقدن بیک کوپ آدملرننگ یزیده اخلاصلاری یوق ایدی. آننگ خلیفه بولوویننه راضی بولوچیلرده تیک ظلمندن قورقوبقنه راضی بولغانلر ایدی. حضرت حسین ایله عبدالله بن زبیر حضرتلری یزید گه بیعت ایتمه دیلر، چونکه معاویه خلیفه بولغانده اوزندن سوڭ خلیفه لکنی حضرت حسین گه قالدوروغه شرط ایتوب معاهده یاصافان ایدی. شونلقدن معاویه دن سوڭ خلیفه لک یزید گه توگل، حضرت حسین گه تیوش ایدی.

کربلا واقعه سی.

عراق و کوفه طرفلرنده فی خلقلر، معاویه ننگ اوزلرینه اینکان جبر، ظلم لرن خاطر لرندن چغار ماغانلر، آنی همانده صافلاب طورالر ایدی. معاویه ئولوب یزید خلیفه بولووی ایله معاویه آچوون یزیددن آلورغه نیت ایتمیلر. شول خصوصده جیبولشلر یاصاب، حضرت حسین نی کوفه گه چاقروب خلیفه اعسلان قیلورغه قرار بیر دیلر. سوڭره آرالرندن ایلچی صایلاب مدینه گه یبهر دیلر. ایلچیلر مدینه گه باروب، حضرت حسین دن سوڭ کوفه گه باروون اوتندیلر و اوزن آنده خلیفه اعلان ایتمه چکلرن بلدر دیلر. حضرت حسین نی کوفه خلقی دورت کوز ایله کوتدیکن، آننگ حقنه جان و ماللرن فرغانمایه چاقلرن سویله دیلر. حضرت حسین یزیدنگ خلیفه لکن توگل، حتی آناسی معاویه ننگ خلیفه لکنه شرعی طابمی ایدی. شونلقدن اول بر زمانده ده آنلرغه بوی صونمادی. حضرت حسین کوفه لیلرننگ اوتنچلرن قبول ایتوب یولغه چغارغه وعده بیردی. کوفه خلقی وعده لرنده طورماوچان، ثباتسز و متانتسز بر خلق بولوب، بر کون بر آدم اوچون جانلرن قربان ایتمه درجه ده سوز بیردکلری

حالدہ، شونگ ایتہ گہ سنوک شول آدمنگ خلائینہ اش قیلورلی ہر بلر آراسندہ
قات قات تجربہ قیلنغان ایدی. شونگ اوچون حضرت حسین ننگ، بواشن بیک
کوب یاقنلری مصلحت کورمہ دیلر. صوکی اوکنچلی بولوون سویلہ دیلر.
حضرت حسین ایسہ بونلرننگ سوزلرینہ التفات ایتہدی. کوفہ لیلرننگ سوزلرینہ
اوشانوب بولغہ چقدی. اوزی ایلہ برگہ ایکی اوغلی، خاتون ویاقنلری ایلہ
یتمشلہب آدم بار ایدی.

برنجی قدرلی وقتدن صوگ حضرت حسین عراق حلدودینہ (چینگنہ) ایرشدی.
کوفہ لیلر حضرت حسین نی شول اورنغہ چغوب قارشو آلورغہ بولسہ لردہ
کوفہ لیلردن برہودہ اوچرامادی. حضرت حسین «بلکہ تہلی آنلر آلدہ راقدر»
امیدیلہ طاغی بر قدر آلغہ پارسہدہ بر کمدہ اوچراماچ، اوزینگ آلدانغانینہ
بیک بورچیلہ باشلادی. آخرندہ اوکغایلیراق بر اورن طابوب شوندہ صاقلانورغہ
قرار بیر دیلر. و«فرات» یلغہ سینگ غرب ساحلندہ «کربلا» دیگان اورننی
موافق کوروب شوندہ طوقناب قالدیلر.

یزید، کوفہ لیلرننگ بو اشلر ندن خبر آلو ایلہ، اوزینگ ایگ اخلاصلی
بولغان آدملر ندن «عبیدالله بن زیاد» نی کوفہ گہ والی تعین ایتوب، نیچک
بولسہدہ کوفہ خلقن باصدرغہ امر ایتدی. «عبیدالله بن زیاد کوفہ گہ باروب،
آندہ غی خلقنی بیک تیز باصدردی. بو وقت حضرت حسین «کربلا» دیگان
اورنغہ کیلوب یئکان ایدی. «عبیدالله بن زیاد» بوندن خبر آلوب حضرت حسین نی
طوتوب کیلور اوچون «عمر ابن ابی وقاص» اسملی برہونی قارشو چقاردی
وآکار دورت مگ قدر عسکر بیردی. اوزافدہ اوتہدی «عمر ابن ابی
وقاص» عسکری ایلہ حضرت حسین ایلہ اییبہ شلرن چولغاب آلدی. بو وقت
حضرت حسین اوزینگ آلدانووبینہ تمام اوشانسہدہ اش اوزغان ایدی.

حضرت حسین عمر ابن ابی وقاص نی کوروب، اوزینگ کیر و مدینہ گہ
بہرلوون یا کہ شوندہ طوقناب قالب یزیدنگ بر تورہسی بولوب یزید کہ
اخلاص ایلہ خدمت ایتہرگہ رخصت ایتلوون، یا ایسہ اوز ایرکی ایلہ یزیدنگ
حضورینہ باروون سورادی. عمر بن ابی وقاص بونلرننگ برسندہ قبول ایتہدی،
یول باصوچی حکمندہ طوتوب یزید کہ کوندہرہ چگن آکلاتدی. شوندن صوگ
حضرت حسین صوغشورغہ قرار بیردی. وشونی امویہ عسکرینہ بلدروب،
اوزندن باشقہ بالا چاغالرینہ، خاتون قزلرغہ قورال استعمال ایتہولرن رجاء

ایتمدی. لکن انصاف سز امویہ عسکری حضرت حسین ننگ بو اوتنچن ده قبول ایتمه دی. محرم آیینک اونچی کونی جمعه کون ایکی آراده صوغش باشلانوب شول کون حضرت حسین شهید ایتمدی. باندہ غی بالاچاغالری، گناہسز خاتون قزلی قلچن کیچرلمدی.

دشمانلر حضرت حسین ننگ باشن کیسوب کوفه گه یبهردیلر، مونارغه فنه قناعت ایتمی مبارک گه وده سن بلچراق آیاقلری بلهن طابتاب ایزگه لب بتردیلر. حضرت حسین ننگ کیسک باشی «عبیدالله بن زیاد» غه طابشرلمدی. عبیدالله بن زیاد فولندہ غی طایاغی ایله حضرت حسین ننگ، ایرنلرینه صوغوب «آی های های بو ایرنلر، بر ولی ننگ ایرنینه اوغشی بیت!» دیرب مسخره ایئودن طارتنمادی. بزنگ بوکونگه قدر به یروم وشادلق ایئوب کیند کمز «عاشورا» به یرومی مونه شول «کر بلا» واقعه سی کونیدر.

یزید «کر بلا» واقعه سن مسلمانلر ننگ کوکلندن پغار و اوچون نه یلنه لرنده بولغان حکومتلر ایله صوغش آچدی. «سالم بن زیاد» قومانداسنده اولارق بر آردو حاضر لب «حوارزم» و «بغارا» طرفلرینه یبهردی. بونلر شول طرفلرده بیک کوب شهرلونی فتح ایتمیلر. «عقبه بن نافع» فتوحانده دوام ایئوب بحر محیط آطلاسیغه باروب چقدی.

عبدالله بن زبیر ومکه محاصره سی: کر بلا واقعه سندن بوتون علویلر ننگ (حضرت علی نسلینک) جانی نه رندی. علویلردن بیگره مکه لیلر فان آغلادیلر، بونلر امویلر گه دشمانلقلون آرتدروب، امویہ حکومتن طانومی باشلادیلر. امویہ طرفدارلردن حضرت حسین ئوچن آلورغه وعده بیرسه «عبدالله بن زبیر» نی اوزلرینه خلیفه اعلان ایتمه چکلرن بلکردیلر.

عبدالله بن زبیر ننگ اولده نونک خلیفه بولورغه فکری بار اییدی. تیک خلیفه لک شرعا حضرت حسین گه تیوش بولووی، آننگ بو فکرن مبدانغه قویارغه ایرک بیرمی اییدی. شوننگ اوچون اول مکه لیلر ننگ بو اوتنچن بیک تیز قبول ایتمدی. حضرت حسین ننگ ئوچن آلورغه وعده بیردی. مکه لیلر آکا بیعت ایتمیلر. یزید بوندن خبر آلچاق عبدالله بن زبیرنی کوچسز صاناب آنارغه اون قدر آدم یبهروب شامغه حکمگه چاقردی. عبدالله بن زبیر ایسه بوکا التفات ایتمه دی. صوگره یزید ایکی مک قدر عسکر ایله عبدالله بن زبیرگه قارشو صوغشقه یبهردی. لکن یزید ننگ بو عسکری بیک نغ جیکلوب کیر و قایتوب کیندیلر.

عبداللہ بن زبیر ننگ جیگو خبری طارالغاج «مدینہ» لیلرہ عبداللہ بن زبیرگہ بیعت ایتدیلر. مدینہدہ بولغان امویہ طرفدارلرن شهردن قودیلر. بو اش که یزیدننگ آچووی قاپاروب بیک قوتلی عسکر جیدی. بو عسکرگہ باشلق ایتوب حضرت حسین ننگ باشینہ یتوچی «عبداللہ بن زیاد» نی قویوب عبداللہ بن زبیر اوستینہ بیدرورگہ اویلاغان ایدی. لکن «عبداللہ بن زیاد» اوزیننگ قیلغان وهشتلرینہ اوکنہ باشلاغانلقدن، اوزن خستہ کورسہتوب عسکرگہ باشلق بولونی قبول ایتمہدی.

بوندن صوگ «مسلم بن عقبہ» نی عسکر باشلقی یاصاب «مدینہ اوستینہ» بیدردی. «مسلم» مدینہنی ضبط ایتوب، شهرنی قان ایله یودی، اوط برله کویردی. مسلم ننگ بو باچراق امی، اسلاملرچہ مقبس بولغان بر شهرنی بولای مسخره ایتووی، انصافلیراق امویہ طرفدارلرنده ئهرنتدی. بوندن صوگ مسلم مکه اوستینہ یوروب، مکهنی محاصره ایتہ باشلادی. امویہ عسکری مکهنی تمام بر آی قدر محاصره ایتدیلر.

مکه شهری، کعبه معظمه، ابو قییس طافی.

(بو رسم احمدرفیق ننگ «تاریخ عمومی» سندن آلتدی).

مکه یانندهفی «ابو قییس طافی» اوستینہ منجیق قوروب «کعبه الله»

اوستینہ اوط یاودردیلر.

لکن شول آرادہ «یزید» نڭ ٹولو خبری کیلوب، امویہ عسکری کیر و شامغہ فایتوب کیندی. یزید ٹولگاچ عبدالله بن زبیر مکہ ومدینہ طرفلری ایله عراق وخراسان طرفلرن اوزینہ قاراتدی. اگر شول آرادہ «شام» طرفلرینہ هجوم ایتسه ایدی، امویہ دولتی بتوب، بوتون اسلام مملکتی عبدالله بن زبیر قولینہ کروب بته چاک ایدی. لکن عبدالله بن زبیر آلائی اشل مہدی. شام طرفلرینہ یال ایتەرگه ایرک قالدردی. شونڭ آرقاسنده اوزینہ بیک زور ضرر ایتدی.

یزید اوچ بل یارم قدر حکومت ایتوب، اوتوز اوچ پاشنده وفات ایتدی. بونڭ زماننده رسولمنڭ بالاسینڭ بالاسی بولغان حضرت حسین نڭ شهید ایتلووی، حضرت علی طرفدارلرینہ ایتلگان جبر و ظلم لر، اسلاملر قاشند. مقدس بولغان مکہ ومدینہ نڭ مسخره ایتلووی، اسلام تاریخن بیک نق کرلته، یزیدنی مہڭگولک ناچار اسم ایله یاد ایتدردر.

۳

ایکنچی معاویہ بن یزید.

۶۴

یزیددن صوڭ اورنینه «ایکنچی معاویہ بن یزید(*)» خلیفه بولدی. ایکنچی معاویہ غایت اخلاقی ودین دار بر آدم ایدی. آناسی یزید کیبی بوزق طبعی توگل ایدی. آناسی یزیدنڭ حنی باباسی معاویہ نڭ قیلغان انصافسزلقلرینده بیک ئهرنی ایدی. اوچ آی قدر خلیفه لک ایتکچ، اوز ایرکی ایله خلیفه لکنی طاشلاب اوز اشی ایله مشغول بولدی. خلیفه نده اوزی تعیین قیلمای خلقغه طابشردی.

صوڭره بر قدر عمر ایتوب وفات ایتدی. خلیفه لکنی طاشلار آلدندن منبرگه چغوب: «آتام وبابامنڭ خلیفه لگی حقی توگل ایدی. مینمده خلیفه بولورغه حقم یوق، شونلقدن مین اوزمنی خلیفه صانی آلیمم و خلیفه لکنی طاشلادم» دیگانی مشهوردر.

(*) بوننن اول معاویہ اسمنده بر خلیفه کیلدکندن معاویہ بن یزیدکه تاریخده صاناشو بولماسون اوچون «ایکنچی معاویہ» دیوب یورته لر.

مروان بن حكيم.

۶۴ — ۶۵

ايكنچى معاويه خليفه لىكى طاشلاغاچ، شام خلقى مروان بن حكيم نى خليفه ايتوب صايلاديلار.

مروان يزىد زماننده مدينه ده والى بولوب طورا ايدى. يزىد ئولوب بو طرف اھالىسى عبدالله بن زبيرگه بيعت ايتكاج، اوزىنڭ مدينه ده طورا آلماياچغن بلوب شامغه قايتدى.

بو وقت عبدالله بن زبيرنڭ قوتى كوندن كون آرنوب كىلە ايدى. ھالبو، كە بولاي بولغاندە حكمدارسز بولغان امويه دولتى نڭ منقرض بولاچقى بىك معلوم ايدى. شونڭ اوچون امويه طرفدارلىرى «مروان» نڭ تيزرەك حكومت باشىنە كىچوون تله ديلار.

معاويه بن سفیان نڭ توزوب قالدىغان پىراغرامىنە بىنا حكمدار بولاچق كىشى يزىدنڭ اوغلى خالد ايدى. شونلقدىن بو نى قىرلى آدملىر خالدنى خليفه ياصاماق بولوب مروانغە فارشوطوردىلار. لىكن يزىدنڭ طولخاتونى «مروان» غە نىكاحلاب وخالدى ولى عهد نىعین ايتوب اختلافنى باصردىلار. و «مرج راحط» دىگان اورندە مروان عسكىرى ايله عبدالله بن زبير عسكىرى آراسىنە صوغوش باشلانوب عبدالله بن زبير عسكىرى جىگىلدى.

مروان، انقراضغە يوز بىرگان، دولتىن بولغە صالحى ومملكت نڭ تورلى طرفندە باشلانغان چوالورنى باصردى. لىكن حكومتنى بولغە قوبوب خالقلار نى اوزىنە قاراتوب بىرگاچ، اولدە گى عهدىن بوزوب «خالد» نى ولى عهدلىكنن زوشوردى واوزىنڭ اوغلى «عبدالملك» نى ولى عهد نىعین ايتدى.

خالد نڭ آناسى مروان نڭ بو اشىنە آچولانوب، ۶۵ نچى سنە ھجر يەدە رمضان نڭ اوچنچى كىچە سنەدە آنى يوفلاغان وقت چارىلارنىن بودروب اوترىدى. امويه دولتىن تاسىس ايتوچى معاويه بن ابى سفیان بولوب، امويه دولتىن انقراضدىن قوتقارغان آدم مروان بن حكيم دىر.

تنبیه: مروان دىن ئىلك كىلىگان حكمدارلرغە «سفیانىه» ومروان دىن صوڭ كىلىگان حكمدارلرغە «مروانىه» دىلار.

عبدالملك بن مروان.

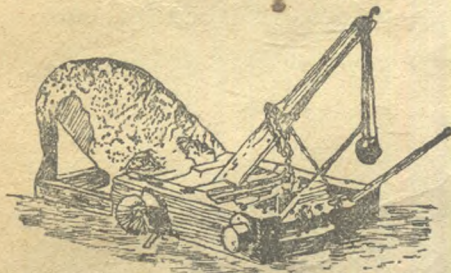
۸۲ — ۶۵

مروان ئولتر لىگەننىڭ سوڭ اورنىنە اوغلى عبدالملك خليفە بولدى. بۇ
 وقتلاردا مەكە مەدىنە طرفلىرى ۋە ئىران قىسىملىرى عبداللە بن زەبىر قولىدا بولۇپ،
 بىرە طرفلىرى عبداللە بن زەبىرنىڭ «مەسەب» اسمى قەردەشىنىڭ قارامانغىدە ايدى.
 كوفە ۋە عراق طرفلىرىدە «مختار الثقفى» اسمى بۇ آدم اوزىنە بىك كۇب آدملىر
 ايدەرتۇپ، امۇيەلردىن حضرت حسين نىڭ ئۇچۇن آلورغە باشلادى. كىر بلا واقەسىدە
 قاتناشى بار آدمنى طابىسە آنى قىلچىدىن كىچىرە ايدى. عبدالملك مختارغە قارشى
 عبىداللە بن زىياد قوماندانلىقىدا عىسكىر يىدەردى. لىكىن عبىداللە بن زىياد شول
 صوغىشىدا ئوتتۇرا بۇب عىسكىرى بىك نۇق چىكىلدى. لىكىن، ئەلىگى وعدەسىزلىك ايلە، شەرت
 آلتىن كوفە لىلەر، مختاردىن بىزۇب بىرە دەغى «مەسەب» طرفىنە آوشدىلەر. مەسەب
 مختار اوستىنە بارورغە قوتۇرتىلەر. آغزىدا مەسەب مختارغە نىغىش آچۇپ، مختارنى
 شەيد ايتتى. بۇنىڭ سوڭ كوفە طرفلىرى عبداللە بن زەبىر ادارەسىدە كىچىدى.

«چاچنىڭ مەكەنى مەھسەرە ايتتۇرى.
 (بۇ رىسم «تارىخ تەمدىن الاسلامى» كىتابىدىن آلتىدى.)

کوفه طرفلارینک عبدالله بن زبیر اداره سینه کیچووی، عبدالملک ننگ برده کیغینه کیلمه دی. شونک اوچون عبدالملک ایك ننگ «مصعب» اوستینه عسکر یبهردی. «دیر جائلیق» دیگان اوردنه «مصعب» ننگ عسکر جیکوب اوزن شهید ایتدی. وکوفه لیلرینی اوزینه بیعت ایتدردی. صوگره قوتلی بو آردو حاضر لب «عجاج بن یوسف الثقفی» قومانداسنده عبدالله بن زبیرگه فارشو یبهردی. عجاج، عسکری ایله مکه نی محاصره ایتدی. ابی قیس طاوی اوستینه منجیق قویدروب مکه نی طاشقه طوتدردی. طاشلری «کعبه الله» اوستینه توشوب کعبه الله ننگ کوب یرن واندردی. اون بیش کون محاصره دن صونک مکه نی ضبط ایتدی. عبدالله بن زبیرنی شهید ایتوب بیک کوب صحابه لرنی قلدن کیچردیلر.

«طاش و اوط آندرا طورغان منجیق»
(بورسم «تاریخ تمدن الاسلامی» کتابندن آلتدی).

عجاج مکه سفرنده مدینه آرقلی اوتسده مدینه ده برده جبر ظالم کور- سه نئی اوزوب کینکان ایدی. لکن مکه نی ضبط ایتوب بترگاج، مدینه گه باروب «حضرت عثمان شهید ایتلگه- نئنی اوچون یاردهم قیلماذکز» دیگان بولسوب مدینه لیلرگه قیلماغان جبر و ظلم نی قالدردی.

عجاج ننگ بو اشینه مکافات اولارق عبدالملک عجاجنی مکه ومدینه گه والی تعیین ایتدی.

عبدالملک ننگ قوتلی عسکری، اسلام قانن توگوب ماناشقان زمانده، روم ایمپراطوری بوندن استفاده ایتوب، امویلرگه فارشو صوغش آچدی. اسلاملردن پایتاق یر ضبط ایتدی. لکن عسکری مکه طرفلردن بوشا عجاج، عبدالملک اول یرلرنی روملردن کیر و قایتاروب آلتدی.

آفریقانک شمالی بحر محیط آطلاسیغه قدر «مروان بن حکم» زمانندوق فتح ایتلگان بولسده، اول طرفنک خلقی بو وقت امویه دولتین طانومی باشلاغانلار ایدی. شونلقدن آفریقالیلر ایله اموی لرنی آراسنده هر وقت بهرلشو بولوب طور ایدی. بو بهرلشورده ئه لی امویلر، ئه لی آفریقالیلر غالب کیله لر ایدی. عبدالملک بو طرفلرغه قوتلی بر آردو ایله مصر والیسی «موسی بن نصیر» نی یبهردی. موسی غه یاردهمچی ایتوب «طارق بن زیناد» نی قوشدی. بونلر،

«طرابلس غرب»، «جزائر»، «فاس» طرفلارن فتح ایتوب یئنه دن بحر محیط آتلاسیغنه باروب چقتیلر. مقصودلری حاضرگی ایسپانیاغه چغوب، آندده بیک زور فتوحاتلر یاصارغه ایدی. لکن سبته بوغازندن کیچهرک منتظم فلوپ حاضر بولمادغندن شونده طوقتاب قالورغه مجبور بولدیلر.

عبدالملك خلیفه بولغانچه بیک دیانتلی و اعتقادلی بر آدم ایدی. حتی اوزینک خلیفه بولغانلغین قرآن اوقوب او طرفغان وقت بلدرگانلر ایسیدی. خلیفه بولوون ایشتو دقیقهسی ایله «آرتق سینک ایله آفتق کوروشووم بولسون» دیوب قرآنن شارتلالتوب یابوب قویغان. شوندن صوگ دین گه حرمتسزلیکلر قیلوب، دین نی تیک فورما و کوز بویاوی اوچونگنه طوتقان. عبدالملك قدسه گی مسجد افصی نی یا کیدن توزه تدروب آنی زینتله تدی و اوزینک خلقلرینی کعبه اللهنی زیارتدن طیوب مراسم حج (حج عمللرن) نی قدس ده قیلورغه امر چغاردی.

قدسه مسجد الافصی.

(بو رسم „НОВЬ“ ژورنالندن آلتدی).

عبدالملك نك ناچارلقلری بولغان کبی، اسلام مهلكتینه بیک زور فائده لریده تیدی. زور فتوحاتلر یاصاب مهلكت نی کیگه یئدی. مه یله نه لرنده گی دشمانلرغه اسلاملرنک قوت وشوکتین بلدردی.

عبدالملك یکریمی بر یل خلیفه لك ایتوب، هجرتنک ۶۸ نچی یلنده، آلتمش یاشنده وفات ایتدی.

برنجی ولید بن عبدالملک.

۸۶ — ۹۶

عبدالملک ٹولسگاندن صوڭ اورنینه الوغ اوغلی ولید خلیفه بولدی. بو وقت غه قدر آفریقادہ والی عبدالعزیز بن مروان ایدی. ولید بونی توشوروب اورنینه «موسی بن نصیر» نی تعین ایتدی.

اول زمانده ایسپانیه قطعہ سنه «ویز یغوت قرالغی» حکومت ایتہ ایدی. بو قرالغیڭ اچنده بیک قوتلی چوالولر دوام ایتوب، حاکم لری اوز ارا طالشوب، بر برینی کوره آلمیلر ایدی. سبتہ بوغان یڭ صافلاو چیمسی «قونت جیولیانوس» یاگنی نعمت گه اوطورغان قرال «رودریق» دن برده راضی توگل ایدی. شونڭ اوچون «جولیانوس» ممالکت فی طابشر و حقنده عربلر ایله یاشرتن کینکاش ایتدی.

آفریقا والیسی بولغان «موسی بن نصیر» فرصتدن استفاده ایتوب «طارق بن زیاد» نی بر مقدار عسکر ایله دورت کیمه گه اوطورتوب ایسپانیه قطعہ سینہ چقاردی. «طارق» نڭ عسکری ایڭ ئلک «جبل الطارق» دیگان اورنغه چقادی. شول یولونی ضبط ایتدیلر. طارق، عسکر نڭ امینن کیمسو وشول سایده عسکر نڭ جسارتن آرتدور اوچون مذکور کیمه لرنی اوط تورتوب یاندرتدی.. «آلسکزده دشمان، آرتکزده دیکز، سزگه دشماننی جیکودن باشقه خلاص یوق» دیوب غیرتلی سوزلر ایله عسکرینی قزدردی.

ویز یغوت قرالی «رودریق» بوندن خبر آلفاچ بیک کوب عسکر ایله طارغه فارشو چقادی. «شریش» اسملی شهر یاننده اوچراب یدی کون قدر قزو صوغش بولدی. طارق بن زیاد رودریق نی اوز قوتلی ایله اولتردی وعسکر ن بیک نق چیکدی. شوندن صوڭ طارق «قرلمبه» و «علیطله» شهرلرن ضبط ایتدی.

طارق بن زیاد کوندن کون فتوحانده دوام ایتوب، بیک کوب شهرلرنی آلدی. «موسی بن نصیر» طارق نڭ موفقیتن کونلپ، اوز یته ایسپانیاهه چقادی. یوقتنه بر حیله طابوب طارق بن زیادنی حبس ایتدی. لیکن خلیفه نڭ امری ایله طارق نی حبسندن چقارورغه مجبور بولادی. صوڭره طارق ایله موسی نڭ آراسی بوزولوب برسی اوستندن برسی خلیفه گه شکایتکه باشلادیلر. شکایتلر بیک کوبکه کینکاج، خلیفه ایکاونته شامغه چاقرتدی. حکم سوڭنده ایکاویته هیبلی طابوب مال وهولتلری خزینه گه آلتدی، اوزاری برقات کیوم ایله چقاروب یبه راندیلر.

عبدالمالك زماننده زور اورون طوتقان «حجاج» ولید زماننده ده شولا بوق
 زور اورون طوتا ایدی. حجاج نك فكري بوینچه بیک زور ایکی بولک عسکر
 حاضر لندی؛ بو بولیگی «قتیبه بن مسلم» گه وبر بولیگی «محمد بن قاسم» غه
 طابشر لیدی. قتیبه سمرقند وبخارا طرفلرینه باروب بیک زور فتوحانلر یاصادی.
 قاسم ایسه هندستان طرفلرینه کینوب قطای حدودینه (گرانینسه) قدر
 باروب یتدی. فطایلردن ویرگو صوری باشلادی.

لیکن شول آراده ایک نك «حجاج» آندن بریل سوگره ولید اوزی

ئولب شوق طرفنده فی عسکر گه
 روح بیر وچی بولما غاچ عسکر نك
 روحی توشدی.

ولید طوقز یل بیدی آی خلیفه لك
 اینکاندن صو نك هجرت نك ۹۶ نچی
 سنه سنده وفات ایتدی. ولید نك

امویه دولتینه بیک زور خد
 متلری یتدی. شام (دمشق)
 شهر نده «جامع امویه» اسمنده
 زور بو مسجد بنا ایتدردی.

مدینه منوره و قدس شریف

شهر لنده گی طوزوب بارا طور

غان مسجدلرنی یا کئیدن تعمیر

ایتدردی؛ مملکت نك توری

ورنلرینه کر بیوست واسته کاد

ملر یاساتدی؛ یوللر و قویولر

قازتدی؛ خسته خانهلر

اچدروب طیب لار قویدی؛

دارالایتملر بنا ایتدروب،

اشدن چققان قارت قور، اشکه

پاراقسز یتیم بالالرنی مخصوص

تربیه چیلردن تربیه لندردی.

شام ده فی امویه مسجدی.

(بورسم احمد رفیق نك نك «تاریخ عمومی» سندن آلدی).

معالم و فقها (دین عالمنه اوستا آدملر) گه وظیفهلر تعیین ایتدردی.

تاریخ

مجلس السیاسی
کتابخانه

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

I

عربستان ناك موقع جغرافیسی و عرب لر.

« عربستان » آریانك غرب جنوبی سنده بر یارم آله بولوب، شمال طرفنده « سوریه » « عراق » قطعہ لری، جنوب طرفنده « بحر محیط ہندی » « عمان دیکزی »، شرق طرفنده، « حلبج فارس » (حاضرگی « بصره » کورفی)، غرب طرفنده، « بحر احمر » در.

عربستانده ٹلکدن بیولی عرب لر طورالر ایدی. عرب لر دین اسلام ظاهر بولماسدن ٹلوگوک « مصر » و « عراق » طرفلرینه قدر طارالاباشلاغانلر ایدی. عرب لر ناك کوبیسی « بدوی » (کوچه خلق) بولوب قورلده چادرلر ایله حیوان آصراب کون کبچره لر، آرالرنده شهرلر، اوللر توزوب مدنی حالده باشاویچیلریده بار ایدی. مثلا « یمن » قطعہ سنده « بنی حمیر » حکومتی بولوب منظم شهرلری، زور - زور اوللری بار ایدی.

عربستان ایسکیدن بیولی حجاز، یمن، حضر موت، عمان، نجد، بحرین اسم لری ایله بر نیچه گه بولینوب یورتیله ایدی. « حجاز » قطعہ سنده « مکه » و « مدینه » شهرلری ایسکیده نوك بیک شهرتلی ایدیلو.

عرب لر: حضرت نوح نك « سام » اسملی اوغلی نك نسلندن بولوب، اوچ قسم (بولك) كه آیرلار. « باندہ » « عاربہ » « مستعربہ » اسملری ایله یورتولر ایسی. « باندہ » عربلری بیک ایسکی دن کیلمه عرب لر بولوب بونلر حقنده تاریخ یراققه بارا آلمی طوقتاب قالدر. « عاربہ » عربلری « بنی قحطان » عربلریدر. « مستعربہ » عربلری « حجاز » طرفلرنده طوروچی عربلردن عبارتدر. بونلر ایسه حضرت اسماعیل نك « جرهم » قبیله سنندن آلفان خانوندن طارالغان عرب لر بولوب زمانه سینك ایك سودا گیر خلقلری بولمشلورد. بونلرده مال تربیه سی هم یاخشوق ترقی ایتکان ایسی.

«مستعربه» عربلرینک ایك بـسای وایك اوستون بولغانلری مکه نك
غرب شمالی طرفنده بولغان «قریش» قبیله سیدر. مکه شهرینك توب خلقی
بوللردر. «كعبه الله» نك بوتون خدمتی بوللر قولنده بولغانلقدین، تللریده
باشقه عربلرگه قاراغانده، درست و فصیح بولدغندن باشقه عرب قبیللرندن
اوستون و عرمنلی کوریلر ایدی. دین اسلامك مؤسس پیغمبریز «محمد
علیه السلام» شول «قریش» قبیللریندن.

عربلر نك هر قایوسینك تللری بر بولوب آیرمالری آز بولسه ده آرلرنده
برلك یوق ایدی. کویسی «پوت پرست» بولوب بعضیلری «خریستیان»
وبعضلریده «یهود» مذهبنا ایدی. عربلر آراسنا شعر سویلمك بیک ماقناولی
اش بولوب یله بر مرتبه «سوق - عکاظ» دیگان اورنده مشهور یارمونک لری
بولا ایدی. بو یارمونکده سودا گیرلر زور - زور سودالر ایتلر؛ شاعرلر
ایسه «شعر یارشلری» یاصیلر ایدی. شعر سویلرده اوستون بولغانلرغه زور -
زور هدیهلر بیره لر، آنلرنك شعرلرن «كعبه الله» دیوارینه آصوب قویالر ایدی.
عربستان صحرالری طاغلق وقوم لقلردن عبارت بولدغندن اچنده عسکر
یورتك اوچون بیک اوکفایسز ایدی. هم عربستان قطعه سنده کوزگه
کورنورلك بایلقدنه یوق ایدی. شونلقدین بو قطعه گه هیچ بر حکومت کوز
صالمادی، عربستاننی ضبط ایتلرگه اویلامادی.

عربستاننك «یمین» طرفاری توزك ربای بولدغندن بو طرفلرنی «هبش»
حکمداری بحر اهر آرقلی چغوب اوز قولینه آلدی.

«یمین» طرفلرنده «والی» (گوبیرناتور) بولغان «ابرهه» کعبه اللهنی خراب
ایتمك اوچون «مکه» گه کیلدی. لکن مکه یاقننده الله نك قهرینه اوچراب
هلاک بولدیلر. بونك سببی ایسه، عربلر «پوت پرست» و قتلرندوق «کعبه» نی
مقدس صائیلر، یل صایین بر وقت هر قبیللر شونده جیولوب قربان چالار،
عبادتلر قیللر ایدی. «ابرهه» ایسه «صنعا» شهرنده بسر زور معبد
(عبادتخانه) بنا ایتدروب، عرب قبیللرین شونده جیارغه تلی ایدی. عربلر نك
هیچ بریسی بونارغه التفات ایتلر دیلر. بلکه آنك عبادتخانه سن بر وقت
یاخشى غنه مسخرده قیلدیلر.

هبش لردن صوك «یمین» طرفلری «ایران» دهغی «ساسانیان» حکومتی
قولینه کردی.

«مستعربه» عربلرینک ایك بسای وایك اوستون بولغانلری مکه نك غرب شمالی طرفنده بولغان «قریش» قبیله سیدر. مکه شهرینک توب خلقی بوللردر. «کعبه الله» نك بوتون خدمتی بوللر قولند بولغانلقدن، تللریده باشقه عربلرگه قاراغانده، درست و فصیح بولدغندن باشقه عرب قبیللرندن اوستون و عرمنلی کوریللر ایدی. دین اسلامک مؤسس پیغمبرمز «محمد علیه السلام» شول «قریش» قبیللر سندنلر.

عربلرنک هر قایوسینک تللری بر بولوب آیرمالری آز بولسه ده آرلرنده برلك یوق ایدی. کویسی «پوت پرست» بولوب بعضیلری «خریستیان» و بعضلریده «یهود» مذهبنا ایدی. عربلر آراسنک شعر سویلمک بیک ماقنوالی اش بولوب یاده بر مرتبه «سوق - عکاظ» دیگان اورنده مشهور یارمونکه لری بولا ایدی. بو یارمونکه ده سودا گیرلر زور - زور سودالر ایتلر؛ شاعرلر ایسه «شعر یارشلری» یاصیلر ایدی. شعر سویلرده اوستون بولغانلرغه زور - زور هدیه لر بیره لر، آنلرنک شعرلری «کعبه الله» دیوارینه آصوب قویالر ایدی. عربستان صحراری طاغلق و قوم لقلردن عبارت بولدغندن اچنده عسکر یورتک اوچون بیک اوکغایسز ایدی. هم عربستان قطعه سنده کوزگه کورنورلك بایلقه یوق ایدی. شونلقدن بو قطعه گه هیچ بر حکومت کوز سالمادی، عربستاننی ضبط ایتەرگه اویلامادی.

عربستانک «یمن» طرفلری توزک و بای بولدغندن بو طرفلرنی «عیش» حکمداری بحر اهر آرقلی چغوب اوز قولینه آلدی.

«یمن» طرفلرنده «والی» (گوبیرناتور) بولغان «أبرهه» کعبه اللهنی خراب ایتک اوچون «مکه» گه کیدلی. لکن مکه یاقننده الله نك قهرینه اوچراب هلاک بولدیلر. بونک سببی ایسه، عربلر «پوت پرست» و قتلرندوق «کعبه» نی مقدس صانیلر، بل صاین بر وقت هر قبیللر شونده جیولوب قربان چالار، عبادتلر قیللر ایدی. «أبرهه» ایسه «صنعا» شهرنده بسر زور معبد (عبادتخانه) بنا ایتدروب، عرب قبیللرین شونده جیارغه تلی ایدی. عربلرنک هیچ بریسی بونارغه التفات ایتمه دیلر. بلکه آنک عبادتخانه سن بر وقت یاخشی غنه مسخرده قیلدیلر.

عیش لردن صوگ «یمن» طرفلری «ایران» دهغی «ساسانیان» حکومتی قولینه کردی.

II

ظہور اسلام.

پیغمبرمذ محمد علیہ السلام، میلادعیسی (عیسی علیہ السلام ننگ طوغووندن) ۵۷۱ نچی یل ۲۰ نچی آپریل، ربیع الاول آییننگ ۹ نچی کونندہ دنیاغہ کیلیدی. آناسیننگ اسم شریفی «عبداللہ» بولوب آناسیننگ اسمی «آمنہ» در. پیغمبرمذ دنیاغہ کیلگناچہ گہ قسری آناسی «عبداللہ» وفات ایتمکان اییدی.

عربستان دہغی شہر لرنگ ہواسی بالار تریبہسی اوچون بیگوک موافق بولماغانغہ، شہر خلقی بالارن طوو ایلہ قرده طورا طورغان ہر بلرگہ پیروپ تریبہ ایتمرلر اییدی. بوندی تریبہ گہ بالا آلا طورغان خانونلرغہ «مرضہ» (سوت آناسی) دیلر اییدی. پیغمبرمذ دنیاغہ کیلو ایلہ آناسی حضرت آمنہ دہ محمد علیہ السلامی «حلیمہ» اسملی سوت آناسینہ پیروپ بیہردی. «حلیمہ» عرب لرنگ «بنی سعد» اسملی قبیلہ سندن اییدی. پیغمبرمذ دورت یل قدر «حلیمہ» تریبہ سینہ قالدی. لیکن پیغمبرمذ دہ، باشقہ بالاردہ کورلمی طورغان، بعض ہر ایس کیتکچ اشلر کورلدکنن حلیمہ ننگ ایری بو اشلرگہ عجب لہ نہ باشلادی. شوندن صرنگ حلیمہ محمد علیہ السلامی اوزیننگ آناسی «آمنہ» گہ کیتوروب طابشردی. پیغمبرمذ آلتی یاشینہ یتمکاندہ آناسی آمنہ دغی وفات ایتوب، باباسی «عبدالطلب» تریبہ سینہ قالدی. سیکز یاشینہ کیلگاندہ باباسی عبدالطلب ہم وفات ایتمکنن باباسیننگ قوندہ شی «ابوطالب» تریبہ سینہ قالدی.

ابوطالب محمد علیہ السلامی اوز بالاسندن آرتق یاراتوب یاخشی تریبہ ایتمدی. محمد علیہ السلامنگ تریبہسی حقندہ ہیچ ہر قصور ایتمہدی.

ابو طالب ایسہ مکہ ایلہ شام آراسندہ یوروب سودا ایتمہ اییدی. محمد علیہ السلام اون یکی یاشینہ ایکان آنی سودا اوچون شامغہ آلوب بولوغہ چقدی. بولدہ

بارغاندہ «بحر لوط» ننگ شمال طرفندہ «بصری» دیگان ہر اورندہ «بغیرا» اسملی ہر راہبغہ اوچرادیلر. «بغیرا» محمد علیہ السلام دہ بعض ہر علامت لو کوروب آننگ آخر زمان پیغمبری بولاچغن بلدی. ہم ابو طالبکہ: «بو سزنگ یانکر دہغی بالا، علامتلر یتمہ قاراغانغہ، آخر زمان پیغمبری بولورغہ اوخشی، سز بونی شامغہ آلوب بارماگز، احتمال آندہ یہودیملر بابوب ہر ضرر کیتورورلر»

دیدى. شوندىن سوڭ ابو طالب بوتون مالن «بصرى» ده ساتوب بتروب
كبرو مکه گه قايتوب كيتدى.

محمد عليه السلام يكرمى اوچ ياشنده وقتده بر مرتبه شامغه باروب
كىلدى. يكرمى بيش ياشنده وقت «خديجه» اسمنده گى بو خاتون ايله نكاحلاندى.
«حضرت خديجه» قرق ياشلارنده بيك دولتلنى طول خاتون ايدى.

محمد عليه السلام طبيعتينك بوتونلگى، خالقى نك تونز كلگى ايله بوش
وطور شاعينك ماتور لغى ايله نسل ونسبىنى حتى بوتون قبيله سن اوزينه قاراتقان
ايدى. شونلقدن آنارغه ياش چاغندوق «محمد» كنه ديمى «محمد الامين»
ديوب يور يار ايدى.

محمد عليه السلام غايت صبر، كوركام خلقلى، هر كمگه تيگز قار اوچان
وطوغرى سوزلى ايدى. طوغرى سوزى اوچون هيچ كمدن قورقمى ايدى. بوتون
قريش قبيله سى «پوت» لرغه طاغغان وقتده اول پوت لر نك بر بنده التفات اينمه دى.
مكه شهرندن يراق توگل «حرا» اسمنده بر طاغ بار ايدى، محمد عليه السلام
شول طاغغه باروب هر وقت عبادت قىلا طورغان ايدى. قاي بر وقتلرده شول
طاغغه باروب، هاله نيچه شهر كون قايتى عبادت ايله وقتن اوزدرا ايدى.

محمد عليه السلام غه پيغمبرلك كيلووى.

محمد عليه السلام غه قرق ياشلارنده وقت پيغمبرلك كىلدى. «جبرائيل عليه
السلام» آرقلى قرآن كريم ايندريله باشلادى. ايك باشلاب اينگان آيت
«افراً باسم ربك الخ» آيت كريمه سيدر.

جبرائيل عليه السلام «افراً باسم» سوره سن كيلنور گانده محمد عليه السلام
«حرا» طاغنده عبادت قيلمقه ايدى. بو وقت رمضان آيينك ۱۷ نچى كوني دوشنبه
كون ايدى. مونه شوندىن سوڭ محمد عليه السلام مکه خالقن آفرنلاب دين
اصلام غه اوندى باشلادى. آغاچ و طاشدن ياصالغان «پوت» لرغه عبادت ايتونك
ناچار بر عادت ايكانن آنگلار غه كرشدى.

ايك اول دين اسلامغه كروچى حضرت خديجه بولدى. آندىن سوڭ ابوبكر
الصدىق، حضرت هلى، زيد بن حارثه، بوندىن سوڭ عثمان بن عفان، زبير بن
العوام، عبدالرحمن بن عوف، سعد بن وقاص، بونلردىن سوڭ طلحه بن عبده الله

دین اسلامی قبول ایندیلر. لکن بو وقتده دین اسلامی یاشرین رهوشده طارانلر، دین اسلامغه مخصوص بواغان عبادتلر نی طنج اورنلر دغنه قیلالر ایدی. اوج یلدن صوڭ الله تعالی دن: «بیورلغان اشکنی آشکارا قیل» دیوامر کیلدی شوندن صوڭ محمد علیه السلام دین اسلامی آچقندن آچقغه سویلی و عربلر نی دین اسلامغه اوندی باشلادی. لکن هر بیلر، محمد علیه السلام نڭ: «پوت لرغه نابونماکز، آنلر اله توگل، آنارغه عبادت قیلودن بر نهرسهده چقمی» دیووینه آچولری کیلدی. هر قایوسی محمد علیه السلام غه دشمان کوزی ایله قاری باشلادیلر. آنی هر وقت مسخره قیلالر ایدی. قوللرندن کیلنگان ضررلر نی ایرشدررگه باشلادیلر. شولای بولسهده دین اسلامغه کروچیلر کوندن کون آرتا باشلادی. عربلر محمد علیه السلام نڭ بو اشینه نی قنرلی آیاق چالورغه مارشسهلرده بولدر آلمادیلر. آخرنده «قریش» نڭ الوغلی جیولوب ابوطالب که باردیلر: «قرداشڭ محمد یاکنی دین چغارغان، بزنگ آتا بابالرمزدن قالغان دینهزنی مسخره ایته، خلقنی اوزی چغارغان دینگه اوندی، سین مهیت، اول بو اشندن قایتسون» دیدیلر.

ابو طالب آنلرنڭ بو سوزلرینه التفات ایتمه گاج «سین آنی یاقلیسڭ، اوزڭڭ، شول طرفه» دیه رک اوزنده شلته لی باشلادیلر.

پیغمبر علیه السلام نڭ اوزن کورگان و دین اسلامی قبول ایکنان کشی لرگه «صعابه» دیلر.

صعابه لر نڭ حبشستانغه کوچولری.

پیغمبرمز، عربلر نڭ دشمانلانو وینه هیچ بر التفات ایتمه دی، همان اوز یولنده بولدی. بر نی قنرلی وقتلر اوتککچ «حضرت عمر» ایله «حضرت حمزه» دخی دین اسلامی قبول ایندیلر. شوندن صوڭ هر بلرنڭ آچولری طایفیده قاباردی: یینه جیولوب ابو طالب که باردیلر: «بز محمد نڭ بو اشینه چدی آلمیمز، سین اوزڭڭده محمدنی یاقلی سڭ؛ سین محمدنی بو اشندن دوندر، یوقسه سینڭ اوزڭڭده آرابزدن چغارمز» دیدیلر. لکن ابوطالب ایسه محمد علیه السلام نی یاقلاون طاشلامادی. شوندن صوڭ کافرلر مسلمانلر نی چیکدن طش جزالی باشلاهیلر. قیلماغان مسخره لیکلر ی قالدر مادیلر. بارا طور غاج مسلمانلر نڭ کافرلر نڭ جزالرینه چدار حاللری قالمادی. شول حالگه کیلگاج محمد علیه السلام صعابه لرگه

«حبش» یرینه کوچەرگه رخصت ایتدی. باشلاب حضرت عثمان بن عفان هم خاتونی رقبه، زبیر بن العوام، عثمان بن مضعون، عبدالله بن مسعود، عبدالرحمن بن هوف حضرتلری و باشقه برنی قدرلی صحابه لر «حبش» یرینه کوچوب کیتدی لر. شوندن صوڭ بربر آرتلی کوب صحابه «حبش» یرینه کوچدی لر. بوندن صوڭ مشرک لر اوچون طافی بر حسرت آرندی. چونکه «حبش» یرنده گی مسلمانلرنڭ قوّت طابولری بیک ممکن ایسی. حبش لیلرنڭ مسلمانلرنی یاخشی قبول ایتولری دین اسلامغه چنوقی عربلر اوچون بیک اوڭقاییلق بولا باشلادی. آخرنده مشرک لر، حبش حکمداری «نجاشی» غه ایلچیلر بیهروب مسلمانلرنی اوز یرینه قبول ایتمه ون صورادیلر. لکن نجاشی بونلرنڭ سوزلرن قبول ایتمه دی. محمد علیه السلام غه پیغمبرلک کیلونڭ ۱۱ نچی یلنده ابوطالب، آنن صوڭ پیغمبرمنڭ خاتونی حضرت خدیجه وفات ایتدی. بونلرنڭ وفاتی اوچون پیغمبرمن بیک قایغوردی. شونڭ اوچون بویلغه «عام الحزن» (قایغویلی) دیلر. عرب قبیللری هر یل بر وقت «کعبه الله» غه کیلوب عبادت ایتلر ایسی. بو وقت لرده پیغمبرمن مکه دن چغوب تورلی یافدن کیلگان عربلرنی دین اسلامغه اوندی ایسی. پیغمبرلک کیلونڭ ۱۱ نچی یلنده «حزرج» قبیللر سندن آلنی کشی دین اسلامنی قبول ایتدی لر. بونلر «مدینه» گه قایتقاج شول طرفلرده دین اسلامنی طارانا باشلادی لر. آز وقت اچنده «حزرج» «اوس» قبیللر سندن کوب بیسی دین اسلامنی قبول ایتدی لر. ۱۲ نچی یلده «اوس» «حزرج» قبیللر سندن اون ایکی کشی کیلوب «عقبه» دیگان اوردنده دین اسلامنی قبول ایتوب کیتدی لر. مونه شوندن صوڭ «مدینه» اطرافنده دین اسلام کوننن کون قوّت طابوب، برنی قدرلی وقت اچنده «اوس» «حزرج» قبیللری آراسنده دین اسلامغه کرمه گان آدم قالما دی.

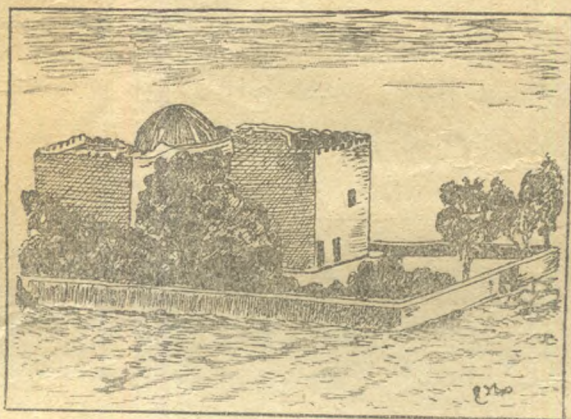
پیغمبرمنڭ مدینه گه هجوتی (کوچووی).

مکه ده «ابوجهل» اسملی بر لعین اوزینه بیک کوب کشی اییه رتوب رسول اللهنی ئولتورگه بر پلان توزودی. بر وقت رسولمننی ئولتور اوچون یورطینی جولغاب آلدیلر. لکن رسولمن بو حالنی «وحی» (*) ایله بلوب،

(*) وحی الله طرفندن بلدرلو.

حضرت على ئى توشەگندە يانقروب اوزى مشركلر آراسىدىن چىقوب كىتتى.
 حضرت ابو بكرنى ايدىنەشكە آلوب «مدىنە» گە كىتدىلەر. اش معلوم بولغاچ
 مشركلر قووا چىقسەلر دە، يولە اوچرانا آلمادىلەر. پىغمبىرمنىڭ «مدىنە» گە
 كوچوويىنە ھىجرت دىلەر. بو ھىجرت بوتون اهل اسلام اوچون يل باشى ياصالدى.
 مدىنە گە يىتەر آلدندىن «قبا» دىگان اورىنە طوقناب شونىدە بر مسجد
 ياصادىلەر. مسلمانلر طرفىدىن ايك اول ياصالغان عبادىخانە مونە شولەر. سوگرە
 مدىنە گە باروب «ابو ايوب الانصارى» دىگان صحابەدە قوناق بولدىلەر.
 رسول اللہنى تارشو

آلور اوچون مدىنە
 خاقى نىڭ بوتونىسى فارشى
 چىقانلر ايدى. ھىر قايو-
 سى اورىنە قوناق بولوون
 تىلەر ايدى. لىكن رسول
 اللہ ھىچ بىرىنە بارورغە
 وعدە قىلمادى: «دەوھە
 كە نىڭ يورطى طوغرىسىنىڭ
 چوكسە شونىدە قوناق
 بولورمن» دىدى. دەوھە-
 سى ايسە «ابو ايوب

(مكادە عرب اوى)

بو رسم جوجى زىدان افندىنىڭ «تارىخ
 تمدن الاسلامى» اسملى كىتابىدىن آلدى.

الانصارى» اسملى صحابەنىڭ يورطى آلدندە چوكىدىن شونىدە قوناق بولدى.
 سوگرە مدىنەدە بر مسجد ياصاب مدىنەنى اسلاملارنىڭ مركزى ياصادىلەر.
 شوندىن سوڭ «مكە» دە قالغان صحابەلر برەم برەم «مدىنە» گە كوچە
 باشلادىلەر. مدىنە خلقى مكەدىن كىلگان صحابەلرنى بىك آچق قىبول ايتىلەر
 ايدى. ايلورندە قوناق قىلار، قوللرنى كىلگان قىدر ياردەمدە بولالار ايدى.
 ھتى بعضلرى اوزلرنىڭ ماللرن بولب بىرەلر ايتى.
 مكەدىن كوچوب كىلگان صحابەلرگە «مھاجر» دىلەر (كوچوب كىلوچى
 دىمەكەر)، مھاجرلرنى آچق قىراي ايلە قىبول ايتوچى صحابەلرگە «انصار» دىلەر.

حضرت رسول زمانده غی صوغشیلر.

رسولمنزك «مدینه» گه کوچووی «مکه» مشرکلرینك برده کیف لرینه
 كیلمه دی. خصوصاً مدینه شهری هر بستاننك اورتا بر یرنده بولمغنین
 مدینهنك، مسلمانلر مرکزی بولووی دین اسلامنك تیز زمان اچنده بوتون
 هر بستانغه جابلوون كورسهته ایدی. شونلقدین «مکه» مشرکلری مدینه گه
 هجوم ایتمه مدینه شهرین اوز قوللرینه آلورغه، دین اسلامنك طامرن فور تورغه
 چن كوكللرندن او یلی باشلادیلر. بو وقت ایسه رسولمنزك الله طرفندن مشرکلر
 ایله صوغشورغه رخصت ایتملگان ایدی. اوزافده اومه دی، مشرکلر ایله اسلاملر
 آراسنده بر نیچه زور صوغش لر بولدی. بولونلنك ایك زورلری: «بدر» (*)
 «احد» «خندق» «غیبر» «حنین» «تبوك» «فتح مکه» صوغشیلریدر. بسو
 صوغشیلرنك هر قایوسنده مشرکلرنك ایك زورلوندن بر نیچه آدملری اولترلیدی.

بدر کبری صوغشی.

اسلام لر ایله مکه مشرکلری آراسنده بولغان صوغش لرینك ایك مشهوری
 هجرتنك ایکنچی یلنده بولغان «بدر» صوغشیلر. بو صوغشده اسلاملر
 طرفندن یالغز اوچ یوز چاماسنده صحابه قاتناشیدی. مشرکلر ایسه اسلاملرغه
 قاراغانده تهلله نیچه ئلوش كوب ایدی، مونك اوستینه مکه دن یارده مگه طافی
 بر فی قدرلی مشرکلر کیلمه ده اسلاملر چيكنیلر. بيك كوب غنیمت ماللری
 ایله بر فی قدرلی اسیرده آلوب قایتیلر. بو اسیرلر آراسنده رسولمنزك آناسی
 ایله بر طوغان آغاسی ده بار ایدی. اول دین اسلامنی قبول ایتكای آزاد ایتلیدی.
 بو صوغشده مشرکلرنك باشلی ابو سفیان ایدی. صوغشده ابو جهل
 ئولترلیدی. ابو لهب اسملی بو ملعون مشرکلرنك چيكنلو قایقوسندن مکه ده
 اوزلگندن ئولدی. بو صوغشده بوتون صحابه لر آرسلان کبی غیرت کورسه تدیلر.
 خصوصاً حضرت هلی ایله حضرت حمزه كوئوله گان درجه ده باطریقلر قیلیلر.
 بدر صوغشنده قاتناشقان صحابه لرگه «اصحاب بدر» دیلر.

(*) رسول الله اوزی عسکرنی اداره ایتکان بولسه شول صوغشغه «غزوه»
 دیلر. اول صوغشده اوزی بولمی، صحابه لر دن بهر سنی عسکرنی اداره ایتکان
 بولسه بونارغه «سریه» دیلر.

دین اسلام یاکی باشلانغانده مسلمانلر نمازنی «بیت المقدس» که قاراب اوقیلر اییدی. هجرتدن یل یارم اوتکاج «کعبه الله» غه قاراب اوقورغه الله دین امر کیلیدی. شولوق یل اچنده رمضان آینده ۳۰ کون روزه طوتوق، یلده بر مرتبه حاللی کشیلرگه زکات بیرومک فرض ایتلیدی. فرض نمازلر اوچون آذان اوقومق مشروع بولدی.

أحد صوغشی.

«بدر» صوغشندہ چیکلگانندن صوگ مشرکلرنگ بیک آچولری قاپارغان اییدی. بوتون اوپاری بر وقت فرصت طابوب اسلاملردن اوچ آلو اییدی. هجرتنگ اوچنچی یلی مشرکلر بیک کوب عسکر جیوب «مدینه» گه هجوم ایتەرگه بولغه چقدیلر. اسلاملر بو حالندن خبر آلوب مشرکلرگه قارشو چقدیلر. مدینه دن یراق توگل «أحد» دیگان طاغ یاننده اوچراشوب ایکی آرادہ صوغش باشلانیدی. باشده راق اسلام او چیکسه لرده، اسلام عسکرینگ برنی قسرایسی رسول الله ننگ کورسه تکان پلانی ایله اش قیلما دقلرندن، صوغشه طابا مشرکلر چیکدیلر. بو صوغشده رسولمزننگ ایرنی ایله یا کاغی یارالانیدی. بو صوغشده رسوالمزننگ فردهشی حضرت حمزه ایله جیتیش قدر صحابه شهید بولدی. بو صوغشده چیکو مشرکلر طرفنده بولاسده مشرکلر اوچون مشقت دن باشقه بر فائدهده کیلمه دی، کپرو قایتوب کیتدیلر.

خندق صوغشی.

دین اسلام کوندن کون قوت طابا، شوننگ ایله برگه مکه مشرکلرینگ اسلاملرغه طوتقان آچولری آرتقاندن آرتا اییدی. شونلقدن مشرکلرنگ بار فکولری اسلاملردن ئوچ آلو اییدی. هجرتنگ بیسنچی یلنگ مکه مشرکلری «بدوی» (کوچه به) عربلردن اوننگ قدر عسکر جیوب «مدینه» اوستینه کیلورگه چقدیلر. اسلاملر بوندن خبر آلاچ بر اورنغه جیولوب مشرکلرگه قارشو طورو حقنده کیکاش ایتدیلر. مشرکلرگه قارشو طورو حقنده هر بر صحابه اوز فکون بیان ایتدی. آرادہ «سلمان فارسی» اسملی بر صحابه ننگ فکری معقول طابلیدی. آننگ فکری ایسه: مدینه ننگ دشمن کیله طورغان یاغینه، آرقلی کیچه آلهاملق ایتوب، فاناوازو اییدی.

مدینه‌نڭ اوج طرفی عسکر بلهن اوته آلماسلق طاغ وتاش بولمغندن بو طرفدن دشمنغه یول بیرمه‌سکه اوڭغای ایدی. ایکنچی طرفی ایسه آچقلق بولمغندن دشمنغه قارشو طورو اوچون اوڭغایسز ایدی، مونه شول آچق بولغان طرفه «مسلمان فارسی» رضی الله عنه‌نڭ فکری ایله فاناو قازورغه باشلاب بر نیچه کون اچنده تمام بولدی. مشرکلر «مدینه» یانینه کیلوب قارشولرندهغی اوته آلماسلق فاناونی کورگاچ مدینه‌گه کره آلمی آبدراب قالدیلر. بو وقت «مدینه» طرفلرنده آچلق بولمغندن مشرکلر اوزاقغه یتهرک آزق آلوب کیلمه‌گانلر ایدی شونڭ اوچون آشاو، اچو طوغریسندنه بیک آورلق کوردیلر. هم صوڭغه طابارق قوتلی چیل داول چقانلقدن حاللری بوتونلهی اوڭغایسزلانندی. «مدینه» نی بکرمی کون قدر محاصره ایتوب طورغاچ تاشلاب کیتهرگه مجبور بولدیلر.

«خندق» عر بلرچه (فاناو) دیگان سوزدر. شونڭ اوچون بو صوغشقه

«خندق» صوغشی دیلر «فاناو» صوغشی دیکلر.

— ۵ —

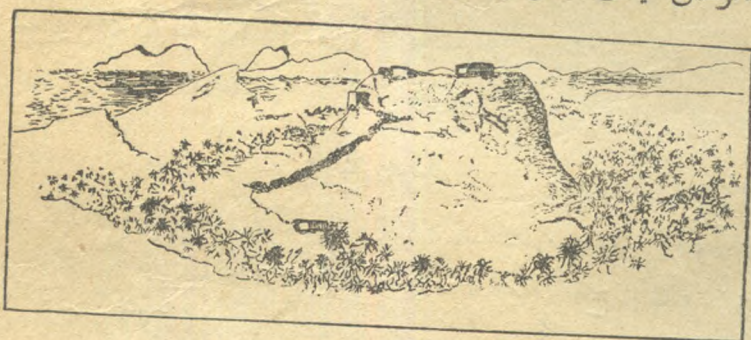
«خدیبییه» معاهده‌سی.

«خدیبییه» مکه یاقندنه بر اورنڭ اسمیلر. خندق صوغشندن صوڭ بو اورنده اسلاملر ایله مشرکلر آراسنده بر «معاهده» (داغ-اؤور) یاصالدی. بسو معاهده اسلاملر اوچون شول وقت بیک اوڭغایسز بولسه‌ده، آخری یاخشی وچایلی بولاچقی معلوم بولمغندن اسلاملر طرفندن قبول ایتولدی. شویله، که: رسول الله هجرتنڭ آلتنچی یلنده بیش بوز قدر صحابه ایله «کعبه الله» نی طواف ایتنک اوچون «مکه مکرمه» گه سفر ایتدی. نیتلری مشرکلر ایله صوغشو بولمادغندن، رسول اکرم صحابه‌لرگه یانلرینه بره قلدچدن باشقه صوغش نهرسه‌سی آلماسقه امر ایتکان ایدی. مکه مشرکلری بوندن خبر آلو ایله صوغش یاراقارن کوروب حاضر طوردیلر. لیکن رسول اکرم «خدیبییه» گه یتکاپده صوغش اوچون کیلمی، یالغز «کعبه الله» نی طواف اوچون کیلوون بلدرو اوچون بر ایلیچی پیدردی. مشرکلر بو ایلیچی نی شهید ایتنه یازوب قالدیلر. ایلیچی کیمو ئهیل نوب قایتمادی. رسول اکرم ایکنچی بر ایلیچی پیدردی. لیکن بونی‌ده حبس ایتدیلر. صوڭره مشرکلر طرفندن بر ایلیچی کیلوب رسول الله‌نڭ فکرن آلوب مشرکلرگه قایتوب

سويلايدى. بوندىن سوڭ مشركلر طرفىدىن «سەئىل» اسملى بىر كىشى كىلوب
 معاھدەنىڭ شرطلىرى ھىققىدە سويلاشە باشلايدى. اوزاق مذاكرودىن سوڭ معاھدە
 تمام بولوب ھەر ايكى طرف امضا ايتىدىلار (قول قويىدىلار). معاھدەنىڭ بىر
 مادەسى بويىچە رسول اكرم طواف قىلماي «مەدىنە» گە كىرۈ قاپتوب كىتتى.
 معاھدەنىڭ شرطلىرى شونلار ايدى: مسلمانلارنىڭ مەككە گە كىرۈب كعبە
 اللەنى زيارت و طواف قىلۇلارنى كىلەچك يىلغە قالدۇرلاچق. حج قىلغان وقتدە
 مشركلر «كعبە اللە» نى اوچ كۆن قىر بوشاتىرپ طوراچقۇلر. قىرىش لىر
 طرفىدىن دىن اسلامغە چىقۇچىلار بىر نى قىرلى وقت قبول ايتىلمەسكە اما
 اسلاملار طرفىدىن قىرىش لىر طرفىنە چىقۇچىلار بولسە قبول ايتەرگە وباشقە
 بىر نى قىر شرطلار دىخى بار ايدى.

خېيىر صوغشى.

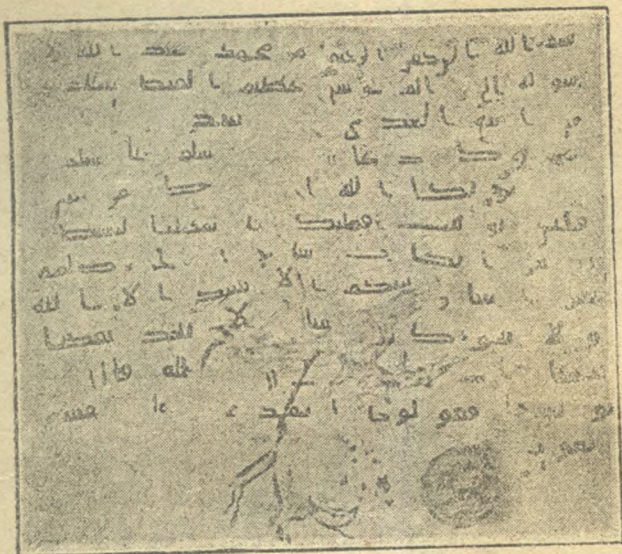
«ھەدىيە» معاھدەسىدىن سوڭرە يھودىلارنىڭ «خېيىر» اسملى قلەھ (كۆرپۈ-
 ست) لرى اسلاملار طرفىدىن محاصرە ايتىلدى. بو قلەھ اول زماننىڭ ايكى مشھور
 نىق قلەھلردىن ايدى. شولاي بولسەدە اسلام عىسكەرىنىڭ غىرت واجتھادى

(يھودىلارنىڭ خېيىر قلەھسى).

(بۇ رىسم جىرچى زىداننىڭ «تارىخ تىمدىن الاسلامى» اسملى رسالەسىدىن آلتىدى).
 آرقاسىدە آرنىغە عىسكەر شەھىد بولغاندىن سوڭ اسلاملار قولىنە كىچىدى. خېيىر
 قلەھسى آلتىغان كۆن «ھىش» يىرىنە كۆچكەن مەھاجرلارنىڭ «مەدىنە» گە قايتىدۇقلىرىنىڭ
 خىبر آلتىدى. بونىڭ ايلە اسلاملار اوچۇن بىر كۈندە ايكى زور شادلىق بولدى.
 ھىجرتنىڭ ۷ نچى سەنەسى پىغەمبەرىمىز (ايكى) مەككە قىر صحابە ايلە «مەككە
 مۇكرەمە» گە «كعبە اللە» نى طواف اوچۇن مەككە قىلىدىلار «ھەدىيە» معاھدەسى

بوینچه مشرکلر «کعبه الله» نی اوج کون قدر بوشاتوب طور دپلر. اسلاملر «کعبه الله» نی طواف قیلوب اوج کون قدر مکده طوروب کبرو مدینه گه قایتدیلر.

بو منه عجم شاهی «کسرا» فه، روم ایمپیراطوری «هرقل» گه، حبش حکمداری «نجا» شی «فه» مصر حکمداری «مقو» قس «گه» بصره والیسینه، سوریه ده «غسان» خاکمی «حارث» غه دین اسلامه اوندوب مکتوبلر یازلدی.

(«مقوس» که یبدر لگان مکتوب ایله پیغمبر منک مهری).

شول مکتوبلر گه باصار اوچون پیغمبر منک کیشین «مهر» (پیچات) باصاتی. بو مهرده «محمد رسول الله» دیوب یازلغان ایدی.

فتح مکه.

هجرتنک ۸ نچی یلنک مشرکلر «حدیبیه» معاهلین بوزدیلر شول سببن بغهبر منک مشرکلرینه صوغش آچوب، مکه مکرمه نی فتح اینک آرزوسینه ییلدی. رسول اکرمنک نیتی مکه مکرمه نی کیسه کندنگنه باصوب مشرکلر نی باشرتوب فالدرمق ایدی. اطرافه بلدر میگنه صوغش حاضرلکلری کورلدی. ش تمام بولغاچ اون مک قدر عسکر ایله «مکه» اوسینه یوردیلر. مکه گه قین بر طاغ ایته گینه طوقتاب رسول اللهنک امری ایله تورلی اورغه اون مک اوط یاقدیلر. بو قدر اوطنی کورگاچ مشرکلرنک عقللری باشلرنن چغا زد؛ اون مک قدر اوط کورنگاچ، اسلام عسکری بر نیچه اون مک قدر لورغه کیرهک دیوب بیک فوروغه توشیلر. مشرکلرنک باشلقی «ابوسفیاننک» نینه جیلوب کینک شکه باشلادیلر. آخرنده اسلام عسکرینک قوتن وحالن

در سلکاري اولارهق تلقى قيلنار ایدی. مونه فسقه چه غنه ئهیتکانده اصول قدیمه دورنده بیگه ده در ستره که ئهیتکانده «اصولسزلوق» دورنده بز ننگ مکتبلرده بوتون درس ساعتلری دینگه بیرلوب، در سلک کتابلرده اوشبو ذکر ایتد کمز کتابلر ایدی. یوزلر دن صوگ «شروط الصلاة»، «منیه المصلی»، «تحفة الملوك»، وهکذا بعض برعر بجه یازلغان کتابلر اوقولا ایدی، که بولر ایندی اوقو یوزلر نده اوز اغراق یاتور غه طوغری کیلگان بالار غه غنه نصیب بولغانلقدن آلر نی ابتدائی مکتب کتابلری دیبه رگه طوغری کیلمیدر. اصول قدیمه دورنده گی اوشبو کتابلر ننگ در سلک بولور غه یار اغان ویار اماغانلقلرن تیکشروب طورو طبیعی بیهوده بر اش بولاچق. چونکه بر دن بودور اوتکان ایندی، ایکنچیدن اول بز ننگ فترت دورمز، اصولسزلوق دوری بولغانلقدن آنده بر اصول کونتر گه اورنده یوق، بناء علیه اول دورده بولغان کتابلر ننگ تنقید کونتره آلماسلق بولور و ده اوز نندن آگلاشلوب طور غه تیوش. مکتب کتابلری حقنده سوز سویله نه چک بولسه، طبیعی اصول جدید دورینه عائد کتابلر حقنده غنه بولور غه تیوش. چونکه اصول جدید دوری باشلانو برله ابتدائی اوقو یورطی ایندی «مکتب» دیگان معین بر اسمگه مالک بولدی؛ اصول جدیده اوزی برله آگما «پروغرام» دیگان بر نهر سه ده آلوب کردی. اوقو کونی ساعتلر گه بولنوب دین درسی اوستینه آنا تلینه، حساب وجغرافیا قبیلندن بعض بر دنیاوی علملر گه ده ساعتلر چقار لدی. آنا تلنده، حساب وجغرافیا کبک فنلرده درس کتابلری یازلغان کبک دین در سلک لری ده یاز لدی.

بزننگ ایدل بویی ناتار لرنده بر نچی اصول جدیده قهرمانی اولارهق داملا عالجهان البار و دی حضرتلری تانلغان کبک، مکتبلر مز اوچون اوز تلمز ده باشلاب دین در سلک لری یازغان ذات ده اول بولسه کیره که، عالجهان حضرت اوزیننگ مذکور در سلکلرن «معارف اسلامیة» اسمنده بر نیچه جز اولارهق نشر ایتدی. معارف اسلامیة ننگ بر نچی جزئی «سوادخوان» اسمنگ بر رساله بولوب، آنک باشده بالاغه حرف و حرکه لر کور سه تلوب، صوگره آنا تلنگ اوقور غه اوگره تله در. لکن بو حرف تانتو و آناتلی اوگره تو دین در سینه برو اسطه ایتوب کنه طوتولغانلقدن، هم «سوادخوان» و «تکمیل سو ادخوان» ده غی پارچه لر گل دینی و اخلاقی موضوعلر بولغانلقدن بولر نی ده «معارف اسلامیة» ننگ باشقه جز لری کبک دین در سلک لری دیبه آتار غه تیوشدر. معارف اسلامیة حقنده بز سوز اوز ایتاچق توگلمز. آننگ اصول تعلیمگه موافق بولو بولماون تیکشروب طور غه لزوم ده تابیمیز. آننگ تل و املا سیننگ حاضر گی تل و املاغه بوتونله ی باشقه لغن ایسکه توشروب طور اسی ده یوق. اول یهشن یه شه گان، اوز دورن کیچرگان ایندی. بز بواورنده آننگ اوز زمانینه کوره الوغ خدمتن تقدیر ایتوب کنه کیچه مز، بوندن صوگ بزه ایگ معروف دین در سلکلریننگ برسی هادی افندی مقصودی جنابلریننگ «عقائد اسلامیة» و «عبادات اسلامیة» اسمنده گی اثر لریدر. بو اثر لر کیره که ترتیبی جهندن و کیره که تل و املاسی جهندن تسگی اثر دن قیاس قبول ایتمه سلک در جه ده اوستوندر لر. اول اثر لر اصول جدیده ننگ اولگی دور لر ننگ یاز لیغی

حالدہ تل واملاسی، حاضرگی تل وحاضرگی املادر. بوجہتدن اول اثرلر اوزلر نندن
بایناق صوڭ چققان بیک کوب درسکلردن ده اوستونلردر. بو درسکلر نڭ ایڭ
الوغ مزیتی ده مونه شول تل واملادهدر.

هادی افندی درسکلر نندن صوڭ ایڭ شهرت فاز انغان درسکلر حبیب الرحمن
افندی الزبیری نڭ «عقائد ترکی» و «معلم العبادات» اسمنده گی اثرلریدر. بو
اثرلر وقتی برله کتاب بازارنده بیک زور موقع طوقان اثرلر بولسهلر ده، فی الواقع
هادی افندی اثرلر نندن هیچ بر جہتدن اوستونلکلری یوقدر. بالعکس اصول
تعلیمیگه مخالفتی جہتندن تگیلردن فرسخلرچه اوستوندر.

بزده دین درسکلر کی طبیعی بولرغنه توگل. دین درسکلر کی بیک کوب
یازلدی. آراده رضا الدین حضرت، بوی مخدوملر، مرحوم لطف الله بایچورین کبک
محترم ذاتلر نڭ بره رساله لری ده کورنه. دین درسکلر کی یازلمادی توگل، یازلدی.
هم بیک کوب یازلدی. لکن بولر نڭ کیره ک ترتیبندن و کیره ک روحندن ایسکلر گه
باشقلق، یا کمالق کورلمی. صوڭراق چققان درسکلر نڭ او لگیلردن آیرمالری باری
تلینک بر قدر ییکله یتلو ونده همده حجمینک بر قدر کچره ییتلو ونده گندهدر. موندن
باشقه خصوصلر ده آلر کینه او لگیلر نڭ قویپهلری سانالورغه تیوشلر.

بودر سکلر نڭ ایڭ زور قصور لری شول، که بولر ده دین درسندن ایڭ برنجی
مقصود بولغان «دین روحی» بیرو مسئله سی اصلا کوز آلدنده طوتولمی. بولر ده
بوتون معناسی برله صالحقلق حکم سوره. بولر نڭ بلگان بر نهر سهر لری بالانک باشینه
ایر کسز لهب برسی آرتلی برسی احکام دینییه طوترو دن عبارت. آنی ده ئەلله نیندی
بالانک ذهنندن اصلا قالمی طورغان، هم بالا توگل الوغ کشی ده آکار دن مسئول
بولماغان ئەلله نیندی اصطلاحلر واسطه سی برله طوترو. بو کتابلر عموماً «افعال
مکلفین» دیگان بر عنوان آستنده باشلانا. آنده فرض، واجب، سنت، مستحب بله هم
ئەلله نیندی بالاغه فوق العاده یات، کو کنگه آلووی صوڭ در جده چیتن اصطلاحلر
برسی آرتلی برسی تزله گنه بارا. بوغنه ییتمه گان بو اصطلاحلر ئەلله نیندی قزق
عبارلر برله، قای بر کتابلر ده «ما ثبت بدلیل قطعی لا شبهة فیہ الخ» کبک عربچه
عبارلر برله تعریف ده قیلنوب باشلانا. خلاصه بو کتابلر ده شول قدر منطقسزلق،
شول قدر اصولسزلق حکم سوره، که بونی توصیف امکان خار جندهدر. اعتقاد قسینک
ئەلی تاغی بر حال. اما عبادات قسینک کرسه ک اشلر بوتونلہی بر باد. آنده ئەلیگی
اصطلاحلر عبادتلر نڭ هر قسینده اوزلرینه ئەلله نی قدر «اتباع» (ایبهر چنلر) تابالر.
طهارتنک اوزینه، غسلنک اوزینه، نماز نڭ اوزینه و باشقه عبادتلر نڭ اوزلرینه مستحب،
مکروه، مستکره بله هم ئەلله نیندی اصطلاحلر آستنده ئەلله نی قدر حکملر کیتروپ
یه بشدرله. حالبوکه بولر نڭ ایسده قالووی بوتونلہی امکان خار جنده دیبهر گه
یاری. بالفرض شول کتابلر نڭ مؤلفلر ن چاقروب شول نهر سهرلر دن امتحان قیلسا ک،
(۳) نومره آلوچمسی نابلور ایدیمی ایکان؟ بالانک ذهنندن هیچ بر قالمی طورغان،
عملک هیچ بر کیره گی بولماغان بوندی نهر سهرلر نی یادلاتورغه بزگه نیندی مجبوریت

بار ايگان؟ بزگه بونی دین قوشامی؟ پیغمبرمز صحابه لرغه احکام دینی نه شول یول برله اوگره تکان ده بز آنک یولی برله بار ماقچی بولام می؟ بولر ننگ برسی ده یوق بیت. شولای بولغاچ نیک کوجه نورگه؟

مین بو اصطلاحلرنی اوگره توگه بوتونله یوک فارشی توگلمن. بولر ننگ فرض، سنت، مباح، حرام کبک بعضلری بلرلورگه تیوش. فقط بو قدر آشغوب توگل. یوقدر عمومی صورته ده توگل، بوندی قزق تعریفلر برله ده توگل. فرض، حراملر آلر الله حقنه هیچ بر سوز سویله ماسدن، بالانی الله بلهن بر نورلی تانشدر ماسدن الیک قطعیا نلگه آلنورغه یارامی. فرض مینمچه عبادات و اخلاق بحثینه کرگچ گنه ئەیتلوب کیتلورگه تیوش. مثلا نماز، روزه کبک عبادتلر ننگ مجبوریلگی فرض عباره سی بلهن آگغار تلورغه تیوش. یالغان سویله و، خمر اچو کبک نهرسه لر ننگ یاراماغانلغی حرام عباره سی برله آگغار تلورغه تیوش. لکن بر عبادت اچنده گی توری عمللرنی فرض، واجب، سنت، مستحب، مکروه، مفسد بلهم ئەله نهرسه لرگه بولو اصلا موافق توگلر. یوگاردن بالانک ذهنن بوتاونن باشقه هیچ بر نتیجه چقمی. اول باری براونوتلا. عملک آنک کیره گی ده بولمی. طهارتنک فرضلری شولر، سنتلری شولر، دیگانچه، طهارت مونه شولای آلنورغه تیوش، طهارته مونه شول بیرلر یولمی قالماسقه تیوش دییلسه یتیمه نی؟ نماز ننگ طشندن، اچنده ئەله نیندی فرضلر، سنتلر بلهم ئەله نهرسه لر سویله وگه نی لزوم بار؟ نمازنی اوقی بلسه یارامیمه نی؟ پیغمبر صحابه لرغه، آلر اوزلرندن صوغفی بو و نلرغه شولای اوگره تکانلر توگلمی؟ قسقه سی مین دین در سلکلری بوندی لزومسز اصطلاحلردن، ایسکی فقه کتابلرینه تقلیددن آزاد ایتلورگه تیوش دیب بلهم. شولای بولماغانده بز ننگ مکتبلرده دین درس لری هیچ بر وقت ره تکه سالناچق توگل، شولای بولماغانده بالاغه دین بلرو، بالانی دین روحی برله روحلاندروده متصور توگل.

دین در سلکلر ننگ ایگ دقت ایتلورگه تیوش نقطه بالاغه دین روحی اورنلاشدر و مسئله سیندر. بالاغه مکتبه، ضرور بولغان مسائل اعتقادیه، عبادات و اخلاق اسلامی نه بلرو ب چغارو اوستینه دین روحی بلهن صوغاروب چغاررغه تیوشدر. شونک اوچون دین در سلگنده ایگ مهم اورن طوتارغه تیوش نهرسه هیچ شبهه سز تاریخ مقدسدر. حالبوکه بز ننگ مکتبلرده بوگا اصلا اهمیت بیرلمی. بزده مکتب اوچون یازلغان قولغه طوتارلق بر تاریخ مقدس کتابی ده یوق. مکتبلرده، کوبره ک رشدی قسملرده «تاریخ اسلام» اسمنده بر نهرسه اوقوتلسه ده، بونی تساریخ مقدس دیب ئەیتوب بولمی. بو، اسلام حکمدر لرینک صوغش تاریخلری. باشقه نهرسه توگل. اول، مکتبلرگه یالغشوب غنه کرگان بر نهرسه. وقتی برله اول اورنن تاشلایاچق. بزده تاریخ مقدس دیب آتارغه یاراغان بر نهرسه بولسه، اولده تاریخ اسلامگه کررگه مقمه اورننده یورتلگان «تاریخ انبیا» برله «عصر سعادت»، «محمد علیه السلام» قیلندن سیر کتابلریدر. فقط بولر بز ننگچه آلا ی آیرلورغه تیوش توگلر. مکتبلرده سیر دیگان آیرم بر درس بولماسقه تیوش. سیر اول

تاریخ مقدسین بر قسم بولورغه تیوش. تاریخ مقدس دیگان نهرسه مز تا خلقت عالمین، حضرت آدمین آلوب حضرت محمد که کیلوب تره لورگه، آندن صوڭ معروف صحابه لر، و آردن صوڭ اسلامیتکه الوع خدمتلی تیگان ذاتلر و آنلرنک خدمتلی ذکر ایتلوب حاضرگی کونگه کیلوب تره لورگه تیوش. آنده فلان خلیفه نڭ فلان اشلری، فلان امیرنڭ فسق و فسادلی، ئه لاله کمیلرنڭ بلمم ئه لاله نهرسه لری سویله نهمه سکه تیوش. بو درسلیکنه بزگه، باشقه ملتلرنڭ تاریخلی اورنه نڭ طورتورغه تیوش. آندن صوڭ مکتبلرمزده دیننڭ اخلاقی جهتینه ده نق اهمیت بیررگه تیوش. مثلاً آنا آنا حقوقی، یاقنلر حقوقی، مسلمانلر و عموماً انسانلر حقوقی البته دین کتابلرنده اورن آلورغه تیوش. یالغان سویله و، غیبت، افترا و باشقه تعالیم اسلامییه گه منافی اشلر حقینه ده دین کتابلرنده معلومات بیرلورگه تیوش. دین درسلیکلی اعتقادات و عباداتکه گنه حصر ایتلورگه یارامی. آنده اوشبو قبیلدن اخلاقی معلوماتده البته بولورغه کیره نڭ. معاملات ایسه حاضرگی کوله می برله ابتدائی مکتب کتابلرندن البته چغارلورغه تیوش. اول بیت اسلام حقوقندن عبارت بر نهرسه. آنی اسلام یوریستلرینه محامی شرعیلرگه فالدریق روسیه بیرنده بز اول فقه حکملرن یورته آلمیز بیت. بز آنڭ برله مکتفده بولماسه ق کیره نڭ. معاملاتندن بولغان نکاح، طلاق، حقوق زوجیت کبک نهرسه لری اخلاق قسمینه کرتوب شونده بر قدر خبردار ایتوب کیتهرگه ممکن. تفصیلاتینڭ لزومی یوق. آلر بیت باری بر ملا قولنده، ملا واسطه سی برله اجرا قیلنالر. میراث و تقسیم تر که کبک مسئله لرده ملالرغه فالسون. آلرده بیت باری بر ملا قولنده اجرا قیلنالر. نیگه یوقغه بولر برله باش و اتارغه؟

سوزنڭ قسقه سی بزده دین درسلیکلرن بوتونلای باشقه بر قابقه، باشقه بر اصولغه سالورغه تیوش. دین درسلیکلرنده بریا کمالی یا صاوغه، اصلاحات کرتوگه صوڭ درجه ده احتیاج حس ایتلهدر. حاضرگی کونده معلملرنڭ ایڭ صبر سزلق برله کوتگان نهرسه لری ده شبهه سز مکتب روحینه مناسب دین درسلیکلریدر. بز باشقه درسلیکلرده بوتونلای مکمل دیب ئه یته آلمیز. آلرده ده کیچیلکلر کوب، کوب دیلر. لکن دین درسلیکلرنده گی قدر کیچیلکلر بولرنڭ هیچ قایوسنده بولماسه کیره نڭ. حاضرگی کونده مکتب پروگرامهلرن، مکتب درسلیکلرن اصلاح قیلر، مطلوب بریولغه سالورغه جدی تشبیلر بولورغه طوراً. بو خصوصه زیمستوارلرده بیک نق بر فعالیت کور نورگه طوراً. شول وقت ان شاء الله دین درسلیکینه ده اهمیت بیولور، پروگرامه اصلاح قیلنور، گوزهل و فائده لی درسلیکلر وجودکه کیترلور. مین اوزم بر دین معلمی بولغانغه کوره، مسلکم دین و عربیانقه خدمت بولغانغه کوره، کوبدن ایندی بو مسئله گه اهمیت بیره کپله ایدم. حتی بر وقتلر حسینیه هیئت تعلیمیه سینڭ تکلیفی بلهن، مکتب اوچون دین درسلیگی یازو مقصدی برله مکتب بالالرینه دین درسی ده اوقوتوب قاراغان ایدم. فقط فرصت یوقلق اول وقت میڭا بواشکه طوتونورغه امکان بیرمه دی. وقت اوندی، همانده یازا آلمی

طوردم. نهايت برفرصت طاوبوب يازوغه موفق بولدم. مين اوز اثرمنى البته مكمل بر اثر ديهه آلميم. درس كتابينك مكمل بولوى، بالانك روحينه مناسب بولوى اوچون احتمال بالالر اچنده قايناو شرط لازمدر. شولايده مين اوز اثرمنك يا كذا بر اثر، فائدهلى بر اثر بولويينه اشانام.

مينم درسلك «دين درسلى» اسمنده دورت جزدن عبارت بر درسلكدر. بودرسلك دورت صنفلى ابتدائى مکتب اوچون ترتيب ايتلدى. «دين درسلى» نك اولكى ايكى جزنده مين يا وروپا وشول جمله دن روس مکتبلرنده ايك مقبول بولغان بر اصولنى طونتم. اول اصول «Концентрический методъ» ديه معروف اصولدر. بو اصولده بالاغه بريل اچنده دين درسندن قسقه لکن بوتون معلومات بيروب چغارو كوز آلدنده طوتولادر. مکتبنك برنچى يلى اوچون بو اصول هيچ شبيهه سز ايك معقول بر اصولدر. چونكه برنچى يلدن دين بالاغه بوتونلهي مجبول بولوب، دينك بر قسمندن معلومات بيره باشلاذك ايسه، ايكنچى قسملرينه قاغلمى كيتو ممكن توگلددر. مثلا بز «مؤمن به» نى بيانغه كر شوب الله حقنده سوز سويلدك ايسه، الله نك بنده لرگه بولغان مناسبتى، بناغعليه دعا وعبادت ديگان نهرسه كيلوب چغادر. شونلقدن بزگه بالمجبوريه بو حقهده سوز سويله لرگه طوغرى كيلددر. شولايق مثلا بزگه دين كيتركان «حضرت محمد» نك ترجمه حالى برلده بر قدر تانمشى كيتوب بولمى. بناغعليه تاريخ مقدسندن بر قدر معلومات بيروب طوغرى كيله. قسقهسى بزگه بويلده بر اعتقادات بلهنگنه، ياخود تاريخ مقدس بلهنگنه، ياخود عبادات بلهنگنه كفايه له نو ممكن توگل. بويلده بزگه اعتقاداتندن ده، تاريخ مقدسندن ده، عباداتندن ده، حتى اخلاقندن ده قسقهجه معلومات بيروب كيتهرگه طوغرى كيله. بولاي بولماغانده بز نك دينندن بيرگان معلوماتلر مز طولى بر معلومات بولمى، دين درسمز روحلىده بولا آلمى.

مونه مين شول نهرسه لرنى ملاحظه قيلوب «دين درسلى» نك برنچى جزنده اوك بالاغه دينندن بر بوتون بيرونى كوز آلدنده طونتم. آنده مين مؤمن به لرندى بعض سويلدم؛ تاريخ مقدسندن ده ايك كيره كلى، بالاغه دين روحى اورنلاشدره چق بعض بر قطه لر كرتدم؛ دعا وعبادت حقنكده معلومات بيروم؛ نماز او قورغهده اوگره نتم. شولاي ايتوب بو برنچى جزه چن معناسى برله بردين درسلكى بولدى. بو برنچى جزه مين معلم اوچون ترتيب ايتدم. چونكه ئەلده او قو يازو بلهنگان جيلدى سيكز يه شلك بر بالاغه كتاب طوندر، كتاب واسطهسى برله او قوتو ممكن توگلددر. آرغه دين البته شفاهاً بيرو لورگه تيوش. اولده ئەنگه مه طرزنده بولورغه تيوش. شونك اوچونده مين بو جزه نك درسندن كوبرهك سؤال وجوابلى ايتوب ياصادم. درسندن بولاي قاراشقه اوزون كورنووىده شول سؤال وجوابلى بولونندن كيلدى. آنك صوكنده مين بو كتاب شاگرد قولينه بيرلمه يه چك بر كتاب بولغانلقدن سوزنى اوز ايتوب راق سويله ودن، معلوماتنى تكرار لاراق بيروندن تارتنامدم. شاگرد طبيعى كتابده گى بوتون نقطه لردن مسؤل توگلددر. آنك باشنده كتابده بيرلگان

معلوماتىدىن ايڭ مېھن نۇقتىلەر قالسە يېتەنەر. مەلۇم اوچۇن درىنى بالانىڭ زھىنە اورنلاشدرغە ايڭ بىرنىچى يول درىنى ھىروقت تىكرار قىلۇدر. مەلۇم ايكنىچى درىنىك البتە اوڭلىكى درىنى تىكرار قىلۇرغە تىيۇش، بىر نىچە درىنىك او تىكلىك كىنە اوڭلىكى درىلرنى بىر قات ياڭارتۇپ آلۇرغە تىيۇش. قىسقىسى بىرنىچى يىلدە بالانىڭ باشىدە مەلۇمات اورنلاشدرۇپ قالدۇرۇ اوچۇن بىر دىن بىر چارە مەمكىن قىلۇر كۇبىرەك تىكرار، ھىمدە بالانى بىقۇدر مېچە تىكراردر. بۇدە بۇڭارچە ابدائى بىرنىچى صىنقىلر اوچۇن مەلۇملىرگە درىنى نەمۇنەلرى چىققان يوق ايدى. شۇنلقدىن مەلۇملىر بىرنىچى يىلدە دىن درىنى او قۇتۇدە فۇق العادە زور قىيىنلىقلر چىگەر ايدى. كۇبىسى بالا ياز و تانىغانچە آلاى بولاي شفاھۇ مەلۇمات بىرگان بولۇپ مانتاشۇپ، بالا يازو تانو بىرلەن آلرنىڭ قوللىرىنە ئەللىكى كىتابلرنى طوتۇرالر ايدى. مېنىم بۇدە درىنى نەمۇنەلرى مەلۇم و مەلۇمە افندىلرنى بۇندى مەشقىلدرىن بىر قۇدر قۇتقۇرسە كىرەك. روس مەكتىبلەردە ھىرل كىچلەچىك دىن درىلىرىنىڭ پىروغراممەسى آىرۇم و مەفصل صورىتدە كۇرسە تىللىكى حالدە، دىن درىنى مەلۇملىرى كەم طوغرى كىلسە اول توڭل، رۇحانىلر، دىن اربابى بولدىغى حالدە، دىن درىنى تەلىم اىصولن كۇرسە تىكان كىتابلر، بىرنىچى يىل اوچۇن «دىن درىنى نەمۇنەلرى» بار، كۇب. بۇ بۇندىن صۇك ان شاء اللە بۇدەدە بولۇر. مېنىم بۇدە درىنى نەمۇنەلر مەلۇملىرگە باشلاپ دىن درىلىرى او قۇتۇغە غايەت زور بىر ياردىمچى بولۇپتىكى اوستىن، عائىلەدە دىن تىربىسە بىرۇ اوچۇن آنالرغەدە غايەت فائىدەلى بىر كىتاب بولسە كىرەك.

بۇجۇزنىڭ كۇلەمەن كۇرۇ بىرلە مەلۇملىرىنىڭ كۇمۇلىنە كىتاب غايەت اوزون دىگان بىر قىلۇرگە مەمكىن. لىكن بۇدەست توڭل. كىتابنىڭ اوزونلىغى يوقارۇدە ئەھىت كانچە كىتابدە بىرلىگان مەلۇماتنىڭ اوزونلىغىدىن كىلىمىچە، كۇبىرەك سۇال و جوابلى بولۇندىن، تىكراردىن، بىرلىگان مەلۇماتنى اوزونچە افادە قىلۇدىن كىلىمىشدر. مەلۇم قۇلندە بولغان كىتاب بۇنچە شۇلاى بولۇرغە تىيۇشدر. درىست مېنى تارىخ مەقسىدە بىر قۇدر تەفصىلاتقە كىردىم. مۇئالامىكا بۇجۇزغە ھىزرت موسى و ھىزرت عىسى ھىقندە بۇدە مەلۇمات بىر مەسلىن كىچۇ مەمكىن ايدى. فۇق مېنى تورات و انجىلىنى و آنلردە بولغان ھىزرت مۇھە ھىقندە غى بىشارتىنى ذىكر ايتەسۇم كىلگانلىكدىن بۇلرنى دە سۇيەپ كىچۇم. بۇ درىلرنىڭ بىر ھىكايە قىيىلندىن بالاغە آور بىر نەرسە طوبۇلماي چىغىنىڭدە بۇلرنى كىرتۇپ كىتۇرۇمە زور دىخلى بولدى. مە ھىدا مېنى بىرنىچى يىلدە بۇلرنى او قۇتۇپ كىتۇ مەجبۇرى دىھىم. تەلەگان كىشى او قۇتۇر، تەلەگان كىشى قالدۇر. ھىزرت مۇھە ھىقندە ايسە مېنى بايتاق تەفصىلات بىردىم. چۇنكى بۇ شۇلاى كىرەك، شۇنسىز يارامى.

بىر دىن او قۇتۇلغاندە شۇل دىننى كىتۇرگان ذات البتە آندە مەھىم بىر اورن آلۇرغە تىيۇش. دىن درىنىنىڭ رۇخلى بولۇوىدە شۇكا تۇقۇق ايتە. ايتىدى ابراھىم پىغمبىر مەسئۇلسى قالدى. مېنىچە ابراھىم پىغمبىر بىرنىچى يىلدە اوقۇق البتە ذىكر ايتلۇرگە تىيۇش. ھىزرت مۇھە اول ابراھىم پىغمبىر بلەن نۇق باغلى. چۇنكى اول اسماعىل نىسلىدىن. ابراھىم و اسماعىل ھىقندە مەلۇمات بىرۇ، آلرنىڭ كەبە بىرلە بولغان مەناسىتلرنى، كەبەنى بۇنا قىلغاندە ھىزرت مۇھەنىڭ يىمبەرلۇون صوراب دەئا قىلۇلرن

ذکر ایتو، حضرت محمدنڭ و اسلامیتنڭ درجه سن بیلگوله و گه بیک زور یاردم ایتنه. حضرت ابراهیمنڭ قرآن کریمده گی موقعی ده بزگه آنڭ حقننه بیرله چک معلوماتنی کیچکرمه سهکه دیملی.

مینم بو جزده نمازی اوگره توومه احتمال اعتراض قیلوچیلر بولور: «بالا نماز برله مکلف توگل بیت، شولای بولغاچ نیک نمازغه اول قدر آشغورغه؛ نمازده غی دعا و سورهلرنی جیدی سیکز یه شیک بالاغه نیچک اوگره تورگه کیرهک؟» دییورلر. درست بالا نماز بلهن مکلف توگل. نماز بلهن مکلف بولماغان کبک اول باشقه نهرسلر برلده مکلف توگل. لکن بوندن نمازی ذکر ایتوومزنڭ ایکنچی جهتی بار. نماز بیت اول دیننڭ بردن بر ایڭ مهم رکنی. اول بیت ایڭ الوغ عبادت. عبادتن باشقه دین تصور قیلنمی؟ بز الله حقننه، بلمهم ئه لله نهرسلر حقننه سوز سوز یله بده، بندنڭ اللهغه بولغان بورچن هیچ بر ذکر ایتمی کیتسهک بوتونلهی مناسبتسز لک بولماسمی؟ دین دینڭ ایسه ایڭ آلدنغی پلانده البته عبادت طوررغه تیوش، اسلام دینی حقننه سوز بولسه، معلومات بیرلسه البته شول دینده گی عبادتلرده، قسقه چه غنه بولسه ده بلدرلورگه تیوش. شونسز دین درسی بولا آلمی. شونسز بالاغه دین روحی اورنلاشدروده ممکن توگل. مونه شونڭ اوچون بولسه کیرهک روس مکتب کتابلرنده برنچی یلده اوق دعا و عبادتلر غایت مهم بر اورن طوتالر. نمازدن باشقه عبادتلر البته بیک بیگل. آلرنڭ بوتونس بر درسه بیروب، آگلاتوب اوتهرگه ممکن. سوز طبیعی نماز حقننه غنه بولورغه ممکن. واقعاً نمازی بلدر بزاویلاغانچه بیک اوک آور بر اشمی؟ مینچه اول آلاهی اوق آور توگل. نمازنڭ حرکات بدنیهدن عبارت عمللرن بلو بالاغه بر نهرسه ده توگل. ایندی قالا سوره و دعالر. نماز اوق اوچون ایکی سوره و ایکی دعا ییتنه بیت. بولرنی برنچی درسلرده اوک بلمهسلرده تکرار قیلنره قیلنره بلرو ممکن بولسه کیرهک. بالاده حفظ قوه سی قوتلی بولا بیت. آزاراق شوکاردن فائده لانورغه کیرهک. بزیت نمازی باری بر ایکنچی سنه تدریسیده اوگره تمی عالمز یوق، حالبوکه برنچی یلنڭ صوگی برله ایکنچی یلنڭ اولی آراسنده شاگردنڭ روحنده ده استعدادنده ئه لله نیندی آیرما بولسی. شولای بولغاچ نیگه نمازی ایکنچی یلغه قالدیررغه؟ ایکی سوره، ایکی دعا اوچون نیگه شاگردنڭ عربچه قرائت بلوون کوتوب یاطوررغه؟ بو سورهلرنی بالانڭ عائله اچنده یادلاغان بولووی ده بیک احتمال. کوب عائله ده شولای بولاده. سوره و دعالنڭ معنلرن خاطرده قالدرو البته چیتن. لکن مینچه بوکئا کوچه نمه سهکه کیرهک. بر مرتبه بولرنڭ معنلرن بیان ایتوبلهن کفایه نورگده، آندن صوگ بالانی آنڭ برله غافلما سقه کیرهک. بوکئا کیله چک یل نغراق اهمیت بیرلور. بالاغه باشدن اوق، برنچی یلدن اوق نماز اوقوررغه اوگره تونڭ دین تریبیه سی اوچون حسابسز زور فائده سی بار. اول وقت آنی سیرهک سیرهک بولسه ده جمعه غه آلوب بارررغه ممکن بولاچق. ایکی عید نمازی ده ایندی آکئا مجهول بر نهرسه بولمایاچق. مسجد ایسه بالاغه دین تریبیه سی بیرو اوچون ایڭ برنچی واسطه

بولورغە تېوش . آنڭ منارەلرنە ، منبر ومجرا بلرنە بسالا اوچون ئەللە نېندى
قىيىمتلىرى كىزەنگان بولسۇن . مەسجىدنىڭ امامىنى ، مۇدئىنى ، بالانىڭ كۆڭلىنى بىر حەمىت
ورعايەسى اورنلاشسۇن . اول جەمئەت باروب تاپقان ئاتىنىدە اولكى كۈن
 قاراغاندە بىر باشقالق ، ياڭالق ، اللەغە ياقىلىق حەس ايتسۇن . نماز او قوغان آتاسى ،
 آتاسى سېيلى عائلەدە بىركات ، مغنوى بىر حەمابە بار دېھ ظن ايتسۇن وشول آر قاده
 آنا آناغە احترامى ، آنلرغە اطاعتى قوتلەنسۇن ، ادب وتربىيەسى نىگىز آلسۇن . بو
 اشلر ايسە طبيعى نماز اوگرەنو ، مەسجىد بىرلە تانشو آرقاسىدە غنە بولاچق . نماز
 بىلدرلەمەگاندە ، مەسجىد بىرلە تانشىلماغاندە ، آنانڭ نماز او قووى ، جەمئەت بارووى ،
 اوزىنىڭ عىدلرگە يىبەرلووى آڭما ايكى تىمىنىڭ فائىدە كىتىرمەيەچك . اول وقت آڭما
 عىدكە بارو بىرلە ، تماشا خانەغە بارو آراسىدە آرتق بىر فرق قالمايچق . عىد ، جەمئە
 عبادتلىرى بالاغە دىن روھى ، دىن تربىيەسى اورنلاشدر و اوچون البتە ايڭ زور
 بىر واسطە ايتوب طوتلورغە تېوش . شونڭ اوچون دە مېن بويىلدە جەمئە نمازلىرى ،
 عىد نمازلىرى اوگرەتوب كىتىدىم . ذاتى اصل نمازنى اوگرەتووم دە بىگرەك شول
 جەمئە وعىدلرنى اوگرەتو اوچون بولدى . شونڭ اوچون دە مېن جەمئە كۈن ، عىد
 كۈنلىرى ، رمضان آيى ، قدر كېچەسى كېك نەرسەلر حەقندە دە معلومات بېرىدىم . بولردە
 بالاغە دىن جەمئە ، دىن تربىيەسى اورنلاشدر و چەتتى بىگرەك دە نظر دقتكە آلدى .
 مۇنە مېنىم عبادات وشول جەلەدن نماز حەقندە فەكرم شول . آلر حەقندە بويىلدە معلومات
 بېرىومە غىر دە ، دىلىم دە شول .

مېن بو جەزئەگى معلوماتنى عموما قرآن كرىم ، بخارى ومسلم كېك مەتبەئە
 صحىبلردىن آلدۇم . كېلەچك جەزئەدە البتە بودائىرەدن چەقارغە دە لزوم كورلور . مىلا
 تارىخ مقدس اوچون قرآندەغى معلومات بلەن اكتفا قىلو مەمكىن بولمايچق . اول
 حەقە احادىث صحىيەدە معلومات ايسە بو تونلەي آز . شونلقدىن مېن بو حەقكە ايكنچى
 يىرلردىن معلومات آلورغە دە مەجبور بولام . ذاتا تارىخ مقدس بو تون تەفصىلاتى
 بلەن اعتقادى مەسئەلەردىن بولماغانلقدىن آڭما دىلىل قەتەلرگە نەزەر بولورغە احتىياج دە
 يوق . آندە ايڭ نظر اعتبارغە آلتاچق نەقش ، آنڭ قرآندە مەخالفاتىمەوى بولورغە
 تېوش . مېن بونى طبيعى نظر دقتكە آلام ، آلدۇم . «دىن دەرسلرى» نڭ ايكنچى جەزئى
 بىك آتەفصىلات بلەن اولكى يىللىق معلوماتلرنى ياڭارتودىن عبارت بولاچق . آندە دە
 مېن شولوق اصولنى ، يعنى بالاغە دىندىن بىر بو تون بىر و اصولن طوتىدىم . اوچنچى
 جەزئى ايسە يالڭىز تارىخ مقدس كەنە بولاچق . دورتنچى جەزئى اعتقادات ، عبادات ،
 اخلاقىدىن (مەمەلاتدىن سانالغان بعض مەسئەلەردە شونىدە كىرتلە) عبارت بولاچق .
 بولر حەقندە اوز مەسئەلەرنە آزاراق سوز بولور ئەلى . حاضرگە مېن سوزنى كۆرەك
 بىر نچى جەزئە قاراتوب سويىلدىم .

بو جەزئە مەلىم اوچون دەر س اورنە كلرنىدىن عبارت بولغانلقدىن ، مەلىم كىتابدەغى
 عبارتەرغە تەقىد قىلو مەجبور يىتىندە توڭلدر . بالەكس مەلىم شا كىردكە مەمكىن قىر
 يىڭلەرەك عبارتەر بلەن القاقىلورغە طر شورغە تېوش . شونڭ اوچون دە مېن عبارتەر -

نڭ ييڭلگينه نىق اهميت بىردگم حالده، بعض بر اورنلرده آورراق عبارلرده
 اچقندرغالادم. معلم افندى ان شاء الله بولرغه دقت ايتسه كيرهك. آنڭ صوڭنده
 ميين درس عنوانلر نده بعض بر بوكارچه معروف بولغان عربچه عبارلر قوللاندم.
 مثلاً قدم، بقاء، تسميه، حمد، استعاذه، روح الخ ديدم. بونى قصداً شولاي ايتدم.
 چونكه بو عنوانلر درسلىر نڭ مندرجاتلر نڭ غنه كورسهته طورغان بولوب، شا كردكه
 اول حقدە سوز سويله نيميه چكدر. ميين اوشبو درسلىگمنڭ هرجهتدن مكمل بولوون
 دعوا قىلا آلميم. آنده اصول تعليمگه موافق بولماغان نقطه لرده احتمال بولور.
 كتابنڭ قصورلر ن كورسهتكبان ذانلرغه شبهه سز منتدار بولاچقمن. كيله چك طبعسىق
 كورو ميسر بولسه كورلگان و كورسه تلگان قصورلر ن ان شاء الله توزه تورمز.

اورنبورغ. ۲ آپريل. ۱۹۱۶ يىل.

ص. بىكبولاط.

توفيق پاپا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

برونچی درس

اللهنڭ بارلغى، برلگى، قدم وبقاسى.

معلم — بله سزى بالار، بو بولمه نيچك آتالا؟ شا كردلر — صنف ديب آتالا.
 م — ئه بو اوى نيچك ديب آتالا؟ ش — مكتب ديب آتالا. م — سز بو مكتبكه نى
 اوچون جيبلغانسىز؟ ش — اوقور، بازار اوچون جيبلغانمىز. م — تاغى نهرسه
 اوچون؟ ش — دىن اوگره نور اوچون. م — درست، سز بونده اوقور، يازار هم
 دىن اوگره نور اوچون كىلگانسىز. آنا آنالركىز سزنى بونك شونك اوچون ييبه رگانلر.
 مونه مین سزگه دىن اوگره تهچكمن. مین حاضر سزگه دىن درسى بیره باشلاياچمىن.
 مین سزدن بعض نهرسلر صورارمن. سز باركزده بردن جواب بېرمه سىز.
 پارتالركىزده سلكنمى، تاوشلانمىچه غنه اوطور كىز. صورانغان سوزنى بلگان كشى
 قول كوتەرر. بىز بو بولمه نيچك آتالا دىخان ايدك ئهلى؟ ش — (قول كوتەرلر).
 م — يه عبد الله، طوروب سېن جواب بېر! ش — صنف ديب آتالا، م — حاضر سز
 نهرسه گه اوطورغانسىز؟ ش — پارتاغه اوطورغانمىز. م — ئه مین نهرسه گه
 اوطورغانمىن؟ ش — اورندققه اوطورغانسىز. م — شولای، مین اورندققه، سز
 پارتالرغه اوطورغانسىز. ئه آنانگى تاقتانى ديب آتالا؟ ش — صنف تاقتاسى ديب
 آتالا. م — مونه مین سېندن صورېم ئهلى: بو پارتا، اورندق، اوستهل، صنف تاقتالرن
 كم ياصانغان؟ ش — آچاچ اوستاسى ياصانغان. م — ئه بو مكتبنى كم سالغان؟
 ش — آچاچ (تاش) اوستالرى سالغانلر. م — صوڭ بو پارتا، اوستهل، اورندق،
 صنف تاقتاسى، مكتب اوز اوزلرندن گنه ياصالماغانلرمنى؟ ش — يوق، اوزلكلر-
 ندىن گنه ياصالماغانلر. آلرنى آچاچ اوستالرى ياصانغانلر. م — آلاى ايكان، بولرنى
 آچاچ اوستالرى ياصانغانلر ايكان. صوڭ مونه بو قىلر، بولونلر، زور قوبى اورمانلر،
 شىلقراب آققان ماتور چىشمه لر، يلغىلر، كوزگى كىك يالتراب ياتقان كوللر، بىيك
 تاو لر، بولرنى كم ياصانغانلر ديب بله سڭ؟ ئه لله بولر اوز اوزلرندن ياصالغانلرمنى؟
 ش — يوق، برنهرسه ده اوز اوزلرندن گنه ياصالمى. م — صوڭ آلرنى كم ياصانغان؟
 ئه لله بالتا اوستالرى ياصانغانلرمنى؟ ش — يوق، بالتا اوستالرى آلرنى ياصى آلمىلر.
 م — صوڭ كم ياصانغان آلرنى؟ ش — الله تعالى ياصانغان. م — بىك درست ئه يتىڭ،
 فرىن. يېر، يېرده گى تاو لر، اورمانلر، چىشمه لر، كوللر، يلغىلر، بولونلر نڭ بار سنده
 لله ياصانغان. يېرده گى آدملر، حيوانلر، قوش قورتلرنى ده، بار سنده الله ياصانغان.

آنانگی کوکنی، یاقنی قویاش، یاقنی آی وچکره یوب طورغان یولزلرنی بارسن ده
 بر الله یاساغان. ایکنچی تورلی ئەیتسەك، بر الله یاراتقان. یاری عبد الله، سین
 اوطور ئەلی. یە ئەلی شا کردلر، برددن جواب بیر کر: ییر، بیردە گی بوتون
 اوسملکلرنی، تاولر، کوللر، یلغەر، دیکگزلرنی، انسانلر، حیوانلر، قوش
 فورتلرنی، کوکنی، کوکدە گی قویاش، آی و یولزلرنی کم یاراتقان؟ ش — الله
 یاراتقان. م — یە عارف، سین طوروب جواب بیر ئەلی: بوتون دنیانی، دنیادە
 بولغان بزگە کورنگان و کورنمەگان نەرسەلرنی کم یاراتقان؟ ش — بوتون
 دنیادە بولغان بزگە کورنگان و کورنمەگان نەرسەلرنی بارسن دە بر الله یاراتقان.
 م — بیك یاغشی. میکا تاغی برفات ئەیت ئەلی! بوپارتالر، اورندق، اوستهل،
 صنف تاققالرن کم یاساغان دیگان ایديك؟ ش — آغاچ اوستاسی یاساغان. م — اوستهل،
 اورندق، پارتالر الك بولغانمی، ئەلله آغاچ اوستاسی الك بولغانمی؟ ش — آغاچ
 اوستاسی الك بولغان. م — شولای شول، آغاچ اوستاسی الك بولغان. اول آغاچ
 اوستاسی بو نەرسەلردن الكدە ئەلله نەرسەلر یاساغاندەر ئەلی. یاساغان کشی البته
 یاساغان نەرسەلردن الك بولا. شولایوق مونه ییر، کوک، ییردە و کوکدە بولغان
 بوتون نەرسەلرنی، یعنی بوتون دنیانی یاراتقان اللهدە اوزی یاراتقان دنیادن الك
 بولغان. اول هر وقت بولغان، هر وقت بار. یە میکا سوبلە ئەلی! سینك اوستكده گی
 بیشمەك گلن شولای ماتور کوینچە طورامی؟ ش — یوق گلن بولای طورمی،
 بر وقت ایسکره، طوزا. م — ئە پارتا، اورندق، اوستهلر نی اشلیلر؟ ش — بر
 وقت صنا، واتلار. م — ئە کشیلر، حیوانلر؟ ش — بر وقت اولەر، گلن آلر
 اولوب طورالر. م — شولای شول، بزلگان نەرسەلرنك بارسن دە بر وقت واتلا،
 چیلر، بئهلر، کشیلر، حیوانلردە اولەر، اولوب طورالر. ئە الله تعالی آلائی توگل؛
 اول هر وقت بولوب طوراقچ، هیبچ بر وقت بتمه یه چك. یە ئەلی شا کردلر،
 بار کز بردن مینم آرتمدن ئەیتکز: الله هر وقت بولغان، هر وقت بار، هیبچ بر
 وقت بتمه یه چك؛ آنك اؤلی دە، آخری دە یوق.

ایکنچی درس.

اللهنك قدرتی. علمی. رحمتی.

م — بزنگ بو مکتبنی کم یاساغان دیگان ایديك ئەلی؟ ش — آغاچ اوستالری
 یاساغانلر. م — آغاچ اوستالری اوینی هیبچ بر نەرسەسز یاصی آلارمی؟ ش — یوق؛
 یاصی آلایلر. اوی سالور اوچون بورنهلر، آغاچلر کیرهك. م — شونك برلگنه
 آغاچ اوستالری اوینی صالا آلارمی؟ ش — یوق، صالا آلایلر. آغاچلرنی یاررغه،
 کیسەرگه بیچمی و بالتالر کیرهك. یونورغه، نیشەرگه یونغچ و اوتورگیلر کیرهك؛
 باشقه قوراللردە کیرهك. آنسز آغاچ اوستالری اوی صالا آلایلر. م — شولای شول.
 اوی سالور اوچون آغاچ هم قوراللر کیرهك. تاش اوی بولسە، تاش، کیر بیچ بالچق
 وازؤیلر کیرهك؛ شونسز اوینی سالوب بولمی. ئە اللهغه بولرنك برسین دە کیره کمی.
 الله بوتون دنیانی و دنیادەغی بوتون نەرسەلرنی، هیبچ بر نەرسەسز، یوقلن بار

قىلغان. چونكى **آنڭ** ھەر نەرسەگە **كوچى** يېتتە. اول ھەر نەرسەنى اشلى **آلا**. يەكز ئەلى بالار، بردن ئەيتىك: اللہ تعالیٰ نڭ ھەر نەرسەگە كوچى يېتتە، آنڭ قدر تىنڭ چىگى يوق. م — اللہ تعالیٰ نڭ ھەر نەرسەگە كوچى يېتتە. اول بوتون دىيانى، دىيادەغى بز كورگان و كورمەگان بوتون نەرسەلرنى يوقىدىن بار قىلغان دىگان ايدىڭ. شولاي بولغاچ **اول بوتون نەرسەنى بلەدە**. اول بولغان نەرسەلرنى دە، بولوب طورغان نەرسەلرنى دە، بولاق نەرسەلرنى دە بارسى دە بلە، بارسى دە كورە. بز نڭ قىلغان اشلىر مۇدە، قىلاچى اشلىر مۇدە بارسى دە آڭبايلىگىلى، ھىچ بىر نەرسە آڭبايەشەرن توڭل. يە ئەلى بالار، بارسى بردن ئەيتىك: اللہ تعالیٰ ھەر نەرسەنى بلە. بولغان و بولاق نەرسەلرنىڭ بارسى دە آڭبايلىگىلى. بز نڭ قىلغان و قىلاچى اشلىر مۇدە بارسى دە آڭبايلىگىلى. آڭبايەشەرن توڭل. م — يە عبد الرحمن، سويلە ئەلى، سىن باشكەغى توبە تەبىئى قايىن آلدىڭ؟ ش — ئەنكەى بازاردىن آلب بىردى. م — ئە چىنگىنى كىم بىردى؟ ش — آنى دە ئەنكەى آلب بىردى. ئە كولىمە كىنى كىم تىگوب بىردى؟ ش — ئەنكەى تىگوب بىردى. م — شولاي شول، سىنىڭ كىگان كىيىملرنى ئەنكەى آلب بىرگان، ئەنكەى تىگوب بىرگان. آلاسىنى آسانا، اچەرلەر، تىرىمە قىلار. ئەنكەى سىڭا اورن توشىپ بىرە؛ سىنى قىلدى، حىرمتلى؛ بالام دىب باشكەن سويلە. آلا سىڭا ھەر وقت ياخشىلىق تىلىر. بلەسكىنى ئا وچون آلاي ايتەر؟ ش — چونكى آلامىنى ياراتار. م — درست، آلاسىنى ياراتقانغە كورە شولاي تىرىمە ايتەر، قىلار، حىرمتلىر. آلا شول سىڭا بىك شىقتىلىر، بىك حىرمتلىر، مۇنەسىن ئەيت ئەلى: كوك، بىر، كوك و بىر دە بولغان نەرسەلرنى كىم ياراتقان ايدى ئەلى؟ ش — اللہ تعالیٰ ياراتقان. م — ئە بىزنى؟ ش — بىزنى دە اول ياراتقان. م — سوك بز بو نەرسەلردىن فائىدەلانامى؟ ش — فائىدەلانامى. م — اللتە فائىدەلانامى: بىرگە اىگىن چەمەز؛ بولونلردەغى پچەنلرنى چابوب الامى؛ اورمانلرنى كىسوب اويلر سالامى، اوطن ايتوب ياغامى؛ چىشمە، يلغە و كوللرنىڭ سولرن اچەمى، بالقولون طونامى؛ قوياشدىن جىلىق الامى، اول بزگە ياقىلىق بىرە؛ آي و يولنى زلر قاراڭغى تونلردە بزگە ياقىلىق بىرەر؛ حيوانلردىن دە فائىدەلانامى: آتلرنى جىگەمى، منەمى؛ صىپىلرنى صاوامى، سوت، قاتق، مايلىرنى و ايتلرنى آشەمى؛ سارق، قولى و كەجەلرنىڭ ايتلرنىدىن، جونلرنىدىن، تىرىلرنىدىن فائىدەلانامى. بلەسكىنى اللہ تعالیٰ بو نەرسەلرنى بزگە ئا وچون بىرگان؟ ش — چونكى اول بىزنى ياراتا، شونڭ ا وچون بىرگان. م — بىك درست ئەيتىڭ. اول بىزنى بىك ياراتا. اول بزگە غايىت مرحىملى؛ **آنڭ رحىمىنىڭ اىگى چىگى يوق**. شول رحىمى سىبىلى اول بىزنى ياراتوب، بزگە جان بىرگان؛ كوررگە كوز، ايشتورگە قولاق، سويلەرگە تىل، طوتارغە قول، يوررگە آياق، اويلارغە آڭ و عقىل بىرگان. يەكز ئەلى بالار، بارسى بردن ئەيتىك: اللہ تعالیٰ بىك مرحىملى؛ آنڭ رحىمىنىڭ اىگى چىگى يوق.

اوچىچى درس.

دعا و عبادت.

م — بوتون دىيانى كىم ياراتقان دىگان ايدىڭ ئەلى؟ ش — اللہ تعالیٰ ياراتقان

دىگان ايدىڭ. م — آلا، بولغاچ بەتو، دىيانە دىيادەغى، نەرسەلر كىمكى، بولاي؟ ش —

الله تعالیٰ نکی بولا. م — البتہ اللہ تعالیٰ نکی. مونہ بز براوی صالوب کرسہک، اول بز نکی بولا بیت. شونک شیکلملی اللہ تعالیٰ یار اتقان بوتون دنیادہغی نهرسہلر دہ آنقی. شولایوق بز دہ آنقی؛ ایکنچی تورلی ئەیتسہک، بز بار مز دہ اللہ ننگ قوللری و بئکلریمز. بز آدم بالالری اللہ تعالیٰ یار اتقان نهرسہلر بلہن فی اشلیمز ئەلی؟ ش — فائده لانا م. م — دیمک اللہ تعالیٰ بزگہ اول نهرسہلر فی فائده لانا نورغہ بیرگان. صوگ اول نهرسہلر فی اللہ تعالیٰ ننگ بزنگ قولمزدن آلورغہ قدر تندن کیلہمی؟ ش — کیلہ. م — البتہ کیلہ. آنک ہر نهرسہگہ کوچی بیتہ: آنک بیرر گدہ کوچی بیتہ، بیرگان نهرسہلر ن آلورغہ دہ کوچی بیتہ. اول بزگہ سلامتک بیرگان. شول بیرگان سلامتکن آلوب، بزنی آورودہ یاصی آلا، اوتر دہ آلا. بزگہ یا کفر یا ودر میچہ ایگنسز، اولہن و پچہ نسز قالدردر غہ دہ قولندن کیلہ. کوللرمزنی، یلغہلرمزنی قورتوب صوسز قالدردر غہ دہ کوچی بیتہ. اللہ ننگ، بزگہ اوزینگ رحمتی بلہن بیرگان نهرسہلرن، بارسن دہ آلورغہ قدرتی بار. شولای توگلمی عبد اللہ؟ ش — شولای، اللہ ننگ بولرنگ بارسن آلورغہ کوچی بیتہ. م — آلا بولغاچ بزگہ اللہ دن شول بیرگان نعمتلرن کیری آلامون صور ارغہ کیرہک. بزگہ اول سلامتک بیرگان، شول سلامتکمزنی آلامون، آورو بولساق، آورو وزنی بھر وون، سلامت ایتوون، چہ چکان ایگنلر مزگہ یا کفر یا ودر و ب، آفتلردن صافلاون، مال و طووار لرمزنی بلا و قضالردن صافلاون صور ارغہ کیرہک. م — بلہسگمی اللہ تعالیٰ دن صور اوغہ فی دیب ئەیتہلر؟ ش — . . . م — اللہ دن صور اوغہ دعا قیلو دیب ئەیتہلر. م — یہ ئەیتوب قارا ئەلی: اللہ دن صور اوغہ نهرسہ دیلر؟ ش — دعا قیلو دیلر. م — بزگہ کیرہک نهرسہلرمزنی اللہ تعالیٰ دن هر وقت صور ارغہ کیرہک، یعنی آگا دعا قیلورغہ کیرہک. سین ئەنکە کن برہر نهرسہ صور اساک فی دیب صور یسک؟ ش — ئەنکە ییر ئەلی دیب صوریم. م — شولای دیسک شول. اللہ دن صور اغاندہ شولای صور یسک: آگا «ای ربم، مینی بختلی، توفیقلی، او قومشلی قیل» دیسک؛ «ای خدایم، آنا آنامہ، معلمہ سلامتک بیر، غمزلرن اوزن قیل» دیسک؛ «الہم، کیگ زفلرگنی بیر، کیلور ییرلرن کیگ قیل» دیسک؛ «ای ربم، ماللرمزغہ برکات بیر، بلا قضالردن، آفتلرگدن صافلا» دیسک. (۱)

م — اللہ تعالیٰ بزنی دنیادہغی بوتون نهرسہلردن فائده لانا نورغہ ایرکلی قیلغان، آنلرنی بزگہ بیرگان، دیگان ایسک. بو نهرسہلرنی اول بزگہ بوشلای بیرگانمی، ئەللہ برہر نهرسہ بیرگانگہ قارشی بیرگانمی؟ ش — بوشلای بیرگان. م — مونہ برہو سیگا بوشلای بر نهرسہ بیرسہ، سین آگا فی ئەیتسہک؟ ش — رحمت ئەیتہم م — البتہ رحمت ئەیتسہک، آگا تشکر قیلاسک. یاخشیلق قیلغان کشیگہ هر وقت شولای رحمت ئەیتورگہ، تشکر قیلورغہ بورچلیمز. شولای بولغاچ، بزگہ اللہ تعالیٰ گہ بوندی بوشلای بیرگان نعمتلری اوچون فی اشلہر گہ کیرہک؟ ش — تشکر قیلورغہ

(۱) بودعالرنگ روحی احادیث صحیحہ دن آلدنی. رسول اللہ ننگ باکفر صوراب دعا قیلوی معروف و مشهوردر. آنک مدینہ خلقینہ برکات تلاب دعا قیلوی دہ (بخاری ج ۶۸ ص ۳) معلومتر. حضرت انس کہ: «الہم، بونگ مالن، بالالرن کوب قیل، برکانلی قیل» (بخاری ج ۴۱ ص ۳) مسلم ج ۲۴۷ دیب دعاسی دہ مشهوردر.

كبيرهك، رحمت ئهيتور گه كيرهك. م - البته شكرانه قیلورغه تیوش. تىك ال
 تعالى گه شكرانه قیلو انسانلرغه تشكر قیلو توسلى بولمى، باشقهچه بولا. آگا اوزى
 ئىچك شكرانه قیلورغه قوشقان بولسه، شولای شكرانه قیلورغه تیوش بولا. آگا رغه
 شكرانه قیلورغه عبادت دىب ئهيتهلر. بز اللهغه نیندى عبادت قیلامز، كم بله
 ش - (قول كوتهلر.) م - يه عبدالله، سويله، نیندى عبادت قیلامز؟ ش - نماز
 اوقیمز. م - بىك درست ئهيتىدك. بز نماز اوقیمز. نماز اول عبادت. بز اللهنگ
 بىرگان نعمتلرینه شكرانه يوزندن اوشبو عبادتنى قیلامز. م - بز تاغى نیندى
 عبادت قیلامز؟ ش - روزه طوتامز. م - بىك درست ئهيتىدك. روزه طوتوده شول
 بر عبادت. ئهلى بولردن باشقهده عبادتلر بار. مین آلرنگ بارسنده سزگه كیلهچك
 درسلرده سويلهرمن ئهلى.

دورتىنچى درس

تسمیه. حمد.

م - بز، شوشى اوزمز فائدهلانا طورغان نهرسلرنى الله تعالى بزگه بوشلاي
 بىرگان ديگان ايدك. بلهسزمى، نهرسهنى بوشلاي كمگه بیرهلر؟ مونه سزگه آتا
 آنالركز هر كيرهك نهرسلر كزنى بيروب طورالر: سزنى آشاتالر، اچرتلر، كييىنلرلر،
 قدر ليلر. نيگه آلر بولاي ايتهلر؟ چونكه آلر بزنى ياراتالر. م - شولاي شول، آلر
 سزنى ياراتقانغه كوره شولاي تربييه ايتهلر. سزگه بره و بره نهرسه بوش بیره،
 سزنى ياراتقانلغى اوچون بوش بیره. شولاي در بيت؟ ش - شولاي معلم افندى،
 م - آندن صوگ سين مونه بر مسكيننى كورسهك، صدقه بیرهسك. بلهسكمى، نيگه
 بیرهسك؟ ش - آنى قزغانوب، آياب بیرهمن. م - صوگ سين صدقه بىرگاننگ بارمى؟
 ش - بار. ئهنگه مىندين گاهن مسكينلر گه صدقه بىردره. م - بىك ياخشى. فقير،
 مسكينلرنى شولاي قزغانورغه كيرهك، آلرغه صدقه بىررگه كيرهك. آنلرده بيت
 بزنگ كبك اوك كشى. مونه الله تعالى ده بز ضعيف بندهلرن ياراتقانغه هم قزغانقانغه
 كوره، بزگه بىك كوب نهرسلر بىرگان هم هر وقت بيروب طور؛ بزگه بوش
 بیره؛ اوزىنگ رحمتى بلهن بیره. شولاي بيت! ش - شولاي معلم افندى. م - آلاي
 بولغاج الله تعالى بزنى بىك قزغانا، بىك ياراتا ايكلن. بزنى ياراتقان كشىنى بز
 ياراتامزمى؟ ش - بىك ياراتامز. م - مونه آتا آنالركز، معلملر كز سزنى بىك
 ياراتالر، سزگه گلهن ياخشىلىق تليلر. سزده شولاي آنلرنى ياراتامزمى؟ ش - بىك
 ياراتامز. آلرغه گلهن ياخشىلىق تليمز. م - شولاي شول، آلرنى ياراتورغه، آلرغه
 ياخشىلىق تلهرگه، آلرنى هر وقت ايسده طوتارغه كيرهك. مونه مينم آتام آتام حاضر
 وفاتلر. مينم خلفهده ايندى وفات. مين هر وقت آلر اوچون دعا قیلام، مين آلرنى
 هر وقت ايسكه توشوم: ئهنگم، ئهنگم مينى مکتبكه بىرديلر. خلفه مينى طرشوب
 اوقوتدى، آلر سببلى اوقو يازو بلدم، دينمنى اوگره ندم، ربمنى تانودم، دىمن.
 آلر اوچون هر وقت اللهغه دعا قیلام. سزده شولاي آتا، آتا، خلفلر كزنى ايسده
 طوتاسزدر بيت! ش - هر وقت ايسده طوتامز. م - آلاي بولغاج الله تعالى نى ده هر
 وقت ايسده طوتارغه كيرهك بولامى؟ ش - هر وقت ايسده طوتارغه كيرهك بولا.

م — شولای شول، آنی بیگروه‌کده ایسده طو تارغه کیره‌ک. بز اوز مزده بیت آنقی.
 بزگه کیره‌ک بوتون نهرسه لرده بیت آنقی. شولای بولغاچ اول برده ایسندن چقما سقه
 تیوش. نیندی گنه اشنی باشلاساق، نیندی گنه اشکه کرشسه‌کده آنی ایسکه
 توشوررگه، آنک اسمن یاد ایتد رگه کیره‌ک. بله سزمی، بز یاخشی اشلر اشلر رگه
 کیره‌کمی، ناچار اشلرمی؛ ش — البته یاخشی اشلر اشلر رگه کیره‌ک. م — شولای،
 البته یاخشی اشلر اشلر رگه کیره‌ک. ناچار اش اشلر گان کشینی بز اوز مزده یار اتمیمز؛
 آنی یمانلیمز؛ اول ناچار کشی دیمز. الله تعالی ده بنده لرینک گل یاخشی اش اشلر ولرن
 یاراتا، یمان اش اشلر ولرن برده یار اتمی. آلا یسه بزنگ هر اشلر یاخشی، فائده‌لی
 اشکنه بولورغه تیوش. مونه شول یاخشی، فائده‌لی اشلر رگه کرشکانده بز الله‌نی
 ایسکه توشوررگه، آنک اسمن یاد ایتد رگه، آنک بزگه بیک مرحمتلی بولغانلغن ایسکه
 توشوررگه کیره‌ک. شولایمی شا کردلر؛ ش — شولای، شولای. هر اشنی باشلاغانده
 الله‌نک اسمن ئه‌یتوررگه کیره‌ک. م — مونه بز اوقورغه باشلیمز. بو بیت بیک یاخشی
 اش! ش — بیک یاخشی اش. م — اگر الله بزگه کوز بیرمه‌گان بولسه، تل بیرمه‌گان
 بولسه، قولاق بیرمه‌گان بولسه، اوقی آلور ایدکم؛ ش — یوق، اوقی آلماس
 ایدک. م — شولای شول، اوقی آلماس ایدک. آک بیرمه‌گان بولسه خلفه‌نک سوزنده
 آکلی آلماس ایدک. قول بیرمه‌گان بولسه یازاده آلماس ایدک. بولرنک بارسنده
 الله بیرگان. بز شول الله بیرگان اعضالرمز برله اوقی، یازامز. شولای بولغاچ بزگه
 اوقورغه، یازارغه کرشکانده نی اشلر رگه کیره‌ک؛ ش — الله‌نی ایسکه توشوررگه
 کیره‌ک؛ ای رحمتی کیگ الله، بو اشنی سینک اسمک برله باشلیم، بو اشنی بتررگه
 سیندن یاردم صوریم، دیپوررگه کیره‌ک. شولایمی؛ ش — شولای خلفه، شولای.
 م — تیک بز بونی عربچه سوزلر بلهن ئه‌یتوررگه کیره‌ک. بله سزمی نیچک ئه‌یتوررگه
 کیره‌ک؛ بلگان کشملر قول کونهرسونلر؛ ش — (قول کونهرلر.) م — یه ئه‌لی
 عبدالله، ئه‌یتوب قارا ئه‌لی؛ ش — بسم الله الرحمن الرحیم. م — آفرین. تیک سین
 آزاراق باشقراق ئه‌یته‌سک؛ مونه مین ئه‌یتکانچه ئه‌یت: بسم الله الرحمن الرحیم
 ش — بسم . . . م — تاغی برقات ئه‌یت ئه‌لی؛ ش — بسم . . . م — یه
 کریم، سینده ئه‌یت ئه‌لی؛ ش — بسم . . . م — شولای، آفرین. یه ئه‌لی، بارمز
 بردن ئه‌یتیک؛ بسم الله . . . م — آلا ی بولغاچ بز اوقو آلرندن گلن الله‌نی
 ایسکه توشرگانمز ایکن. ش — اییو، گلن ایسکه توشروب کیله‌مز. م — صوگ
 باشقه وقتده شولای الله‌نی ایسکه توشره سزمی؛ ش — توشره‌مز: آشارغه
 اوطورغانده، یوقلارغه یاتقاند، کیملرنی کیگانده . . . م — آفرین، درست
 ئه‌یته‌سک. بز الله‌نی هر وقت شولای ایسکه توشره‌مز. تیک سز بسم الله الرحمن
 الرحیم‌نک بز نکهچه نی دیگان سوز ایکنلگن یاخشی بلمه‌دگز ئه‌لی. اول مونه نی
 دیگان سوز: بو اشنی غایت مرحمتلی الله‌نک اسمی برله باشلیم. یه ئه‌یتوب قارا
 ئه‌لی شریف! ش (ئه‌یته.) م — یه عارف، سینده ئه‌یتوب قارا ئه‌لی!
 ش — بسم . . . م — یه‌گز بارگز بردن ئه‌یتوب قارا گز ئه‌لی؛ ش — بسم . . .

م — مونه بز شولای هر اشکه کرشکانده بسم الله الرحمن الرحيم ديب ئه يتورگه کيرهك. شولايوق بر اشنى بترگانده اللهنى ايسكه توشورگه توش. بزنگ بسار نهرسه لمزده الله نقى. الله بزگه آنلرنى فائده لانورغه بيرگان، بوش بيرگان، ديگان ايدك. بره و كشيگه نهرسه بيرسه، باشقه لرغه ياردهم ايتسه، اول كشيمنى نى اشليلىر؟ ش — ماقئيلر، ياخشى كشى، ديلر. م — شولاي شول، آندى كشيمنى هر وقت ماقئيلر. عبد الله آغاي بيك ياخشى كشى، اول خلقه فائده ايتيه، فقير فقرغه ياردهم قبلا، مکتبلرنى تربيه ايتيه، ديلر. ايندى الله تعالى نك بزگه قيلغان ياخشيلقلىرى، بيرگان نهرسه لرى ئه يتوب بترگيسز. شولاي بولغاچ آنى ماقئارغه، بيك ماقئارغه كيرهك. شولاي توگلمى؟ ش — شولاي. م — البته شولاي. بز اللهنى هر وقت ماقئارغه كيرهك. بيگرهكده بره اشنى اشلهب بترسهك ماقئارغه كيرهك: اى بوتون عالمنك خواهسى، سيني ماقئيمز، ديهرگه كيرهك. تيك بز بونى ده عربچه ئه يتورگه كيرهك. بله سزمى، نيچك ئه يتورگه كيرهك؟ ش — . . . م — مونه نيچك ئه يتورگه كيرهك: الحمد لله رب العالمين (۱) يه ئهلى عبد الله ئه يتوب قارا! ش — الحمد لله . . . م — مونه مينمچه درست ايتوب ئه يت: الحمد . . . ش — الحمد . . . م — كرىم، سين ده ئه يت ئهلى! ش — الحمد . . . م — يه ئهلى بارمز بردن ئه يتيك: الحمد لله رب العالمين. م — مونه هر بر اش صوگنده، آشاب بتكاج (۲)، اوقوب بترگاج، يوقلاب طورغاچ، يوونغاچ . . . الحمد لله ديب ئه يتورگه كيرهك. يه كز ئهلى شا كردير، بردن ئه يتيك: الحمد . . . ش — الحمد . . .

بیشنچى درس.

دنیا یاراتلو. فرشته لری. ابلیس و شیطانلر. استعاذه.

م — سز باركزده بلدكز ايندى الك بر نهرسه ده بولماغان، كوگده، بيرده، آدم لرده، حيو انلرده. بارى كم گنه بولغان؟ ش — الله تعالى گنه بولغان. م — شولاي شول، الك الله تعالى گنه بولغان. الله تعالى دنياى نهرسه دن ياراتقان ئهلى؟ ش — يوقدن بار قيلغان. م — شولاي، يوقدن بار قيلغان. ياراتقان ديگان سوز اوزى يوقدن بار قيلغان ديگان سوز. الله بوتون دنياى يوقدن بار قيلغان. بزگه كورنگان نهرسه لرى ده، كورنمه گان نهرسه لرى ده اول ياراتقان. بله سزمى بزگه كورنمه گان نهرسه بار؟ ش — الله تعالى بار. م — درست، شولاي. الله بار، لكن بزگه كورنمى، بز آنى كوره الميمز. صوگ سين قازان شهرى بار ديب ايشته سگمى؟ ش — ايشته م. م — كورگانك بارمى صوگ آنى؟ ش — يوق. م — آلاى بولغاچ اولده كورنمى طورغان نهرسه منى؟ ش — ايوو. م — شولاي مى شا كردير؟ بلگان كشى قول كوتهر. سون! ش — (قول كوتهر لرو). م — يه عبد الله، سين نى ئه يتسهك؟ ش — قازان كورنه طورغان نهرسه اول. آنى مين كوردم. م — سين نى ئه يتسهك عبد الرحيم؟ ش — قازاننى مينم ئه تنى كورگان؛ اول بلطر آنده باروب قايندى. م — درست، قازان

(۱) و آخر دعواهم ان الحمد لله رب العالمين يونس آيت ۱۰، فقطع دابر القوم الذين

ظلموا والحمد لله رب العالمين الانعام آيت ۴۵. (۲) مسلم جز ۴ ص ۴۳۷.

بار؛ آنى كوروب بولا؛ آندە طورغان كشيلىر، آندە بارغان كشيلىر آنى كورەلر.
 سزنىڭ كۆبۈزىنى كورمەگان بەلەن آنى كورنىمى دىب بولسى. ئەھلى شىن . . .
 ئولنى دە كورمەگانسىڭىز. ش — يوق. م — ئە بوتون اول خلقى آندە بارا، آنى
 كورەلر. اول كورنە طورغان نەرسە سانالا. بىزنىڭ بوتون يىريوزى كورنە طورغان
 دىيان سانالا. ئە آكا باشقە بىز كورمى طورغان نەرسەلردە بار. ئەنە كۆكە بىز
 قوياش، آي ويولزىلر كورەمز. آندە بىز كورمەگان ئەلە نەرسەلر باردۇر ئەلى. ئەنە
 شول بىزگە كورنگان و كورنمەگان بوتون عالمى اللە ياراتقان. اللە بولارنى نەرسەدن
 ياراتقان ئەلى؟ ش — يوقن ياراتقان. م — اللە تەلى ايك باشلاب فرشتە دىگان
 مخلوقلر ياراتقان. اول وقت ئەلى بىزگە كورنگان دىيادە، بىزدە، حىوانلردە بىرسى دە
 ياراتماغان بولغان. اول فرشتەلر بىزگە كورنمىلر. چونكى آلر بىزنىڭ كىك گەدەلى
 توگىلر. آلر قاي وقتاردە ايكىنچى صورتدە كره آللر. اللە تەلى آلرنى شولاي ايتوب
 ياراتقان. آلر لك زمانلردە ايزىكى كشيلىرگە كورنگانلر، كشى صورتدە كورنگانلر. (۱)
 آلر هر وقت اللەنىڭ خدەمتندە طورالر، اللەغە قوللق (عبادت) قىلالر. فرشتەلر
 آراسندە جبرائىل اسمندە بىك الوغ بىر فرشتە بار. آنىڭ سوگندە هر كشىنى آندى
 موندى ناچار لىقە توشودن، هلا كىكە توشودن صاقلق طورغان، هم اشلەگان اشلرن،
 قىلغان ياخشىلىق يمانلىقلرن يازوب طور اطورغان فرشتەلردە بار. بولرغە صاقلق
 و يازوچى فرشتەلر دىلر. (۲) آندىن سوڭ جان آلوچى فرشتەلردە بار. (۳)
 م — فرشتەلر هر وقت اللەغە عبادت قىلالر دىگان ايدىك. آلر هر وقت اللەغە
 بويسونغانلر. تىك فرشتەلرنىڭ اولوغلردىن بىرسى بىك تكبرلىك قىلوب، اللەنىڭ
 بىر سوزن طىكلاماغان. شونلىقن اللە تەلى آنى حضورندىن سوزگان. موندە سزاگر
 آتا، آنالر كىزنىڭ سوزلرن طىكلاماسا كىز، آلار سزنى تىرگىلر، قاي وقت قوبدە
 چقارالر بىت. شولاي توگىمى؟ ش — شولاي، معلم افندى. م — موندە اللە تەلى دە
 ئەلىكى تكبر فرشتەنى سوروب بىبەرگان. شوندىن سوڭ اول فرشتەلكىن چققان.
 آكا ابلىس دىب ئەيتەلر. بىلدىكىمى ايندى ابلىسنىڭ كىم بولغانى؟ ش — بىلدىك.
 م — اول لك كىم بولغان؟ ش — فرشتە بولغان. م — آندىن سوڭ نى اشلەگان؟ ش —
 اللەنىڭ بىبورغىن طىكلاماغان. آسكار قارشقان دە، فرشتەلكىن چققان، سورولگان.
 م — شولاي شول. اول سورولگان، اول شىطانلىقغە ئەيلەنگان. ابلىسنىڭ آنىڭ بىك
 كوب اپەرچنلردە بار. آلرغەدە شىطان دىلر. ئە بوتون شىطانلرنىڭ باشلىغىنە
 ابلىس دىلر. ابلىس و بوتون شىطانلرنىڭ اشلرى كشيلىرنى ناچار لىقە قو طورتو،
 آزدروغىنە. شولاي بولغاچ آلر ياخشى مخلوقلر بولالرمى، بەنمى؟ ش — البتە ناچار،
 البتە يمان. م — شولاي شول، آلر بىك يمان نەرسەلر، آلر گل آدم بالالرن قو طورتالر،

- (۱) فارسنا اليها روحنا فتمثل لها بشرا سويا سورة مريم آيت ۱۷، ولقد جاءت رسلنا ابراهيم
 بالبشرى الخ هود آيت ۶۹، هل اتاك حديث ضيف ابراهيم المكرمىن الناريات آيت ۲۴،
 (۲) ويرسل عليكم حفظة الانعام آيت ۶۱، ان كل نفس لها عليها حافظ الطارق آيت ۴،
 وان عليكم لحافظين كراما كاتبين يعلمون ما تفعلون الانفطار آيت ۱۰، ۱۱، ۱۲.
 (۳) حتى اذا جاء احدكم الموت توفته رسلنا الخ الانعام آيت ۶۱.

گل بزنی یمان يولغە كرتر گە طرشەلر. آلر بزگە كورنمەسەلردە، هر وقت بزنى ناچار لققە اونىڭ كىنە طورالر. خلفەگە قارشورغە، آنا، آنانىڭ سوزلرن طىكلاماسقە، سباق او قوماسقە قوشالر. شولاي توگلمى؟ ش—شولاي، م—شولاي شول. ئەنە شوندى اشلرنىڭ بارسندە بزگە كورنمەگان شىطانلر قوشالر. شولاي بولغاچ بزگە آلردن قاچارغە، آلرنىڭ ياوزلقلردن صافلانورغە كىرەك. آلرنىڭ ياوزلقلردن قوتلونى اللەدن صورارغە كىرەك: اى ربم، شىطاننىڭ ياوزلغىدىن سىڭا آرفالانامز، سىڭا صىينامز، دىەرگە كىرەك. درستمى بالالر؟ ش—درست خلفە، درست. م—البتە درست. مونە سىن برەر نەرسەدن قورقساڭ، حاضر ئەنكە گىنىڭ قوچاغىنە آتلاساڭ بىت. «ئەنكە، ئەنە مىڭا تىيە» دىب حاضر آڭما يوگورەساڭ بىت. شولايوق بز اللەنىڭ بىندەلرى دە شىطاننىڭ ياوزلغىدىن اللەغە صىينورغە كىرەك. تىك بزنى دە عربچە ايتوب ئەيتورگە كىرەك. بلەسزمى نىچىڭ؟ ش— . . . م—مونە بىلمەسەڭمىز مین اوگرەتىم: اعوذ بالله من الشيطان الرجيم. يە عبد اللە بىلگىمى ايندى؟ ش—مىن بونى اللە دە بلە ايدىم، ئەنكە اى اوگرەتكەن ايدى. م—سىن آنى بلە ايدىڭ، فقط آنىڭ نەرسە ايكەنلىگىن، مەناسىن غنە بىلى ايدىڭ. مونە حاضر آنى دە بلەساڭ ايندى. مونە آنىڭ مەناسى نىچىڭ: سورولگان شىطاندىن اللەتەلى گە صىينام. مونە بوسوزنى هر وقت ئەيتورگە كىرەك. ياتقان دە، برەر اشكە كرىشكان دە، گلەن ئەيتورگە كىرەك. بىگرەك دە قرآن او قورغە كرىشكان دە ئەيتورگە كىرەك. (۱) صوڭ سىن قرآن اوقى بلەسگىمى ئەلى؟ ش—بىلىم. م—درست، بىلىسڭ. سىن بەلەكە شول ئەلى. بارندە بلورساڭ ئەلى. خدای قوشسە مین سزگە بارسندە اوگرەتورمىن ئەلى. يە ئەلى شىطاندىن نىچىك صىينورغە كىرەك؟ ش—اعوذ بالله . . . م—سىن آزاراق يالغىش ئەيتەساڭ. مونە مېنەچە ئەيت: اعوذ بالله من الشيطان الرجيم. ش—اعوذ . . . م—اعوذ بالله من الشيطان الرجيم. يە كرىم، سىن دە ئەيت ئەلى! ش—اعوذ . . . م—آفرىن، شولاي كىرەك. يە ئەلى بارمىز بىردىن ئەيتىڭ: اعوذ بالله من الشيطان الرجيم.

التنچى درس

روح. گناه. ايزگى عمل. اجر و ثواب. جزا و عذاب.

م—بىز اوتىكان درسە فرشتەلر، اېلىس و شىطانلر طوغرىسىندە سويلەگان ايدىڭ. فرشتەلر كىملر دىگان ايدىڭ ئەلى عارف؟ ش—فرشتەلر اللەتەلىنىڭ ايزگى بىندەلرى، آلر اللەنىڭ خىدمەندە طورالر، هر وقت اللەغە عبادت قىلالر، دىگان ايدىڭ. م—آلردە بزنىڭ كىك گەودەلىلمى؟ ش—يوق، آلر گەودەلى توگىلر. م—اېلىس و شىطانلردە شولايوق گەودەلى توگىلمى؟ ش—آلردە گەودەلى توگىلر. م—صوڭ آنلرنى بز كورە آلەمى؟ ش—يوق كورە آلەمىز. م—فرشتەلرنى بىردە كورگان كىشى يوقمى؟ ش—بار. آنلرنى اللە زمانلردە، قاي بر ايزگى كىشىلر كورگانلر. م—بلەسگىمى، نى اوچون بز فرشتەلرنى كورە آلەمىز؟ ش—چونكە آنلر بزنىڭ كىك گەودەلى توگىلر. شونلىقدىن آنلرنى كورە آلەمىز. م—ئە بز گەودەلىمىزنى

صوڭ؟ ش — گەۋدەلەيمز، بىزنىڭ ھەر قايسىمىزنىڭ گەۋدەلەيمز بار. م — صوڭ بىزدە
 بىر گەۋدە گەنەمى، ئەللە گەۋدە گە باشقەدە بىرەر نەرسە بارمى؟ ش بار. بىزدە گەۋدە گە
 باشقە جان دىب آتالغان بىر نەرسەدە بار. م — صوڭ بىز جاننى كۆرە آلامى؟
 ش — يوق، كۆرە آلمىمىز. م — آلايسە يوقىر اول. قايدىن بلەسڭ سىن بىزدە جان
 بارلىقنى؟ ش — چۈنكى اولگان كىشىنىڭ جاننى چىغا، اول جانىز قالا. م — بىلكە اولگان
 كىشىنىڭدە جاننى باردىر. آنڭ جاننى چىققانلىغىن قايدىن بلەسڭ؟ ش — چۈنكى اولگان
 كىشى بىردە سىلكىمى، تىك ياتا. م — شولاي، آفرىن. بىزدە گەۋدە گە باشقە جان
 بارلىغىن، بىز اوزىمىزنىڭ سىلكىمىمىزدىن بلەيمىز. شول بىزدە جان بولغانغە كۆرە بىز يورى
 آلامىز، اوطورا آلامىز، آشى اچە آلامىز، تەسەك نى اشلى آلامىز. اگىردە بىزدە جان
 بولماسە، بىز تاش و آغاچلار كىك بولور ايدىڭ. ئەنە سىن درست ئەيتىدىڭ، اولگان
 كىشىنىڭ جاننى چىغا دىب. اولگان وقتدە كىشىنىڭ جاننى چىغا شول. اولو اوزى تەندىن
 جان چىغو دىيان سوز. شولاي نوگلىمى؟ ش — شولاي. م — صوڭ بىزنىڭ گەۋدەلەيمىز
 مەككى شولاي طورامى، ئەللە بىر وقت بىنەمى؟ ش — بىنە، اولگاچ بىنە. م — البىنە
 بىنە، اولدىڭ ايسە تەنلەرمىز چىرى، طوفراق بولوب كىتە. ئە جانلەرمىز نى اشلى، اولدە
 بىنەمى؟ ش — . . . م — جان اول ھىچ وقت بىنەمى؛ اول بىزنىڭ گەۋدەلەيمىزدىن
 آيرىلسەدە، ھىمان قالا، اول مەككى قالا؛ آڭما بتو يوق.

م — ئەلى بىز بىنايسا فرىشتەلەرنى نىندى مغلوقلار دىگان ايدىڭ، ياخشىلەرمى،
 يىمانلەرمى؟ ش — ياخشىلەر دىگان ايدىڭ. م — البىنە ياخشىلەر. چۈنكى آلر اللەنىڭ
 قوشقان اشلىرن بىردە قارشىمى اشلىلەر؛ آڭما گل عبادت قىلوب طورالر. ياخشى،
 ايزگى اش اشلەگان كىشى البىنە ياخشى بولا. ئە ابلىس و شىطانلار ياخشىلەرمى،
 يىمانلەرمى؟ ش — يىمانلەر. م — آلر نىك يىمانلەر صوڭ؟ ش — چۈنكى آلر اللەغە
 قارشىقلار، شوڭما كۆرە يىمانلەر. م — درست، بىك درست ئەيتىدىڭ. آلر بىك ياوزلەر،
 بىك يىمانلەر. آلر اللەغە قارشىقلار كۆرە، ايكىنچى تورلى ئەيتسەڭ، گىناھ قىلغانغە كۆرە
 يىمان، ياوز بولوب كىتكىنلەر. ئە فرىشتەلەر اللەنىڭ بىيورغىن طوقانغە كۆرە، ايكىنچى
 تورلى ئەيتسەڭ، ايزگى عمل قىلغانغە كۆرە ياخشى بولغانلەر. يە عبد اللە ئەيت ئەلى:
 بىزگە فرىشتەلەردىن اورنەڭ آلورغە كىرەكمى، شىطانلەردەنمى؟ ش — فرىشتەلەردىن
 آلورغە كىرەڭ. م — البىنە فرىشتەلەردىن آلورغە كىرەڭ. شىطانلەرنى دشىمان كوررگە
 كىرەڭ. آلر بىت بىزنى گل ياوزلىقىغىنە اوستىرەڭ طرشالار. آلردىن اللەغە سىينورغە
 كىرەڭ. ئە فرىشتەلەر گل ايزگىلىك گىنە قىلالار. آلر بىزگە ھەر وقت خىر خورالر. آلرنىڭ
 بىت بىزنى ياوزلىقىغە، ھلاكتكە توشودىن صافلا وچىلەردە بار. بىزگە مۇنە آلر كىك،
 اللەغە بويسونورغە كىرەڭ. اللە قوشقان نەرسەلەرنى اشلەرگە، اللە طىغان نەرسەلەردىن
 طىيلورغە كىرەڭ. اللە قوشقان نەرسەلەرنى اشلەر، اللە طىغان نەرسەلەردىن طىيلونى
 ايزگى عمل قىلو دىلەر. اللەغە قارشوغە، اللە طىغان نەرسەلەرنى اشلەرگە گىناھ قىلو
 دىلەر. بىز البىنە فرىشتەلەردىن اورنەڭ آلوب ايزگى عمل قىلورغە كىرەڭ. شىطانلەر
 كىك گىناھ قىلماسقە كىرەڭ. شولاي نوگلىمى شا كر دلر؛ ش — شولاي خلىغە، شولاي،
 م — فرىشتەلەر ئەنە گل اللە قوشقانچە يورگانگە كۆرە، گل ايزگى عمل قىلغانغە

كورە، اللەغە بېك ياقنلر. ئە شىطانلر اللەغە قارشانغە، گناھ قىلغانغە كورە اللەنك، حضور نىن سورولساڭلر، بختسز لككە اوچراغانلر. شولايوق بزدە فرشتەلردن اورنەك آلوب ياخشىلىق قىلساق، اللە قوشقانچە يورسەك، آنك بىورغندىن چقماساق بختلى بولاچقىز؛ اولگاندىن صوڭ بزنك جانلرمز شاد بولاچق. اگر شىطانلر كېك اللەنك بىورغندىن چقساق، گناھغە باتساق، بزدە آلر كېك ياوز بولاچقىز، بختسز بولاچقىز. يە كرىم، ئەيت ئەلى: اگر دە سىن گل ئەتتىك ئەننىك قوشقانچە يورسەك، آلر نك سوزلرن گلەن طگلاساك، آلرغە بزدە قارشامساك، آلر سىكا نىچك قارىلر؟ ش — بېك ياخشى قارىلر، مېنى ياراتلر. م — شولاي شول، اول وقت سىن آلرغە بېك قدرلى بولاسك. آلر اول وقت سىنى بېك سويەلر، سىكا ئەتى كىيىلر آلوب بىرەلر؛ ئەملى نەرسەلر آشاتلر؛ ئەتتىك باز اردن قايتقان صابىن سىكا بولەك، كوچتەنەچ آلوب قايتا. اگر دە سىن آلر نك سوزلرن طگلاماساك، آلرغە قارشامساك، آلر ئەيتكەنچە يورمەسەك، اول وقت آنلر سىكانى اشلىلر؟ ش — اوروشالر، تىرگىلر. م — شولاي شول، اوروشالر، تىرگىلر، آچولانلر. آلر شول سىنك گل ياخشى بولووگنى تىلر، يمان بولوب كىتووگندىن قورقالر. شونلقدىن ناچار اشدىن قايتسون دىب سىنى شلتەلر. مونە شولايوق اللە تعالى دە اوزىنك بىورغىن طوتقان، يعنى ايزگى عمل قىلغان كشىلرگە دىيادە ئەللە نى قدر نەمتلر بىرگان كېك، كىلەچكە دە، اولگاچ دە آلرغە مكافات بىرە. ايكىنچى تورلى ئەيتسەك **اجر و ثواب بىرە**؛ آلر نك جانلرن شاد قىلا. ئە اوزىنك بىورغىن طوماغان كشىلرگە، يعنى گناھ قىلغان كشىلرگە جزا بىرە. شولاي بولغاچ بزگە نى اشلەرگە كىرەك؟ ش — البتە ايزگى عمل قىلورغە كىرەك. م — البتە شولاي كىرەك. ايزگى عمل قىلوب ثوابلى بولورغە طر شورغە، اولگاچ روجلرمز نك شاد بولووینە طر شورغە كىرەك. يمان اشلر اشلەب، گناھ قىلوب، اولگا نىن صوڭ روجلرمز نك بختسز، قاىغىلى بولووندىن صاقلانورغە كىرەك. مونە آنا، خەلقلر گلەن شولاي ياخشى اشلر اشلەرگە، يمان اشلردىن طىيلورغە قوشالر. سزگە شونلر قوشقانچە بوررگە، شولاي ايتوب كىلەچك بختلى، سعادتى بولورغە او مظلورغە كىرەك.

جيدىنچى دوس.

آخرت (قيامت) كونى، حشر وبعث. جنت. جهنم.

م — بزن ئەلى بز اولگاچ تەنلرمز نى اشلى دىگان ايدك؟ ش — چروب طو فراق بولا دىگان ايدك. م — ئە جانلرمز نى اشلى دىگان ايدك؟ ش — جانلرمز بزدە بتمى، مەگكى قالا دىگان ايدك. م — شولاي شول. جان اول مەگكى قالا، بزدە بتمى. بزنك جانلرمز دە عمر بويى شول كوينچە قالمى. بروقت اول اولدە گىچە اوزمەنك تەنلرمزگە كىلوب كره. بز بروقت يا كادىن اولگى كېك آدملر بولوب كىتمەز، بلەسزمى اول اش قاىچان بولاچق؟ ش — . . . م — البتە بلەمىسز. مونە مېن سزگە آنى سويلىم: بزنك بو دنيا مەگكى قالماياچق. اللە تعالى آنى بروقت بردىن خراب قىلوب طاشلاياچق. شول وقت يىر و كوكلردەگى بزگە كورنگان و كورنمە گان بو تون مخلوقلر هلاك بولاچقىلر، اولەچكلر، يىرلر، كوكلر، زىر زىر قىلنەچقىلر؛

تاو لار جون كبك تتلوب بته چكلر؛ يولد زار بوتونلای چه چلوب بته چكلر. الحاصل دنيا بوتونلای بر خرابه غه ئه يله نه چك؛ هيچ بر جان ايمه سی قالما ياچق؛ يالكز الله تعالى گنه قالاچق. شوندين صوڭ الله بوتونلای ايكنچى بر عالم طور غزوب، جان ايمه لرينك بار سنده يا گادن ترلته چك. بزده شول وقت اولده گى، دنباده غيچه كشيلىر بولاچقمز. ئنه شول حاضر گى دنيا جيمرلوب، خراب بولوب، ايكنچى بر عالم طور غز لوغه آخرت كوني (قيامت كوني) ديلر. شول وقت دنيا خراب بولغان چاقده اولگان، آندن ئه لله نيچه مك ييللر لك اولگان كشيلىر نك جانلرى يا گادن تهنلرينه قايتوغه، يعنى ترلوب اولده غيچه كشى بولولرينه بعث ديلر. آلاى بولغاچ بعث اولگاندىن صوڭ يا گادن ترلو ديگان سوز بولا ايكان. قيامت كوني افراط درجه ده قورقنچلى، دهشتلى كون بولا. اول وقت هر كم قورقوده، تره وده بولاچق. اول وقت هر كم نك ايسنده اوزينك كيله چگى بولاچق. هر كم «اى خدايم، ميگاني بولور ايكان!» ديب قايعى وحسرتده، اوى وفكرده بولاچق. هر كم نك قايعسى اوزى گنه بولاچق. آنا، اوغل قز، دوست ايش اول كونده بوتونلای خاطر لردن چغاچق. اول كون يالكز اوز باشكنى غنه قايفر تاچقشك.

م — مونه شوندىن صوڭ خلقلر نك دنباده وقت قيلغان اشرن تيكشرو بولاچق. آلر الله قوشقانچه يورگانلرمى، آنك بيور غندن چقماغانلرمى؛ ايز گى عمل قيلغانلرمى؛ ئه لله الله نك بيور غندن چغوب گناهغه باتقانلرمى؛ اول كونده ايندى هر كم نك نى قيلغانلقلرى بار سى ده بيلگيلى بولا؛ آلر نك بار سى ده سينك كوز آلدك كيله؛ اول وقت بىر نهر سنده ايندى يه شروب بولمى. شول حساب كوندىن صوڭ خلقلر تورلى صنفلرغه آيرلاچقلر. دنباده ايز گى عمل قيلغان كشيلىر گه الله اجر و ثواب بيره چك؛ آلر مه گى راحته قالاچقلر؛ الله تعالى آلر نى جنت (اوجماخ) ديب آتالغان اورنغه اورنلاشدر اچق. آنده سيگانى كيره لك بار سى ده تابلاچق، نى تلبسك بار سى ده حاضر بولاچق. ئه دنباده ياوزلق قيلغان، گناه قيلغان كشيلىر مه گى آورلقده، مه گى قيينلقده قالاچقلر. الله تعالى آلر نى عذابقه دوچار ايته چك؛ آلر نى اوت عذابى، ايكنچى تورلى ئه يتسه لك جهنم عذابى برله عذابلاياچق. ئه ليگى ابليس وشيطانلرده تكبر له نوب الله غه فارشى كيلولرينك، گناهغه باطولرينك جزاسن شول وقت چيگه. چكلر. جهنم عذابى غايت درجه ده قاتى بولاچق. آنده آه واه تاوشلرى طولى بولاچق. مونه شا كردلر، ئه لي سز بيك كچكنه بالالرسز. سز بروقت اوسه چكسز، يكت بولاچقسز، ايسر اورتاسى بولاچقسز، قارتاياچقسز. سز هر وقت شول الله قوشقانچه يورر گه، آنك بيور غندن چقماستقه طرشور غه كيره لك. ئه ليگى قورقنچلى قيامت كونك يوزلر مه آق، كوكللر مه شاد بولولوينه طرشور غه كيره لك. جنت اهلندن بولور غه، جنت راحتينه تاب بولور غه، جنت لذتلىرى، جنت نعمتلىرى برله نعمته نور گه طرشور غه كيره لك. آخرت كوننده يوزلر مه قارا، كوكللر مه بويوق، قايعيلى وحسرتلى بولودن، جهنم عذابينه دوچار بولودن بيك نى صاقلانور غه كيره لك. شولايدر بيت بالالر؟ شى — شولاى معلم ائندى، شولاى. م — مونه سز نك آنا آنالر كز، معلملر كز، سز نى گل ياخشيلقغه قوشالار. آلر سز نى حاضر دن ياخشى يولغه صالوب، كيله چكده ده،

اوسكاچده شولاي ياخشى يولدن باروگزنى اميد اينه‌لر. شولاي ايتوب سزنىڭ
 آخرت كوندە دە بختلى، سعادتلى بولووگزنى، جنتلى بولووگزنى تىلەر. حاضر دن
 قارشوب، يمان يولغە كرۈب، اوسكاچدە شولاي بولوب كىتۈوگزىن قورقالر؛
 آخرت كوندە جەنن عىباينە دوچار بولماسون ايدى بو دىب طرشالر.

سيكزىنچى درس.

آدمنىڭ ياراتلووى. حوانىڭ ياراتلووى. آدم و حوانىڭ جنتدە
 طورولرى. ابليسنىڭ آلرنى قوتورتووى. آدم بىرلە حوانىڭ جنتدن
 چغولرى. ابليسنىڭ آدم بالالرىنە دشمان بولووينىڭ سىببى.

م - يە شا كر ئەيت ئەلى، لك بىزنىڭ بو دنيا بولغانىمى، يوقمى؟ ش - يوق،
 بولغانم. م - لك كم گنە بولغان صوڭ؟ ش - الله تعالى گنە بولغان. م - الله تعالى
 دىنباى نەرسەدن ياراتقان؟ ش - يوقدن بار قىلغان. م - ايڭ لك الله كىلرنى
 ياراتقان؟ ش - فرشتەلرنى ياراتقان. م - درست، فرشتەلرنى ياراتقان شول.
 الله تعالى فرشتەلرنى، بىرگە كورنگان دىنباى ياراتماس بورون اوق ياراتقان. آندىن
 صوڭ دىنباى، يعنى كوكلرنى يىرلرنى ياراتقان. يىرنى مونە بىز كورگان حالگە
 كىترگان. آنى اولەنلر، آغاچلر، ناولر، چىشمەلر، كوللر، يىلغەلر، دىڭگىزلر بىرلە
 زىنەتلەگان. آندىن صوڭ آدم اسمىنە بىركشى ياراتقان. بلەزمى الله تعالى آدمنى
 نەرسەدن ياراتقان؟ ش - م - م - الله تعالى آدمنى بالچقەن ياراتقان. م - ئەنە
 شول بالچقەن ياراتقان كشى، بىزنىڭ ايڭ اولگى آتامز بولا. آنىڭ اسمى آدم. بونى
 بايادە ئەيتىكان ايدىم. شونىڭ اوچون دە بىزگە آدم بالالرى دىلر. الله تعالى آدمنى ياراتقاچ
 آنى جنت دىگان بىر باقچاغە اورنلاشدرغان. (۱) اول شونىدە بىك طىنچ، بىك راحت كىنە
 طورغان بولغان. آندىن صوڭ الله تعالى آكا بىر خانون ياراتقان. آكا حوا (۲) دىلر. سىن
 بولرنى ايشىكانىڭ بار ايدىمى بوگارىچە؟ ش - بار ايدى. ئەنكەى مىكا آنى
 سويلەگان ايدى. م - ايشىكان بولساڭ بىك ياخشى. ئەنە شول آدم بىرلە حوا بىزنىڭ
 ايڭ اولگى آتا، آنالرمىزدىر. بىز شونىڭ اوچون دە آلرنى آتامز آدم، آتامز حوا دىمىز.
 بىز بوتونىمىز شونلردىن تارالغانىمىز.

م - آتامز آدم بىرلە آتامز حوا جنت دىگان باقچادا طورغانلر دىگان ايدىڭ.
 آلرغە آندە بىك راحت بولغان. آلرغە نى كىرەك بارسى دە بولغان؛ تورلى جىمىشلر
 دىسكىمى، تانلى صولر دىسكىمى، بارسى دە حاضر بولغان. الله تعالى آلرغە شونىدە
 بولغان بار نەرسەدن دە فائىدەلانورغە رخصت بىرگان؛ تلەگان جىمىشلرن آشارغە
 آلرغە ايرىك قويغان. نىك آلرغە بىر آغاچنىڭ چىمىشنى آشارغەغىنە رخصت بىرمەگان.
 اول آغاچدىن آشاسالر اولزلىرىنە آورلق كىلەچىكن آڭغارتقان. آلر اوزاق وقتلر

(۱) آڭلاشلىغىنە كورە آدم جنتى دىيادەغى باقچالردىن بىر باقچە بولوب، معروف جنت
 توگللىرى بىز بواورنىدە باقچە دىب كىنە تىبىر قىلاسىز كىلمەگانلىكىدىن جنت دىگان باقچا دىب كىتىنىڭ.
 (۲) حوا قرآندە اسمى بىرلە مىكورتوگللىرى، حدىثلردە گنە مىكوردىر. قارا: بخارى ج ۵
 ص ۱۳۳، مسلم ج ۱ ص ۵۷۱

شولای الله رخصت بیرگان نعمتلردن فائده لاندوب، ئەلیگی آغاچنڭ جیمیشن آشادون طیلوب طورغانلر. بر وقت ئەلیگی ابلیس کیلوب بولرني قوتورنا باشلانغان. اول اوزن آلرغه بیک یاخشیلیق تلی طورغان ایتوب کورسه تنکن. آلرغه ئەلیگی الله طیغان آغاچدن آشارغه کیگاش بیرگان: «اول مه گسیگلیک آغاچی، شول آغاچنڭ جیمیشن آشاسا گز، سز موندە مه کگی قالاچقسز؛ سزگه بنهس، توگه بنهس نعمتلر بولاچق؛ مین سزگه یاخشیلیق تلیم؛ بونی سزنگ اوز فائده گز اوچون ئەیتهم» دیگان. آتامز آدم برله آتامز حوانڭ کوگلیری گل یاخشیلقده بولغانلقدن، اوزلری یاخشی کشیلر بولغانلقدن، بوده یاخشیلقغه ئەیتهدر دیب اوپلانغانلر. اللهنڭ تکی آغاچدن طیغانده اونوتوب ییبه رگانلر. جتندە مه کگی قالاسیلری کیلوب ئەلیگی آغاچنڭ جیمیشن آشاب تاشلانغانلر. ابلیسنڭ بوشی تگیلرني طوزاقغه توشرو اوچون گنه بولغان. اول آتامز آدم برله آتامز حوانی بو آغاچدن آشاتوب، جتندن چغاررغه طرشقان. الکهده ئەیتکان ایدک بیت، ابلیس برله شیطانلر غایت یاوزلر، آلرنڭ بوتون اشلری خلقنی یاوزلقغه سوزیره وگنه، یولدن آزدروغنه. ابلیس بزگه دشمان بولوب بزنی گل یاوزلقغه تارتقان کبک، بزنگ اولگی آتامز، اولگی آتامزغهده دشمان بولغان. آلرغه اول بیگره کده دشمان بولغان. شونلقدن آلرنی حیله برله مه گسی راختدن چغاررغه طرشقان. صوڭ بله سزمی ئەلی سز ابلیسنڭ نی سبیلی آدم برله حواغه دشمان بولغانلغنی؟ ش . . . م — بلمیسز شول. مونه مین سزگه آنی سویلیم ئەلی: الله تعالی فرشتهلرني آدمنی یاراتماس بورون، حتی بزگه کورنگان دنیانی یاراتماس بورون اوق یاراتقان، آندن صوڭ آدمنی یاراتقان دیگان ایدم. آتامز آدم یاراتلغاج الله تعالی بوتون فرشتهلرگه آگا باش ایبه رگه قوشقان. بوتون فرشتهلر، شول جمله دن «جبرائیل» کبک الوغ فرشتهلرده «لم میم» دیمی اللهنڭ بیورغن اورنینه کیترگانلر، درحال باش ایگانلر. شول وقت ابلیس آدمگه باش ایبودن تارتنغان. اولده بیک الوغ فرشته بولغان دیب الکهده ئەیتکان ایدک. اول اوزینڭ الوغلیغینه صییا آلمیچه آدمگه باش ایبه سی کیلمه گان، تکبر لک قیلغان. شوندن صوڭ الله آگار دن «آدمگه نیک باش ایمه دک؟» دیب صور اغان. ابلیس: «مین آگار دن آرتغراق: آنی بالچقندن یاراتدک، ئە مینی نور دن یاراتدک» دیگان. شولای ایتوب ابلیس، اللهنڭ بیورغینه فارشوب غایت زور گناه اشله گان. شوندن صوڭ الله آنی اوزینڭ حضورندن سورگان. ابلیس اگرده ئەلیگی گناهسندن قایتقان بولسه، الله آنڭ ناچارلغنی کیچکانده بولور ایدی. لکن اول آلائی ایتمه گان. الله دن گناهسن کیچونی صور ایچق اورنده اول، الله دن اوزن قیامت کونینه قدر هلاک ایتمه ون اوتنگان. الله آگا «بار، یوری بیر، قیامت کونینه قدر سیک ایرک، هلاک بولماسنڭ» دیگان. اول الله تعالی دن اوزینڭ هلاک بولمایاچغینه وعده آلغاج آگا: «مین سینڭ بنده لرگنی قوتورتاچقمن» دیگان. هم شولای ایتکانده. آنڭ بوتون اشی، قیامت کونینه قدر شول خلقنی قوتورتو، آزدرو، یمان یولغه سالودن غنه عبارت. اول اوزی ده، آگا ایبه رگان باشقه شیطانلرده گل قوتورتوغه، آزدروغنه طرشالر. مونه بلد گز ایندی ابلیسنڭ بزگه و آتامز آدمگه دشمان

بولووی نى سببلى بولغان. ش — بىلك خلفه، بىلك. م — مونه اول ابليس اوزىنىڭ دشمانى بولغان. آتامز آدم برله آتامز حوانك آلاى راحتنه طور ولرن كوره آلماعان. آلرنىڭ آندى طور مشلرىنه كونلهشكان. هم اوزىنىڭ حيله ومكرى برله آلرنى آلداب جنتىن چقارغان. الله تعالى آدم برله حوانك بولاي اوزىنىڭ سوزىنه قارشى كىلگا. نلكلى اوچون آلرنى جنتىن قوغان. شولاي ايتوب آدم برله حوا ابليسنىڭ قوتورتووى بويىنچە اونوتوب گناه قىلوب تاشلاغانلر. شول سببلى آلر راحت طور مشدىن چغوب دنياده محنت ومشقت كوروب معيشت ايتەرگه مجبور بولغانلر.

طوقزىچى درس

آدمنىڭ توبهسى، پيغمبر بولووى، رسالت ونبوت، شرك وپتپرستلىك، معجزه، م — مدحت، يه ئهيت ئهلى، آتامز آدم نهرسه دن ياراتلغان؟ ش — بالچقن ياراتلغان. م — آكاردن لك كشىلر بولماعانمى؟ ش — يوق، بولماعان. اول ايك لك ياراتلغان كشى. م — آدمىن صوك الله كمنى ياراتقان؟ ش — حوانى ياراتقان. م — بولر بزرگه كم بولالر ايندى؟ ش — ايك برىچى آنا، آنالرمز بولالر. م — آلر قابىه يەشەگانلر؟ ش — جنت ديگان باقچەدە يەشەگانلر. م — آندە نيچك بولغان، راحت بولغانى صوك؟ ش — بىك راحت بولغان. م — آلر آندە بار نهرسه لردن دە فائده لانغانلرمى؟ ش — آلرغە آندە بار نهرسه دن دە فائده لانورغە ايرك بولغان، تىك بر آغاچنىڭ جيمىش آشارغەغنه ياراماعان. م — صوك آلر اللهنىڭ شول سوزن طوقانلرمى؟ ش — طوماغانلر؛ اول آغاچنىڭ جيمىش آشاغانلر. م — آلرنى آكا كم قوتورتقان؟ ش — ابليس قوتورتقان. م — نيك ابليس آلاى آلرنى قوتورتا، اول آلرغە دشمانمى صوك؟ ش — اول آلرغە دشمان، بىك دشمان. م — آنك سببى نهرسه صوك؟ ش — سببى شول: الله تعالى آدمنى ياراتقاچ، فرشته لرگە آكا باش ايهرگە قوشقان. بوتون فرشته لر باش ايگانلر. ئه ابليس تكبرلك قىلغان، قارشقان، باش ايهرگان. م — ئه شولاي ايكان. صوك الله تعالى ابليسنى بونك اوچون نى اشره تىكان؟ ش — حضور ندىن سورگان. م — ئه آدم برله حوا آغاچدىن آشاچ نى اشلەگانلر؟ ش — آلردە جنتىن قوولغانلر. م — شولاي شول آلردە جنتىن قوولغانلر. تىك مونه ابليسنىڭ سورولووى برله آدم و حوانك جنتىن چقارلورلى آراسىدە آيرما بار. ابليس تكبرلك قىلغان، اللهغە قارشقان. آندىن صوك اوزىنىڭ ناچار اش اشلەوينه، گناھغە توشوينه او كنىمەگان، ايكىچى تورلى ئه يشەك، توبه قىلماغان. يتمەسە ئه باشقەلرنى دە قوتور ناچىن سويلەگان. شونلقدىن اول اللهنىڭ رحمتىدىن مەگىگە سورولگان. ئه آتامز آدم برله آتامز حوانك اللهنىڭ بيورغىدىن چغولرى تكبرلك قىلوب، قارشوب بولماعان. بلكە ابليسنىڭ سوزىنه اشانوب، آلدانوب غنه بولغان. آلرتىگىنىڭ تانلى تلىنه، ماتور سوزلرىنە آلدانوب، اللهنىڭ امرن اونوتوب (۱) تاشلاغانلر. شونلقدىن آلردە جنتىن چقارغە مجبور بولغانلر. آنك صوگندە آتامز آدم برله آتامز حوا اوزلرىنىڭ قىلغان اشلرىنە بىك

نق او كنگانلر، توبه قىلغانلر. الله تعالى دن اوزلرنيڭ گناھلرن جو يوون، ايكنچى
تورلى ئەيتسەك، يارلقاۋون اوتنگانلر. بىندەلر يەنە بىك مەرھىملى بولغان الله بولرنيڭ
اوتنچلرن، يالنو يالبارولرن يعنى توبەلەرن قبول ايتكان: بولرنيڭ گناھلرن
يارلقاغان. آتامز آدمنى او لگيچە ايز گيلردن قىلغان. آكا اوزندن تارالغان كشىلرنى
طوغرى يولغە كوندررگە قوشقان. آلرغە اوزينيڭ بيورقلرن آڭلاتورغە، طيفان
نەرسەلرن بلدررگە، الحاصل آلرغە يولباشچىلىق قىلورغە قوشقان. بلەسزمى، الله
طرفندن بىندەلرگە اوزينيڭ بيورقلرن، طيفان اشلرن بلدررگە قوشلغان كشىگە
كم ديلر؟ ش — م... — بلميسز شول. مونە مېن سزگە آنى آڭقارتيم: الله تعالى
بىندەلر يەنە بىك مەرھىملى، آنڭ رحىمتنيڭ ايگى چيگى يوق ديگان ايدك. ئەنە شول
رحىمى سېبىلى اول آدم بالالرن بولاي يولباشچىسز قالدرماغان. آلرغە ئەلەن ئەلى
يولباشچىلر يىبەرۈپ طورغان. اول يولباشچىلر آدم بالالرينە اللهنيڭ نىندى اشلر
اشلرگە قوشقانلغىن، نىندى نەرسەلردن طيفانلغىن، ايكنچى تورلى ئەيتسەك آلرغە
دين و شرىعت اوگرەتكانلر. مونە شوندى الله طرفندن بىندەلرگە دين و شرىعت
اوگرەتورگە قوشلغان كشىلرگە پيغمبر ديلر. مونە بزنيڭ آتامز آدم اللهغە زار يلىق
قىلوب توبە قىلغاج، الله آنى اوزندن طوغان بالالرغە پيغمبر قىلغان. آڭا آلرنى
طوغرى يولدن آلوب باررغە، آلرغە دين و شرىعت اوگرەتورگە قوشقان.
م — مونە مېن سزگە پيغمبرلر طوغرىسىندە تاغى دە آزاراق سويليم ئەلى:
پيغمبرلر آلر بزنيڭ كېك اوڭ كشىلر. تىك آلر بىك ياخشى كشىلر. آلر الله تعالى
قوشقان اشلرگە گلەن بويصونالر، برده قارشى كىلميلر. آندى موندى آز مازغنە
كىمچىلك قىلسەلردە، حاضر اشلرينە اوكنوب اللهغە قايتالر. الله تعالى آلرنى بىندەلرن
طوغرى يولغە كوندرۈ اوچون، آلرغە دين و شرىعت حكىملرن اوگرەتۈ اوچون
يىبەرگان. بز اولدە ئەيتكان ايدك بيت، ابليس و شيطانلر آدم بالالرينە بىك
دشمانلر، شولاي توگلمى؟ ش — شولاي خلفە، شولاي. م — ئەنە شول ابليس و
شيطانلر آدم بالالرن ھەر وقت قوتورتقانلر. شولاي ايتوب آدم بالالرى ئەلەن
ئەلى طوغرى يولدن يازوب كىتكانلر. مونە شوندى طوغرى يولدن يازغان
كشىلرنى طوغرى يولغە كوندرۈ اوچون، اونوتلغان دين و شرىعت حكىملرن
ياڭادن ترگزۈ اوچون پيغمبرلر يىبەرلگانلر. پيغمبرلرگە دە بوتون كشىلر ايبەر-
مەگانلر. پيغمبرلر اولگاج كوب وقت خلق تاغى دە طوغرى يولدن يازغانلر؛
ياخشى ناچارنى برده آپرماغانلر؛ اللهنى دە اونوتقانلر؛ قوياش، آى، يوللزلرنى،
حتى بعض برتاش آغاچلرنى دە الله دىب تانى باشلاغانلر. تاش و آغاچلردن صورتلر
ياصاب شوڭا عبادت ايتە طورغان بولغانلر. بوندى الله دىب تاپنلغان نەرسەلرگە
پت ديلر. پتقە تابنوجيغە مشرك ديلر. آلرنى بوندى نەرسەلرگە تابنورغە شيطان
قوتورتقان، شيطان آلدانغان. شونلقدن رحىمى كىك بولغان خدای تعالى، يولدن
يازغان بىندەلرن ياڭادن طوغرى يولغە كرتو اوچون ئەلەن ئەلى پيغمبرلر يىبەرۈپ
طورغان. پيغمبرلر آلر كوب بولغانلر. آلرنيڭ كوبىمى ايكانلگىن، دنيا ياراتلغاندن

بیرلی نیچه پیغمبر کیلگانگن بز بلمیمز (۱). شونسی بزگه بیلگیلی، که الله هر قومگه، هر خلقغه پیغمبر ییبهرگان (۲). آلرغه دین و شریعت حکملرن اوگرهته طورغان کتابلرده بیرگان.

م — پیغمبرلر، اللهنڭ بیورغندن چغوب، طوغری یولدن آداشقان خلقلرنی یاخشیلقغه، طوغری یولغه اوندهگانلر. آی، یولدزلرغه، قویاشقه، تاش و آغاچلرغه قوللق قیلو، یالغشو ایکانلگن آڭغار تقانلر. باری کوک، بیرنی و بوتون دنیانی یاراتقان اللهغهنه قوللق قیلورغه تیوشلگن بلدرگانلر. اوزلرینڭ آلرنی حق یولغه کوندرر اوچون الله طرفندن قوشلغانلقلرن سویلهگانلر. کوب وقت خلقلر پیغمبرلرگه قارشى توشکانلر؛ آلردن کولگانلر، مسخره قیلغانلر: «سینده بیت بزنگ کبک اوک بر کشی. نیچک سین الله طرفندن ییبهرلورگه کیرهک؟ سینڭ برله الله آراسنده نیچک یاقنلق بولورغه کیرهک؟ پیغمبر بولساڭ بزگه پیغمبر لگکنڭ علامتن کورسه ت!» دیگانلر. بوکا قارشى پیغمبرلر پیغمبر لکلرینه علامتلر کورسه تکانلر: اللهنڭ یاردمندن باشقه، بندهلرنڭ قولندن غنه کیلمی طورغان اشلر اشلر کور- سه تکانلر. بوندى، بندهنڭ اوزقولندن غنه کیلمی طورغان، اللهنڭ یاردمی برله گنه اشلنه طورغان اشکه معجزه دیلر. مونه پیغمبرلر اوزلرینه اشانماغان کشیلرگه شوندى معجزه لر کورسه تکانلر. مثلا قایسی برسی تایاقنى جلان یاساغان. قایسی برسی طوما کوزسلرنی کوزلی یاساغان. شولای بولا طوروب قای بر خلقلر همانده پیغمبرلرگه اشانماغانلر. شوندى صوڭ ایندی الله تعالی باشقه خلقلرغه، صوڭغی بوونلرغه عبرت بولسون اوچون آلرنی هلاک قیلغان. کیلهچکده بوندى هلاک قیلنغان خلقلر طوغریسندە سوز بولور ئهلی.

اوننچی درس

ابراهیم پیغمبرنڭ کیلووی. مشرکلر طرفندن آنڭ اوطقه آتالووی. اوطنڭ تاثیرسز قالووی. اسماعیلنی قربان قیلو. حضرت ابراهیمگه فرشته لر کیلووی.

م — پیغمبر دیب کمگه ئهیتلر ئهلی؟ ش — الله تعالی طرفندن بندهلرنی طوغری یولغه کوندرر اوچون ییبهر لگان کشیگه ئهیتلر. م — درست. پیغمبرلر آلر بندهلرنی طوغری یولغه کوندرر اوچون، آنلرغه دین و شریعت حکملرن اوگرهته اوچون ییبهر لگان کشیلر. پیغمبرلر نیچه بولغانلر ئهلی؟ ش — آنلر کوب بولغانلر. هر قومگه الله تعالی پیغمبر ییبهرگان. م — نی اوچون صوڭ آلاى پیغمبرلر کوب ییبهر لگانلر. ش — چونکه بندهلر شیطانغه آلدانوب گلهن طوغری یولدن یازوب طورغانلر. م — بیک درست ئهیتدڭ. خلقلر گلهن شولای طوغری یولدن یازغانلر؛ اللهنی بوتونلهی اونوتقانلر؛ پتلرغه عبادت قیلا باشلاغانلر. شونلقلدن

(۱) ولقد ارسلنا رسلا من قبلك منهم من قصصنا عليك ومنهم من لم نقص عليك المؤمن آیت ۷۸
(۲) ولكل امة رسول یونس آیت ۷۷، ولقد بعثنا فی كل امة رسولا النحل آیت ۳۳،
وما كان ربك مهلك القرى حتى یبعث فی امها رسولا القصص آیت ۵۹، وان من امة الا خلائیها
ذئیر الفاطر آیت ۲۴

رحمتى كىڭ الله ئەلدىن ئەلى پېغمبەر لىر يىبەرۈپ طورغان. بونى الكەدە سويلەگان ايدىڭ. ايكى بر نچى پېغمبەر كىم بولغان ئەلى؟ ش — آدم پېغمبەر بولغان. م — شولاي، درست. آدم پېغمبەردىن صولڭدە الله تعالى كوپ پېغمبەر لىر يىبەرگان. مونه مېن سزگە حاضر شول پېغمبەرلردىن الوغلر ن سويلەپ كىتەم: آدم پېغمبەردىن صولڭ اوزاق وقتلر اوتوب، بايتاق پېغمبەر لىر كىلوب كىتوب طورغان. خلق ھىمان يولدىن آداشا طورغانلر. بر وقت خلق شولاي بىك يولدىن آداشقان چاقىدە بونلرغە الله تعالى ابراهيم اسمندە بر پېغمبەر يىبەرە. بو وقت خلقلر قوياش، آي، يولدىلر نى تەڭرى دىب تانى باشلاغانلر؛ پىتلرغە تابنا طورغان بولغانلر. ابراهيمنىڭ آتاسى دە شوندى پىتقە تابنۇچى بولغان. اول آزر اسمندە بر كىشى بولغان.

م — الله تعالى نىڭ قوشۇوى برلە ابراهيم پېغمبەر آلرنى طوغرى يولغە اوندى باشلاغان. تىگىلر بوڭا اشانماغانلر. آتاسى دە آكا قارشى كىلگان. لىكن ابراهيم پېغمبەر آنلر نىڭ قارشولوپىنە قارامىچە ھىمان اوز يولندە دوام ايتكان. تىگىلر نىڭ ھىمان يولندە بولولر ن، ئەللە نىندى يوق بار نەرسەلرنى الله دىب تانولر ن عىبلەگان. آخردە اول تىگىلر نىڭ مازالرن بىك يىبەرە باشلاغاچ، انى اوتىرگە كىڭاش قىلا باشلاغانلر، انى اوطقە آتساقچى بولغانلر. ابراهيم پېغمبەر، بردە التفات ايتمىچە ھىمان اوز يولندە دوام ايتكان. نھايت تىگىلر بونى بر يىرگە اوط ياغوب شوندى آتقانلر. لىكن الله تعالى نىڭ امرى برلە اوط صالحقنايغان؛ ابراهيم پېغمبەرگە ھىچ بر ضرر تىمەگان. بىز بىت اولدە ئەيتكان ايدىڭ، الله تعالى نىڭ ھەر نەرسەگە كوچى يتە دىب، شولاي توگلمى؟ ش — شولاي، الله تعالى نىڭ ھەر نەرسەگە كوچى يتە. م — البتە كوچى يتە. آنىڭ اوطنى صالحقن ايتەرگە دە كوچى يتە. مونه اوزىنىڭ پېغمبەرن اول اوزىنە اشانماغان، ايمان قىلماغان كافرلر نىڭ مكرلر ندىن صاقلاب قالدىرغان؛ آكا اوطنىڭ ضررن تىدەر مەگان. شوندىن صولڭ خلق ابراهيم پېغمبەرگە بر اش دە قىلا آلماغانلر. اول آندىن صولڭ تاغى دە ايرىكن صولش آلوب، اوز اشندە دوام ايتكان. آندىن صولڭ ايندى آكارغە ايپەرگان كىشىلردە كوبەيگان.

م — ابراهيم پېغمبەر اول بىك الوغ پېغمبەر بولغان. آنىڭ نسلدىن دە بىك كوپ پېغمبەر لىر كىلگان؛ آنىڭ نىسلى بىك مبارك بولغان. بلەسزىمى ئەلى اول كىم اوغلى بولغان؟ ش — ... م — اول آزر اوغلى بولغان دىگان ايدىم. آزر اول ياخشى كىشى بولغانمى، يىمانمى؟ ش — اول ھىمان كىشى بولغان، اول پىتلرغە عبادت قىلغان. م — شولاي بولغان شول اول. ئە ابراهيم آتاسىنىڭ كىرىسنىچە بىگرەك دە ياخشى، بىگرەك دە ايزگى بولغان؛ اول خلقغە غايت درجە دە مەربانلى بولغان؛ آنىڭ اللهغە اطاعتى دە ايكسز چىكسز بولغان. شونىڭ اوچون دە شول اول بىك زور مرتبەگە ايرىشكان؛ ايكى الوغ پېغمبەر لردىن بولغان. يتمەسە آنىڭ ايكى اوغلى ايكسى دە پېغمبەر بولغانلر. آلرنىڭ بالالردىن دە بىك كوپ پېغمبەر لىر كىلگان. بلەسزىمى آنىڭ اوغللىرى كىملر بولغان؟ ش — ... م — بلىمىسز شول. آنىڭ ايكى اوغلى بولغان: اسماعىل، اسحق. اسماعىل «ھاجر» اسمندەگى خاتوندىن، اسحق «سارە» اسمندەگى خاتوندىن

طوغان. (۱) اسماعیل نىڭ نىسلىدىن بىرگە پېغمبەر كېلىگەن. اول دە بىزنىڭ پېغمبەر مۇھىمىدە ئىسمائىل. ئۇ اسحق پېغمبەرنىڭ نىسلىدىن ئەلە نىچە پېغمبەر كېلىگەن.

مىن سىزگە ابراهيم پېغمبەرنىڭ اللەغىچە اطاعتى ايكىسز چىكىسز بولغان دېگەن ايدىم. مۇنە بو طوغرىدە سىزگە بىر واقىقە سويلىم: بىر وقت ابراهيم عليه السلام بىر توش كۆرە. توشنىڭ گويى اول اوغلى اسماعىلنى قىربان قىلا. شۇندىن سوڭ اول بو طوغرىدە اللەدىن اوزىنە امر بولغانلغىن آڭلى دە، اوغلىنى سويلى. اوغلى اسماعىل: «اللە قوشقان اشكە مىن حاضر، باش اوستى» دېيىپ قىبول ايتە. شۇندىن سوڭ اول اوغلى اسماعىلنى بىر بىرگە آلۇب بارۇب، ياتقۇرۇدە، قوللىغى پىچاغى بىرە سويارغە حاضرلەنە. شۇل ارادە اللەتەلىدىن «اى ابراهيم، طوقتا، سويما، سىنىڭ اطاعتلىگىڭنى بىلىدۇ ائىدى!» دېيىپ تاۋۇش كېلە. شۇندىن سوڭ اول ائى قىربان قىلۇدىن طوقتالا. اللەتەلىنىڭ آڭا اوغلى قىربان قىلۇرغە قوشۇۋى ائى سناۋ اوچۇن بولغان ايكەن. ئۇ ابراهيم پېغمبەر «لەم مېم» دېمىچە ائىڭ بىورغىن قىبول ايتىكەن، اسماعىل دە باش اوستى دېيە بو كارضا بولغان. يە بىلىدۇمى ائىدى ابراهيم پېغمبەرنىڭ اللەغە نى درجە دە اطاعتلى بولغانلغىن؟ ش — بىلىدۇ، مەلىم ائىدى، بىلىدۇ، بىك اطاعتلى بولغان. م — البتە بىك اطاعتلى بولغان. اوزىنىڭ كوز نورى بولغان بالاسىن قىربان قىلۇدىن دە آرتقى اطاعت بولۇرمۇ؟ مۇنە شۇنىڭ اوچۇن دە شۇل، كىرەك اول اوزى و كىرەك اوغلى بىك زور مۇرتەبەگە ايرىشكانلار: ابراهيم پېغمبەر بىك الوغ پېغمبەر بولغان. اسماعىل دە پېغمبەر بولغان. ائىڭ نىسلىدىن پېغمبەرلرنىڭ آخىرغىسى، ھەم پېغمبەرلرنىڭ ايكى زورسى بولغان بىزنىڭ پېغمبەر مۇھىمىدە ئىسمائىل دىنباغە كېلىگەن. بو بىت بالار، آلرغە بىك زور شۇرفىر، بىك زور درجەدر؟ ش — البتە زور درجە.

م — مۇنە مىن سىزگە ابراهيم پېغمبەرنىڭ تاغى بىر واقىقە سويلىم ئەلى: مىن سىزگە ائىڭ ھاجىر اسمىندەگى خاتۇندىن اسماعىل پېغمبەرنىڭ دىنباغە كېلىگەنلىگى سويىلە. گان ايدىم. بو وقت ائىدى ابراهيم پېغمبەر قارت كىشى بولغان. قارت بولۇپ توشۇرۇپ اوزىدىن بالا بولۇغە بىك زور شۇكرانە قىلغان. ائىڭ ئۆلكەن خاتۇنى سارە دە بىك قارت بولغان. اول بالاسى بولماغانغە كويونگان؛ لىكن قارت بولغانلقدىن بالادىن امىد اوزگان بولغان. بىر وقت ابراهيم پېغمبەرگە بىر نىچە مسافر كېلۇپ توشۇلار. بولر آڭا بىر دە تانىش كىشىگە اوخشاماغانلار. ابراهيم پېغمبەر اول بىك قوناق سىلاۋچان كىشى ايكەن. قوناقلار تانىش بولماسەلدە، شۇندوق اول آلرغە آش حاضرلەتكەن؛ آلرغە بىك ھەببەت، سۇيۇ بوزاۋ قورداغى اوپورتقان. ئىگىلر آشاماغانلار. ابراهيم پېغمبەر قىستاغان، بولر ھەمان دە آشاماغانلار. شۇندىن سوڭ اول بولردىن شىكەنە باشلاغان. بولر كىملىر ايكەن، يول كىشىلىرى بولۇپ توشۇلار. دېگەن. ئۇ آلر ابراهيم پېغمبەر اوپىلاغانچە پىراستوى يولچىلر توگىل ايكەن؛ آلر فرىشتەلر ايكەن. آلر يولدىن يازغان، بىك يازۇلغۇچە، ناچار اشلرگە بىرلىگان بىر قۇمنى ھالاك قىلۇرغە بارشلىغىنە آڭا سولغانلار ايكەن. تىك اكا كىشى سورتىك كورنگانلار ايكەن. مىن سىزگە بو غارىدە ئەيتىكەن ايدىم، فرىشتەلر بىزنىڭ كىك گەۋدەلى توگىلر،

لكن بعض وقت تورلى صورتكده كره آلار، شولای بیت؟ ش — شولای خلفه، ئەيتكان ایدگۇز. م — مونه بولرده كىشى صورتينه كركان فرشته لربولغانلر. ابراهيم پيغمبر شيكهنه باشلاغاچ، بولر آگۇ سرنى آچقانلر. آنا شول وقت بولر حضرت سارهدن بر ابر بالا طوار ديب سوينچ بيرگانلر. حضرت سارهد شول وقت آياق اوستى باصوب طور اايكان. اول بيك ابرداغان: «مىن بيت ايندى بيك قارت قارتچق، ايرمه قارت، نيچك بزدن بالا بولسون، بو بيك عجب اش!» دىگان. فرشته لر «الله نك اشينه برده عجب له نورگه يارامى، سزگه آنك رحمتى بيك زور، آنك هر نهرسه گه كوچى ييته» دىگانلر. (۱) شولای ايتوب حضرت سارهدن بر ابر بالا طوغان. بوگۇ اسحق ديب اسم بيرگانلر. حضرت اسحقدن بيك ايزگى بالالردنياغه كىلگان؛ آنك نسلندن بيك كوب پيغمبرلر كىلگان. آنك اوغلى يعقوب پيغمبر بولغان. آگاردن ده پيغمبر طوغان. يعقوبنك ايكنجى اسمى «اسرائيل» در. شونلقدن يعقوب پيغمبردن طوغان كشىلرگه و آنك نسلينه «بنى اسرائيل» ديلر. يعقوب پيغمبر بوتون عائله سى برله آخر عمر نده كنعاندىن مصرغه كوچوب بارغان. آنك بالالرى شونده بيك اورچگانلر. اوزاق وقتلر شونده قالغانلر.

اون بونچى درس

ابراهيم پيغمبرنك اسماعيل برله هاجرنى عربستانغه ايلتووى. زمزم، ابراهيم پيغمبر برله اسماعيل پيغمبرنك ايكوله ب كعبه الله نى بنا قىلولرى. كعبه نى بنا قىلغانده آلنر نك دعالرى. الله دن اسماعيل نسلندن بر پيغمبر ييبهروون صوراولرى. اول دعا مقبول بولووى.

م — ابراهيم پيغمبر نك نيچه اوغلى بولغان ئەلى؟ ش — ايكى اوغلى بولغان. م — آلر ياخشى كشىلر بولغانلرمى، ئەله يمان كشىلرمى؟ ش — بيك ياخشى، بيك ايزگى بولغانلر؛ آلر ايكىسى ده پيغمبر بولغانلر. م — اسماعيل پيغمبر نك نسلندن كم طوغان؟ ش — بزنك پيغمبر مز محمد عليه السلام طوغان. م — درست ئەيتدك. آگاردن شول پيغمبرلر نك ايك آخرغيسى هم ايك الوغسى بولغان محمد عليه السلام طوغان. م — ئە اسحق پيغمبردن كملر طوغان؟ ش — آنك نسلندن بيك كوب پيغمبرلر كىلگان. م — شولای، درست. مىن اوتكان درسده سزگه ابراهيم پيغمبر طوغرىسنده سويله گان ايدم. ايندى بودرسده آنك برله اسماعيل پيغمبر طوغرىسنده سويليم: ابراهيم پيغمبر اول كنعان (فلسطين) دىگان ييرده طورغان. الله تعالى آگارغه براوغلن ايكنجى بر ييرگه، كنعان ييرينه يراق بر ييرگه اورنلاشدروب، شونداغى خلقلرنى طوغرى يولغه كوندررگه، آلرغه دين و شريعت حكملرن اوگره تورگه قوشقان. اول يير عربستان ييرى بولغان. ابراهيم پيغمبر قارت خاتونى سارهنى كنعانده قالدروب، هاجرنى اسماعيل برله ئەلىگى ييرگه آلوب كىتكان. اول وقت ئەلى اسماعيل ايمچهك بالاسى غنه بولغان. ابراهيم پيغمبر بولرنى حاضرگى مكه شهرى اورنینه قالدروب كىتكان. ئە اول وقت آنده شهرده، اولده بر نهرسه ده

بولماغان، اول اورن قوملق، چوللكدن عبارت بولغان. آندە هيچ بر صو اثرى بولماغان. حضرت هاجر صوغه بيك آبدراغان؛ آندە يوگورگان، موندە يوگورگان، لكن صو تابا آلمانغان. شول وقت الله تعالى نك امرى برله بر فرشته شونده كيلوب بيرگه صوقغان دە، شول ييردن بر چيشمه چقغان. بو چيشمه زمزم ديب آنالغان. (۱) سز زمزمى ايشتكانكز باردر بيت؛ ش — بار. م — ئەنە شول زمزم شول وقتدن قالغان قويو ايندى. اسماعيل عليه السلام ئەنە شول ييردە اوسكان. شوندهغى خلقلر برله قاتناشقان، آردن قز آلغان. آنداغى خلقلر عرب خلقي بولغانلر. اسماعيل پيغمبردە شولر برله برگه معيشت ايتوب عربلە شوب كيتكان. مونه بز نك پيغمبر مز محمد عليه السلام دە شول اسماعيل پيغمبر نك نسلندن بولغان. اول دە عرب بولغان. حاضرگى عربلر دە شول اسماعيل پيغمبردن تارالغانلر.

م — بايطاق يللردن صوك بروت ابراهيم پيغمبر اوغلي نك حالن بلو اوچون مكه گە كيلگان. شول وقت الله تعالى آكارغە شول ييردە بر عبادتخانه سالورغە قوشقان. شونلقدن آلر اتالى اوغلى ايكولاب بر عبادتخانه بنا قيلغانلر. اول عبادتخانه حاضر دەدە بار. اول مكه شهرندە. آگا كعبة الله ديلر. مونه ايك باشلاب شول مسجدنى ابراهيم پيغمبر برله اسماعيل پيغمبر بنا قيلغانلر. ابراهيم پيغمبر بنانى اوز قولى برله سالغان. اسماعيل آگا بولشلق قيلغان؛ آگا كير پچلر بيروب طورغان. مونه حاضرگى كونده بز نك قبلەمز، يعنى نماز او قوغاندە يونه له طورغان اورنمز بولغان كعبة الله، بوندىن نيچە مك يللر الك ابراهيم برله اسماعيل پيغمبرلر طرفندن بنا قيلنغان. فقط اول صوگندن توزەتلىگان ايندى. تيك آنك اورنى شول اورن، نيگزي شول نيگز. كعبة اللهنى بنا قيلغان چاقده ابراهيم پيغمبر برله اسماعيل پيغمبر اوشبو رهوشچە دعا قيلغانلر: «اي بز نك ربمز، بز نك اوشبو اشمزنى قبول ايت؛ اي ربمز، بزنى اوزكە اطاعت ايتودن، باش ايودن آيرما؛ بز نك بالالرمزنى دە اوزكە اطاعت ايتوچى امت قيل؛ بز نك كيچيكلرمز بولسه يارلقا، عفو قيل؛ اي ربمز، بز نك بالالرمزدن بر پيغمبر ييبەر؛ اول آلرنى ناچار اشلردن، ناچار عادتلردن تازارتسون، آلرغە دين وشريعت اوگرەتسون. سينك قدرتك نك، حكمتك نك ايگى چيگى يوق!» الله تعالى آلرنك دعالرن قبول ايتكان: حضرت اسماعيل نك نسلندن بوتون دنيا خلقي نە سوينچ بولغان بر پيغمبر ييبەرگان، كه اول آخر زمان پيغمبرى محمد عليه السلامدر. بنا تمام بولغاچ حضرت اسماعيل و آگا ايپەرگان كشيلىر آندە كروب عبادت ايتە طورغان بولغانلر؛ تورلى ييردن آنى زيارت اوچون كيله طورغان بولغانلر. شول وقتدن بيولى اول گل عبادت اورنى بولوب كيتكان. حاضرگى كوندە دنيا نك بوتون طرفندن يل صاين مسلمانلر بر وقت آندە باروب عبادت قىلالر. سز نك قايسىلر كز حجگە بارغان كشيلىرى كورگانكز باردر بيت؛ ش — بار. بز نك... حجگە بارغان؛ آگا حاجى ديلر. م — ئەنە اول، شول كعبة الله غە باروب

(۱) بو واقئە بتون تفصيلاتى برله بخاريدە مذكورد. ص ۱۴۲ ج ۴ ابراهيم نك مكه اورننە بالاسن قالدراغانلغى (س ابراهيم آيت ۳۷)، اسماعيل برله ايكولاب كعبەنى بنا قيلولرى (بقره آيت ۱۲۴-۱۲۹) ايسە قرآندە مذكورد.

عبادت قیلوب قایتقان ایندی. اول طوغریک بزکیله چکده طاغی ده سویله رمز ئهلی. (۱)

اون ایکنچی درس.

بنی اسرائیلنک مصردهغی حالری. موسی پیغمبرنک طووی. نیلگه آغزلووی. نیلدن آنووی. فرعون سراینده اوسووی. بر مصرلینی اوترووی. مصر دن قاچووی. مدین گه بساروب چغووی. شعیب قزلی. کوله گه لکده او طوروب دعا قیلووی. شعیبکه خدمتکده کرووی. آنک قزینه اوپله نووی.

م — بنی اسرائیل دیب کملرگه ئهیتلر دیگان ایديك ئهلی؟ ش — یعقوب پیغمبر بالالرینه ئهیتلر. م — آلر یعقوب پیغمبر دن صوگ قلمیده اور نلاشقانلر ایدی؟ ش — مصر بیرنده اور نلاشوب قالغانلر ایدی. م — درست، شولای. آلر یعقوب پیغمبرنک صوگ زمانلر نده مصرغه کوچوب کیلوب، شونده اور نلاشوب قالغانلر ایدی. یعقوب پیغمبر هم اوغللرینک مصر لیلرغه کوب یاخشیلقلری تیگانلکن آنک زماننده هم آگار دن بر قدر وقتلر صوگ مصر لیلر بنی اسرائیلگه بیگ یاخشی کوز برله فارغانلر. آلر تگیلر کبک اوک مصرده اوز بیرلر نده، اوز وطنلر نده طورغان کبک راحت طورغانلر، اور چگانلر، کوبه یگانلر. اوزاق یلر اوتوب، تگی یاخشیلقلر اونوتلغاج، مصرنک توب خلقی بولرغه ناچار کوز برله قاری باشلاغانلر. مصر پادشاهلری، ایکنچی تورلی ئهیتسهک مصر فرعونلری، بولر نک بیگ کوبه یوب کیتوب مصرنی اوز بیرلری ایتوب تاشلاولر ندن، شولای ایتوب توب مصر خلقینه اوستون چغولر ندن فورقانلر. شوگا کوره آلر نی بیگ اور اشلرگه قوشقانلر، آلرغه بیگ قاتی، قارا خدمتلر یوکلته باشلاغانلر. بوندن مقصودلری تگیلر نی جونچتوب، نسللر ن کیمتو بولغان. لکن بنی اسرائیل همانده اور چوده دوام ایتمکانلر؛ اور وقاتی خدمتلر ده بولو آلر نک نسللری اور چوگه مانع بولماغان. شوندن صوگ مصر پادشاهلری تاغی ده زور راق، تاغی ده قاتیراق یولرغه کرشه باشلاغانلر. فرعونلر دن برسی بولر نک نسللر ن تیزرهک بتروا چون آلر دن طوغان ایر بالار نی اوترترگه بولغان. هم شولای اشلی ده باشلاغان. بو البته بنی اسرائیلگه بیگ آرتوب یولغان. لکن نی چاره، فرعون کوچلی بولغان شول. بولرغه باش اییوب، صبر ایتودن باشقه چاره قالماغان. مصر خلقی بو وقتلر ده بیگ ناچار خلق بولغانلر. الله نی بوتونلهی اونوتقانلر؛ دین و شریعت دیگان نهر سهدن بوتونلهی محروم بولغانلر؛ تاشلر دن ئهله نیندی کشتی و حیوان صورتلری یاصاب شولرغه عبادت قیلغانلر، شولر نی الله دیب تابنغانلر. حتی شوندی وقتلر بولغان، که فرعونلر دن قای برلری

(۱) ابراهیم، اسماعیل، اسحق و یعقوب پیغمبرلر طوغریسنده قارا؛ بقره آیت ۱۲۴-۱۳۰، ۲۵۸-۲۵۷، ۲۵۹-۲۶۰، الانعام آیت ۷۴-۹۰، التوبة ۱۱۳-۱۱۴، هود آیت ۶۹-۷۶، ابراهیم آیت ۳۵-۴۱، الحجر آیت ۵۱-۶۰، مریم ۴۱-۵۰، ۵۳-۵۴، الانبیاء ۵۱-۷۲، الحجج ۲۶-۳۲، الشعراء ۶۹-۸۹، الغنکبوت ۱۶-۲۷، الصافات ۸۳-۱۱۳، الناریات آیت ۲۲-۳۰.

اوزلری نه گریک دعوا قیلا باشلاغانلر. دیمک بولر بیگره کده ناچار، بیگره کده یمان یولغه کرگانلر. شولایدر بیت؛ ش — البته شولای ایندی. آلر البته آد اشقانلر ایندی. م — مونه بروقت مصر فرعوننی بنی اسرا ئیلنک ایر بالالرن اوتر تکان زمانلرده، بنی اسرا ئیلدن بولغان بر خاتون بر ایر بالا تاپا. فرعوننک فرمانی بوینچه بوده البته آناسینک قوچاغندن آنورغه، اوتر لور گه تیوش. شولای تو گلیمی؛ ش — شولای ایندی. م — بو خاتوننک بر قزی بار ایکان. آلر ایکا وله ب بر آز و قتلر بونی یه شروب طور لر. اوزاق و قتلر یه شرو البته چیتن بولا، بولر قور قالر. ئه کوز نوری بولغان بالاسن اوترر گه بیروده، خاتونغه البته اولم در جه سنده قیین بولا. بروقت الله تعالی بو خاتونغه براوی توشوره: اول، بالانی بر یه شچی ککه سالوب، نیل یلغه سینه آغزرغه اویلی. بلکه بره شفق تلی کشی قولینه توشوب سلامت قالور دیب اویلی. شوننن صوگ بالانی یه شچی ککه سالوب نیلگه آغزالر. نیل اول مصر بیرنده، بزنگ وؤلغا یلغسی کبک زور بر یلغه. بروقت فرعون خاتونی اوزینک خدمتکار قزلری برله نیلگه صو قوی نورغه توشه. شول وقت یه شچی کنی کوروب، اول آنی صودن آلدر ا. (۱) آچوب فارسه لر نی کوزلری برله کورسونلر، آنده بر ایر بالا یاتا. بالانی سرا یغه آلوب قایتالر. فرعون خاتونی بونی قزغانا؛ فرعوندن آنی اوتر تمهون اوتنه: بلکه بره فائده سی تیه ر، بلکه اوز مزگه اوغل یاصار مز، دی. خاتون قز شفق تلی بولا بیت اول. بوده ئهنه شولای ایتوب بالاغه مهر بانلق قیلغان. فرعون بولرنک سوز لرن طکلاغان، بالانی اوتر تمه گان. بالاغه سوت آناسی ازله گانلر. الله تعالی اوزینک رحمتی برلن بوگا اوز آناسن ناب کیتر گان. فرعون عائله سی بالاغه موسی اسمی قوشقانلر. موسی، فرعون سر اینک فرعون عائله سینک بر کشیسی بولوب تر بیه قیلنغان، اوسکان. آنک آناسی آکا اوزینک کم ایکانلگن بیک یاخشی آگغار تقان. شوگا کوره اول کوکلندن اوز خلقن یاراتقان، آلرنی بیک قزغانغان. اول اوسر یگت بولوب ینکاج، بروقت اور امک بر یهودی برله بر مصر لینک صوغشوب طور غانلقلرن کورگان. یهودی بونی یاردمگه چاقرغان. بویو دینی قزغانوب ایکی آراغه کرگانده، مصر یلغه صوقعان. تگینک اجلی بیتکان ایکان، شوندوق یغلوب جان بیرگان. موسی بو کاردن بیک قور قغان هم اوزینک ناچار اشله گانینه اوکنگان. اول اوزی فرعون سر اینک اوسسه ده، کوگلی بیک یاخشی بولغان. اول تگینی اوتر و اوچون صوقماغان بولغان؛ خطالق برله گنه اوترگان. شولایک اول بو اشینه بیک نق اوکنگان، اوشبو واقعه دن صوگ مصر لیلر موسی غه آچولانغانلر. حتی آنی اوترر گه ده کی کاشه باشلاغانلر. بونی سیزو برله موسی بر نهر سه گه ده قارامیچه تیزره ک مصر دن صزغان. تون بارغان، کون بارغان، بار ا طور غاچ مصر برله عربستان چیگنک بولغان مدین دیگان بیرگه باروب بیتکان. آنده بر قویو یاننده کوب خلق کورگان، آلر ماللرن صوغار لر ایکان. شول وقت ایکی قزده اوز ماللرن اچرر گه کیتروب ده چیرات کو توب

(۱) موسی نی نیلدن آلوچی قرآن تعبیرنچه «آل فرعون» (فرعون عائله سی) در. تفسیر لرده بونی ایضاح ایتکان بر نیچه روایتلر بار. آل فرعون دن مراد فرعون قزی، فرعون خاتونینک جار یه لر ی، فرعون ناک خدمتکار لری دیگان روایتلر بار. تورات خبرینه کوره موسی نی آلوچی فرعون قزی و جار یه لر یدر.

طورالر ايكان. موسى قزلىرى ۋەلەگان. اوزىنىڭ آريغانلىقى، تالغانلىغىنە قارامىچە تىگىلرنىڭ ماللارنى صوتاروب بىرگان. شوندىن صوتاڭ آروب جونچوب برکولەگەلککە اوطورغان. مسكين اول اوزاق وقنار يول زىمىتى، سفرمشقىتى برلە بىك واتلغان بولغان. شول وقت اول: «اى رېم، مېن سېنىڭ ياردىمگە، رحمتگە محتاجمەن!» دىب دعا قىلغان. مېن اولدەدە ئەيتىكان ايدىم بيت، اول فرعون سزاينىڭ تريبە قىلىنسەدە، اوزىنىڭ بنى اسرائيلدىن بولغانلىغىن، يعقوب پىغمبەر و ابراھىم پىغمبەرلرنىڭ نسلدىن بولغانلىغىن بىلگان. شوڭا كورە اول اللەسن ايسىندە طوتقان. اللەتعالى نىڭ رحمتى بىك كىك دىگان ايدىك. شولاي بيت؟ ش — البئە شولاي، بىك كىك. م — مونە شول رحمتى برلە بيت، اللە انى اولدىن قوتقارغان. اللەنىڭ رحمتى تىمەسە اولدە باشقە بنى اسرائيل بالالرى كىك اوڭ اوترلگان بولور ايدى بيت. انى اللە صاقلانغان، اللە قوتقارغان. بوڭارچە مرھمت قىلغان اللە، بوندىن صوتاڭدە آڭما مرھمتىن قوزغانماغان. آڭنىڭ كولەگەدە موڭايوب اوطوروب اوزىنە يالانغان، يالوارغانلىغىن اعتبارغە آلغان. بروقت اول شولاي بو يوغوب اوطورغانىڭ ئەلىگى قزلىرنىڭ برسى بىك اويالوب قنە بونىڭ يازىنە كىلەدە: «ئەتكەى سېنى چاقردى؛ سېنىڭ قىلغان ياخشىلىغىڭنى قايتارماقچى بول!» دى. موسى بونىڭ برلە بونىڭ ئەتكەسى يازىنە كىتە، نىڭى شىعېب اسمنىڭ برقارت كىشى ايكان. (۱) اول ايزگىلردىن، پىغمبەرلردىن ايكان. اول موسى نى بىك ياخشى قبول ايتە؛ انى قوزغانا، آشاتا، اچرە. شوندىن صوتاڭ آڭما ايكى قزىنىڭ برسىن آلورغە تىكلىق ايتە. لىكن آڭما شونىڭ اوچون اوزىنە سىكزىل خدمت ايتوون سورى؛ اگردە اونىل خدمت ايتسەڭ، انىسى اوز كىڭ ياخشىلىغىڭ، دى. (۲) موسى بونى قبول ايتوب خدمتكە كرشە. شولاي ايتوب موسى خدمت مدتىن طوترادە، قزغە اويلەنە. مونە اللە تعالى نىڭ رحمتى سايبەسندە موسى، شىعېب پىغمبەر عائلەسىنە كروب، آڭنى قزىنە اويلەنو شرفىنە نائل بولا. كوڭلى صاف، ياخشى كىشىلرگە اللەنىڭ رحمتى كىك شول اول.

اون اوچىنچى درس

موسى نىڭ عائلەسى برلە مصرغە يوروى. طور تاوى ياندىدە آڭما وحى كىلو. فرعون حضورىنە كرووى. آڭما معجزە كورسەتووى. بنى اسرائيلنى مصردىن آلوب چىغووى. فرعون عسكەرىنىڭ بولرنىڭ آرتىدىن توشووى. دىڭگىز يارلو. فرعون وعسكەرىنىڭ دىڭگىزگە باتولى. طور تاوندە قوق كون. تورات بىرلو. موسى و هاروننىڭ وفاتى. تورات ويهودىلر.

م — موسى اوزىنىڭ بنى اسرائيلدىن بولوون بىلگانگە كورە، ھىم مصردە اوزىنىڭ اناسى، طوغانلىرى، اوز قومى بولغانغە كورە مەدىنە طوراسى كىلەگان. اول نى كورسەدە شونە، اوز جىنسە شىلرم برلە برگە كورىم دىب شونە كىتكان. يول مشقىتى البئە آور بولا: يولسە قارا كىشى توندەدە بارغە طوغرى كىلە؛ آزقسىز، صوسز دە قالورغە طوغرى كىلە؛ اوشورگە، طو كارغەدە طوغرى كىلە. برون موسى (۱) بونىڭ شىعېب بولو چىلغى قرآنكە صراحتەن كورنوڭ، حدىثلردە ايسەمەن كوردى. (۲) القصص آيت ۲۷

يولده، طور تاوى ديگان بر تاوغه يافنلاشقانده يراقدن اوڭ كوره. خاتونينه: «طوقنا ئهلى، شونده باريم؛ بلكه آنده كشيلىر باردر؛ بلكه اوڭ آلوب كيلور من ده، چلنور مز» ديب خاتونن قالدروب شونده تابا كيتته. ياقن بارغاچ بر وقت آڭا: «مين سينڭ ربك؛ مين سيني پيغمبر قيلم؛ سين مصرغه باروب فرعون ومصر خلقن طوغرى يولغه اونده؛ بنى اسرا ئيلىنى آڭاردن مصر دن آلوب چغارغه صور اا» ديگان بر تاوش كيله. موسى بوڭا بيك ابدراب قالا. آنڭ قولنده تياغى بار ايكان. الله آڭا تياقنى ييرگه تاشلارغه قوشا. موسى تياقنى تاشلى؛ تياق زور بر جلان بولا. موسى قور قاباشلى. الله تعالى آڭا «قور قما، اوڭ كچه تياق حالينه قايتار من آنى» دى. هم تياق حالينه قايتارا. شوندىن صوڭ الله آڭا فرعون ومصر خلقى آڭا اشانماسلر، اوشبو معجزه نى كور سته تورگه قوشا. موسى پيغمبر نڭ هارون اسمنده بر آغاسى بار ايكان. شول وقت اول الله دن آنى اوزينه ايبدەش ايتوون وياردمگه بيروون صورى. الله آنڭ سوزن قبول ايتته.

م — موسى پيغمبر مصرغه بارغاچ، آغاسى هارون برله فرعون حضور يندە كروب آنى دىنگه اوندىلر. هم آڭا ئه ليگى تياقنى جلان ياصاب معجزه كور سته لر. فرعون هم وز ير لرى بوڭا اشانمىلر؛ «بونلر سحر چيلر، كوز بو وچيلر» دىلر. هم بولرغه قارشى طوررغه بولالر. فرعون، وز ير لرى نڭ كيكاشى برله مصر داغى ايڭ اتاقلى كوز بو وچيلرنى، سحر چيلرنى چاقرتا. بونڭ برله اول موسى نڭ سحر چيلغن اثبات قىلوب آنى جيگمه كچى، آڭا اوستون چقماقچى بولا. بونڭ اوچون بر به يره م كونن تعيين قىلالر. بيلگوله نگان كونده خلق بر ميدانده جىيلوب، موسى هارون بر ياقدن، فرعون وسحر چيلرى ايكنچى ياقدن طورالر. ايڭ باشلاب آنلر كوز بو ارغه كر شلر: ئه لاه نيندى تياق، باولرنى ييرگه تاشلىردە، آلر خلق كوزينه جلان بولوب كور نلر. شوندىن صوڭ موسى پيغمبر تياغن تاشلى. تياق غايت زور بر جلان بولوب، نكيلىر نڭ جلان بولوب كور نگان نهر سله رى نڭ بار سنده يوتا. فرعون ابدراب قالا. اول اراده كوز بو وچيلر بار سى ده «موسى نڭ اشى كوز بو توڭل، بو معجزه» ديب موسى غه ايبه رلر. فرعون همان ده اوزى نڭ ياوز لغندن قايتى؛ نكيلىر گه غايت آچولانا؛ آلر نڭ قول وآياق لرن كىسدره، آصدرا. لکن كوز بو وچيلر بوڭا برده بور چلمىلر؛ صبر ايتلر؛ دنيا ده عذاب چيكسه ك آخر تده الله نڭ رضالغينه، رحمتينه، راحتكه، چنتكه ايرشور مز ديب آورلقغه چدىلر؛ ايمانلر ندىن قايتمىلر. موسى پيغمبر بايتاق وقتلر آغاسى هارون برله مصر ده قالا؛ مصر لىرنى دىنگه اوندى؛ بنى اسرا ئيلىنى مصر دن آلوب چغوغه فرعوندىن رخصت صورى. فرعون رخصت بىرمى؛ اوزى ده، خلقى ده ايمانغه كىلمى. اول فرعون اوزى ته كرىلك دعوا قىلغان ايكان. الله تعالى مصر خلقينه بايتاق عذابلر ييبه رسه ده، آلر همان ناچار يوللر ندىن قايتمىلر. مصر لىلر دن موسى پيغمبر گه ايمان كىتروچيلر بيك آز بولا. شول جملە دن فرعون نڭ خاتونى «اسيه» (۱) ده يەشرن صورتده ايمان كىترگان بولا.

(۱) قرآنك بو «فرعون خاتونى» عبارسى برله گنه ذكر ايتله. حديثلر ده ايسه اسمى برله مدكور. قارا؛ بىضارى ص ۱۵۸، ۱۶۴ ج ۴

م — فرعون ھمان دە دینگە كېلمەگەچ، بنى اسرا ئېلىنى دە مصر دن آلوب چىقارغە
 ایرك بېر مەگەچ، اللھ تەئالى موسى پېغمبەر گە آنلرنى بر كېچ يەشرن صورتك آلوب چىقار غا
 قوشا. (۱) شونلقدن موسى پېغمبەر برتون بنى اسرا ئېلىنى خاتون وبلا چاغلارى برلە
 مصر دن آلوب چىقوب كېتە. فرعون بونى سېزو برلەن عسكەر برلە بونلرنىڭ آرتندىن
 چىقا. فرعون عسكرى كورنگان چاقەدە بونلر ايندى سويش دېگىزىنە يېتىكان بولالار.
 آلددا دېگىز، آرتندا فرعون عسكرى، بولر بېك قورقشالار. شول وقت اللھ تەئالى
 امرى برلە موسى پېغمبەر دېگىزگە صوغادە، دېگىز در حال ايكيگە يارلوب، يول
 آچلا. بنى اسرا ئېل شول يولدن، دېگىزدن چىقوب كېتەلر. فرعون وعسكرى
 دېگىزگە يېتو برلە، تىكىلرنىڭ آرتندىن، آچق يولدن كروب كېتەلر. لىكن بولر كروب
 يېتو برلەن دېگىزگە اولگى عالېنە قايتادە، يول قاپلانا. شولاي ايتوب فرعون وعسكرى
 دېگىزگە باتوب ھلاك بولالار. فرعون دە، عسكرى دە اولزىنىڭ تىكبر لىكلرنىڭ، اللھغە
 قارشولرنىڭ جزاسن تاتىلر. مونە شولاي ايتوب اللھ تەئالى موسى پېغمبەر وقومېنە بېك
 زور رحمت قىلغان بولا. شولايىر بېت بالالار؟ ش — شولاي خلفە بېك زور رحمت
 قىلغان. م — بو بېك زور رحمت ايندى. آلر بېت مصر دە بېك زور جبر كورگانلر:
 آور خدمتلرگە قوشلغانلر؛ اير بالالرى اوتىرلە طورغان بولغان. ئە ھاضر آلر آكتاردن
 قوتولغانلر. يىتمەسە يانلرنىڭ پېغمبەر لرى، آلرغە يولباشچىلىق ايتوچى كىشىلرى بولغان.
 م — موسى پېغمبەر فرعوندىن قوتولوب طور تاوينە ياقنلاشقاچ، بنى اسرا ئېل
 يانندە آغاسى ھاروننى قالدروب، اوزى تىزىرەك اللھ طرفندىن پېغمبەر لك كىلگان
 يېرىنە كېتىكان. اللھ تەئالى آكتا شول بېردە، بنى اسرا ئېلگە دېن وشرىعت حكىملرى
 اوگرەنەچك بر كىتاب بېررگە وعدە قىلغان بولغان. موسى پېغمبەر طور تاوندە قرق
 كون قالغان. شول وقت اللھ تەئالى گە مناجات قىلغان، آنك برلە سويلەشكان. ئەنە
 شول وقت آكتا اللھ تەئالى تورات اسمندە كىتاب بېرگان. مېن يوغارىدەدە ئەيىكان
 ايدم، اللھ تەئالى پېغمبەر لرگە كىتاب بېرگان دىب. مونە تورات اللھ تەئالى طرفندىن موسى
 پېغمبەرگە بېرىلگان كىتاب ايندى. اول توراتدە بزنىڭ پېغمبەر مزممەد عليه السلامنىڭ
 كىلەچكى حقندەدە سوز بولغان. (۲) شوندىن صوڭ موسى پېغمبەر اللھ تەئالى نىڭ موندى
 زور نەمىتىنە شكرانە قىلوب بنى اسرا ئېل يانېنە قايتقان. بوندىن صوڭ موسى پېغمبەر
 بنى اسرا ئېل برلە طور تاوينە يراق توگل بر صحرادە طورغان؛ آلرغە تورات حكىملرن
 اوگرەنەتكان. شول صحرادە وقت اللھ تەئالى نىڭ بنى اسرا ئېلگە بېك زور نەمىتلرى،
 رحىمىلرى تىگان. ئەنە شول صحرادە چاقەدە الوغ پېغمبەر موسى وفات بولغان. حضرت
 ھارون دە شونندە وفات بولغان. آلردن صوڭدە بنى اسرا ئېلگە پېغمبەر لر كىلوب
 طورغان. مصر دن چىغوغە قرق يىلدىن صوڭ آلر كىنغان (فلسطىن) بېرىن باروب
 صوغوشوب آلغانلر. ھم شونندە اور نلاشوب فالغانلر. ئەنە شول بنى اسرا ئېل ايندى

(۱) شعرا آيت ۵۲

(۲) الذین آتینا ھم الکتاب یعرفونہ کما یعرفون ابناء ھم الخ الانعام آیت ۲۰، الذین
 یتبعون الرسول النبى الامى الذی یجدونہ مکتوبا عندهم فی التوراة والانجیل الخ الاعراف آیت ۱۵۷

حاضرگى كوندەگى يۇرىلارنىڭ بابالرى بولالار. بنى اسرائيل موسى پيغمبەردىن
صوڭ شول تورات بىرلە عمل قىلغانلار. حاضرگى كوندەدە بولارنىڭ طوقوملىرى
بولغان يهودىلار شول تورات بىرلە عمل قىلالار. (۱)

اون دورتنچى درس

حضرت مريمنىڭ دىياغە كىلووى. عبادتخانىغە تابشرووى. جبرائىل
فرشتەنىڭ آڭشا عيسىنىڭ طووى بىرلە سوينچ يىرووى. عيسىنىڭ
دىياغە كىلووى. بېشىكىدە سويلەشەيلى.

م — اوتكان درسە مېن سزگە موسى پيغمبەر بىرلە بنى اسرائيل طوغرىسىنىڭ
سويلەگان ايدىم. بنى اسرائيل كىم بالالرى بولغان دىگان ايدىڭ ئەلى عبدالله؟ ش —
يعقوب پيغمبەر بالالرى بولغانلار. م — ئە يعقوب پيغمبەر كىم بالاسى بولغان؟ ش — اسحق
پيغمبەر اوغلى بولغان. م — اسحق پيغمبەر كىم اوغلى بولغان صوڭ؟ ش — ابراهيم پيغمبەر
اوغلى بولغان. م — شولاي شول، اول ابراهيم پيغمبەر اوغلى بولغان. اسحق پيغمبەر
نىسلىدىن بىك كىم پيغمبەرلەر كىلگان دىگان ايدىڭ. موسى پيغمبەردە اُنڭ نىسلىدىن
بولغان دىگان ايدىڭ. موسى پيغمبەردىن صوڭدە بنى اسرائيلدىن بايتاق پيغمبەرلەر
كىلگان. آلر بارسىدە موسى پيغمبەر شىرىعىنى بىرلە يعنى تورات بىرلە عمل قىلغانلار.
اللهتعالى آلرغە شول تورات حىكلەرنى ياڭ تۇرغە، شونىڭغى دىن و شىرىعت حىكلەرنى
خلىقە اوڭرە تۇرگە قوشقان. بنى اسرائيلدىن كىلگان ايك صوڭقى پيغمبەر عيسى
عليه السلام. اول پيغمبەرنىڭ كىلووينە ايندى ايكى مڭ يىلغە ياقىن وقت اوتكان.
اول وقت بنى اسرائيل كىنغان، ايكىنچى تۇرلى ئەيتسەڭ فلسطين يىرىندە تۇرغانلار.
آلر موسى پيغمبەردىن صوڭ شۇندە باروب، شۇندە اورنلاشوب قالغان بولغانلار.
اول فلسطين يىرى بو وقت ايندى ايكىنچى بىر پادشاه قول آستىدە بولغان. مۇنە
حضرت عيسىنىڭ پيغمبەر ايتوب يىبەرلۇوى اوشبو وقتدە بولغان.

م — مۇنە مېن سزگە حاضر شول عيسى پيغمبەر طوغرىسىنىڭ بىر آز سويلە يەچكەن:
فلسطين يىرىندە، بىر اولدە عمران اسمىدە بىر ايزگى كىشى تۇرا ايكان. اُنڭ خاتونىدە
اوزى شىكىللى ايزگى كىشى ايكان. بىر وقت بولردىن بىر قىز بالا دىياغە كىلگان. آڭشا
مريم اسمى قوشقانلار. عمران خاتونى بالانى تاپماس بورون اوق، انى قىدىس
شەرىئەتگى زور عبادتخانىغە خىدمەتكە بىررگە نىز ئەيتكان بولغان. شۇ نىلقىدىن اول،
مريم بىر قىز اوسوب اوڭنى صولنى آير اباشلا بىرلەن انى ئەلىگى عبادتخانىغە ايتوب
تابشۇرغان. اول وقت بالالارنى شولاي عبادتخانىگە خىدمەتكە بىر و عادىتى بار ايكان.
آندە خىدمەتكە كىرگان بالا اوسوب يىتكەنچە شۇندە عبادت بىلەن مشغول بولا، ھەمدە
عبادتخانىدە خىدمەت ايتە ايكان. مريم عبادتخانىدە تۇرغان وقتىدە آنا اناسى وفات

(۱) موسى پيغمبەر و بنى اسرائيل خىقىدە قارا: مائىدە ۲۰-۲۶، اعراف ۱۰۳-۱۷۱، يونس
۷۵-۹۲، ھود ۹۶-۱۱۰، ابراهيم ۵-۸، اسرا ۱۰۱-۱۰۴، طه ۹-۹۸، مؤمنون ۴۵-۴۹،
شعرا ۱۰-۶۸، نعل ۷-۱۴، قصص ۱-۴۳، المؤمن ۲۳-۵۴، زخرف ۴۶-۵۶، دخان

بولوب يتيم قالغان. شوندىن سوڭ آنى كەم تەربىيە سېنە بېرەمسەن دەپ چەققان. روھانىلەر-
 نىڭ (۱) ھەرقايسى بونى اوز تەربىيە سېنە آلاسى كېلگەن. چۈنكى ئانڭ كېلەچەككە بېك
 ياخشى، بېك ايزگى بالا بولماقچى سېزىلگەن. آخىردە بولر شوباغا سالغانلر. شوباغا
 «زەكرىيا» اسمىندەگى بىر قاتقە چەققان. زەكرىيا اول ايزگىلردن، پېغمبەرلردن ايكەن.
 شوندىن سوڭ ايندى مەرىم، زەكرىيا تەربىيە سېندە بولغان. مەرىم عبادەتخانىدە وقتلردە
 زەكرىيا گلەن ئانڭ يانېنە كەروب ئانڭ حالن صوراشا، آكا ادب و تەربىيە بېرە طورغان
 بولغان. شولاي ايتوب مەرىم، عبادەتخانىدە، زەكرىيا پېغمبەر تەربىيە سېندە اوسكان. اول
 بويغە يېتىكەچ عبادەتخانىدەن چەغوب زەكرىيا اويىنە قايتقان. كۈنلردن بىر كۈن اول
 اول آرتېنە، يالانغە چەققان ايكەن. شول وقت ئانڭ قارشى سېنە ماتور بىر يىگت كېلۈپ
 چەققان. مەرىم بوڭاردىن بېك قورققان، آنى چىندان دە يىگت دېيىپ بىلگەن. ئە اول، يىگت
 صورىتىنە كەلگەن جەبرائىل فرشتە ايكەن. اول آكا: «سېن قورقما، مېن اللەنىڭ ايلچىسىمەن.
 سېكاسو يېنىچ بلەن كېلدىم: سېندىن بىر ايرى بالا طو و اچق!» دېيگەن. مەرىم بوڭا بېك ابدەر اغان:
 «مېن يېت ئەلى قەز كىشى، كېمە وگە چەققانم يوق؛ مېندىن نېچكە بالا بولسۇن!» دېيگەن.
 بوڭا قارشى جەبرائىل فرشتە: «اللەنىڭ قەدرى بېك كېك؛ ايرىگە بارماساڭدە اول سېكە
 بالا بېرە آلا؛ ھەم بوش بولماقچى» دېيگەن. شوندىن سوڭ اول كۈزدىن يوغالغان.
 م — كۈنلر، ايلر اوتە، بىر وقت مەرىم قورساقلى بولا. اول بوڭا بېك كويونە.
 چۈنكى اول خەلقنىڭ ئەللە نېندى يالايابولر ندىن، اوزن چەينەولر ندىن قورقا. بالا تابار
 وقت يېتىكەچ اول يالانغە چەغوب بىر حەرماتى آشا، آشا، اچ، كوڭلنىڭنى تىنچلاندىر.
 تىندىن، قاينغىسىندىن «مېن بو حاللرنى كۈرگانچە، ئەللە قاينچان اولوب اونونلۈپ
 بېتىكان بولسامچى!» دى. بوڭا، اى مەرىم، قاينغما. سېنىڭ بالاڭ غايەت الوغ درجەلى،
 الوغ مرتبەلى كىشى بولماقچى. ئەنە شول حەرماتى آشا، آشا، اچ، كوڭلنىڭنى تىنچلاندىر.
 كىشى كۈرسەڭ سويلەشمە؛ مېن بو كۈن سويلەشمە سەكە ندىر ئەيتىدىم» دېگەن دېيگەن بىر
 تاوش كېلە. بو تاوش اللە طرفىدىن ايكەن. شولاي ايتوب حضرت مەرىم بىر ايرى بالا تابا.
 اول بالانى كۈتەرۈپ اولغە قايتسە، خەلق ابدەر اشدە قالالار. ايرىگە چەقماغان بىر قەزدىن
 بالا بولر بولرغە بېك يات طويولا: «اى مەرىم، سېن بېك يېمان اش اشلەگەنسىڭ؛ سېنىڭ
 آتاڭ ناچار كىشى توڭل ايدى؛ آناڭدە زىناچى خاتون توڭل ايدى!» دېيىپ نېگىنى شىلتە.
 لېلر. شول وقت مەرىم نېگىلرگە بالا بىرلەن سويلەشۈرگە تېوشلىكنى آتقار توب بالاغە
 تور توب كۈرسەتە. بولر بېك عەجەبلەنوب «نېچكە بېشىكەگى صبى بلەن سويلەشكە؟»
 دېلر، شول وقت خەدانڭ قەدرى بىرلە بالا تىلكە كېلەدە: «مېن اللەنىڭ قولىمىن؛ اول مېنى
 پېغمبەر قىلماقچى؛ مېكە كىتاب بېرەچك؛ مېنى ايزگى و مبارك كىشى قىلماقچى» دى. بونى
 كۈروب خەلق شاق قانالار. كۈب كىشى بوڭا اشانالار. حضرت مەرىمنىڭ ايزگى خاتون
 ايكەنلىكىنە، ناچار يولە بولماغانلىغىنە قىناعت حاصل ايتلەر. مۇنە شوشى بالا الوغ
 پېغمبەر حضرت عيسى بولا.

(۱) معلم افندينىڭ شاگردىكە آڭلاشلور لغراق بىر تەبئىر بلەن افادە قىلۋى مۇتلۇبىدۇر.

اون بيشنچى درس

عيسى غە پيغمبرك كىلووى. معجزه لرى. دشمانلرىنىڭ ۈنى اوتترگه بولولرى. الله تعالى نىڭ ۈنى دشمانلرىدىن قوتقارووى. حواريلر. انجىل و خرستيانلر.

م — عيسى پيغمبر كەلدىن طوغان دىگان ايدىڭ ئەلى؟ ش — حضرت مەرىمىدىن طوغان دىدىڭ. م — مەرىمنىڭ ۈنىسى كەم بولغان؟ ش — ئەمەن اسمىدە ايزىگى بركشى بولغان. م — صوتۇ ۈنىڭ ايرى كەم بولغان؟ ش — ۈنىڭ ايرى بولماغان. م — صوتۇ ايرىزى ۈنىڭاردىن نىچىك بالا طوغان، ئەلە ۈنىڭ ايرى بولوبدە اولگان بولغانمى؟ ش — يوق، ۈنىڭ ايرى بولماغان؛ اول كىيەوگە چىقماغان، قىز بولغان. م — شولاي شول، اول كىيەوگە چىقماغان، قىز بولغان. شولاي بوللا طوروب ۈنىڭاردىن بالا بولغان. الله تعالى نىڭ قىدرتى بىك كىيىڭ بىت؛ ۈنىڭ ەرنەرسەگە كوچى يىتە؛ ۈنىڭا ۈنىڭ باشقە بالا بىرودە بىرە قىيىن اش توگۇل؛ اول ۈنىڭ ۈنىسىدە كىشى ياراتقان. ۈنىڭ ۈنىسىدە كەمنى ياراتقان ايدى ئەلى؟ ش — آدم عليه السلامنى. م — بىك درىست ئەيتىدىڭ. آدم عليه السلامنىڭ شول ۈنىسىدە ۈنىسىدە بولماغان؛ اول طو فرادىن ياراتقان. شولاي بولغاچ عيسىنىڭ ۈنىڭ باشقە طووىدە بىرە عىب توگۇل. الله نىڭ قىدرتىنىڭ كىيىڭگىنە اشانغان كىشىلر بوگۇا بىرە عىبەلەنمىلر. ئە ياوز كىشىلر، ناچار نىتىلى كىشىلر بوگۇا اشانماغانلر. حضرت مەرىمگە يالا يابقانلر. تىك حضرت عيسى بىشكەدە سويلە. شىكچ كىنە بايتاغى بوگۇا اشانغانلر. ەمان دە ئەلى ۈنىڭا اشانماوچىلر بولغان. حضرت عيسى اوسوب بويفە يىكچ دە ۈنىڭارغە خلىقنىڭ قاراشى ايكى تورلى بولغان؛ قاي بىرەولر ۈنى بىك ياراتقانلر؛ ۈنى بىك ايزىگى كىشى دىب تانىغانلر؛ ۈنىڭ ۈنىڭ باشقە يالگىز الله تعالى نىڭ تەلەوى، قىدرتى بىرەگىنە طووندىن ۈنىڭ الوغ و ايزىگى كىشى بولاجىن ۈنىڭاغانلر. حضرت مەرىمگە ايزىگى قىز دىب قاراغانلر. ئە كو بچىلىك ۈنىڭا ناچار كوز بىرە قاراغانلر؛ ۈنى شىرى بالا توگۇل دىب اويلاغانلر. حضرت مەرىمگەدە بىك توبەن كوز بىرە قاراغانلر. ئە واقىدە ۈنىڭ ايكىسىدە ايزىگىلر بولغانلر.

م — حضرت عيسى غايت درجەدە ياخشى كوگۇللى بىر كىشى بولغان؛ خلىقە افراط درجەدە شىقتىلى و مەرىمىدىن بولغان. الله تعالى ۈنىڭا پيغمبرك بىرودە خلىقنى تورات بوينچە ەمل قىلورغە اونەرگە قوشقان. باشقە خلىق بوگا بىك نىق قارشى كىلگانلر. حضرت عيسى بوگا قارشى اوزىنىڭ پيغمبر لگن بىلدىر و اوچون معجزەلر كورسەتكەن؛ طوما كوز سىزلىرىنى كوزلى ياغاغان؛ ۈنىڭا تەنلىلرنى سلامتەندىرگان؛ بالچىقدىن قوش صورتىدە بىرەرسە ياصاب شوگۇا اورگان دە شوئىدىن صوتۇ اول قوش بولغان؛ ەتى اول بىر اولگان كىشىنى دە تىرلىتىكەن. مۇنە شول رەوشچە معجزەلر كورسەتكەچ ۈنىڭا بايتاق كىشىلر اشانغانلر. لىكن كو بچىلىك ەمان دە ۈنىڭا ايمان كىتمەگانلر. عيسى پيغمبر ەمان دە الله نىڭ ياردىمىدە اشانوب، اوزىنىڭ اشىدە دوام ايتىكەن. خلىقنىڭ ۈنىڭا اشانماولرىدە قارامىچە ەمان تورات بىرە ەمل قىلورغە ۈنىڭا اوندەگان. عيسى پيغمبرگە بىك اخلاصلى، ۈنىڭا بىك نىق اشانغان، ۈنى بىك قانى سويلە طورغان بىرەنچە

شاگردلری بولغان. آلر گل آنک تیره سنک بولغانلر؛ آکار دن دین و شریعت او گره نگانلر؛ هر وقت آنک برله کیگاشده بولغانلر؛ دین و شریعت حکملرن خلقه آگغار تو؛ خلقنی بر اللهغه ایمانغه اوندو خصوصنه آگا بولشلق قیلغانلر. آلرغه حواریلر دیب نه یته. عیسی پیغمبر خلقه غایت مرحمتلی بولوب، آلر نك دنیا و آخرتده بخنلی بولولرن غنه تلهب، شو گانغه خدمت ایتسه ده، کافرلر آگا بیک نق دشمنان بولغانلر. آلر آگار دن کولگانلر؛ آنی مسخره قیلغانلر؛ حتی آنی اوتررگه کیگاشه، سویله شه باشلاغانلر. آنی «خلق آراسته قوتقی صالا، اوزینه خلقنی ایپه رتوب پادشاه بولاسی کیله» دیب پادشاهغه چافغانلر. حالبو که بولر نك بوسوز لری بوتولهای بالغان بولوب، آنی اوترتو قصدی برله بولغان. بودشمانلر نك بوندی اویده بولولری الله تعالی گه یه شرن بولماغان. اول کافرلر نك یاوز نیتلرن حضرت عیسی غه آگغار تقان. آنی آلر نك یاوز لقلر ندن صافلایه چغن بلدرگان. شونلقدن عیسی پیغمبر کو کئی طنچ حالده همان ده اوز یولنده دوام ایتکان. دشمنانلر همان ده اوز اویلرن اش ایتدیرگه طرشقانلر؛ آلر عیسی پیغمبر نك شاگردلر ندن برسن صاتوب آغانلر. اول مخصوص اشارت ل برله آنی دشمنانلرغه کورسه تمه کچی بولغان.

م — اوتروگه حاضر له نگان کشیلر تگی حوارینك کورسه تو ونچه، بر تون عیسی پیغمبر طور غان ییرگه یونه لگانلر. شول وقت اول آنی آلرغه کورسه تمه کچی بولغان. لکن الله تعالی عیسی پیغمبرگه بو اشنی سیز درگان، آنی قوتقار غان. اوصال لر نه لیگی اور نغه کیلگانلر. آنک حضرت عیسی نك شاگردلری یعنی حواریلر بولغانلر. شول وقت آلر عیسی پیغمبر دیب بره ونی اوترگانلر. هم عیسی دن قوتولوق، آنی اوتردك!» دیب قوانشقانلر، ماقتانشقانلر. حالبو که اول نه لله فایچان قوتولغان بولغان ایدنی. (۱) عیسی پیغمبر نیندی کتاب برله عمل قیلورغه خلقنی اوندوگان دیگان ایدك نه لی؟ ش — تورات برله عمل قیلورغه اوندوگان ديدك. م — اول تورات باشده کمهگه بیر لگان ایدی نه لی؟ ش — موسی پیغمبرگه بیر لگان ایدی. م — شولای شول، موسی پیغمبرگه بیر لگان ایدی. موسی پیغمبر دن صوگ کیلگان بنی اسرائیل پیغمبر لری بوتونسی نه نه شول تورات برله عمل قیلغانلر، هم خلقنی تورات حکملرینه اوندوگانلر. عیسی علیه السلام ده شولایوق تورات حکملرن ترگزگان. لکن الله تعالی آگا آیرم بر کتاب ده بیرگان. اول کتاب انجیل دیب آتالا. اول انجیل تورات حکملرن یاگغار تقان. اول انجیلده بز نك پیغمبر مز محمد علیه السلام نك کیله چگی حقدده سوینچ بولغان. (۲) عیسی پیغمبر دن صوگ آنک شاگردلری، یعنی حواریلر آگا ایپه رگان کشیلرگه انجیل حکملرن بیان ایتکانلر؛ حضرت عیسی نك شریعتن تاراتقانلر. حضرت عیسی غه ایپه رگان وانجیل برله عمل قیلغان کشیلر خورستیمانلر دیب آتالار. آلر بر وقتلر بیک کوبه یوب کیتکانلر. حاضرگی

(۱) بو اورنده شول قدر بلدن کفایه لانو بیتدیر. آنک اولووی یاخود ترك کوینچه آلنووی مسکوت عنه کیچلورگه تیوش.

(۲) الذین یتبعون الرسول النبى الامى الذى یجدونه مکتوباً عندهم فى التوراة والانجیل الخ الاعراف آیت ۱۵۷، وهبشرا برسول یاتى من بعدى اسمه احمد الخ الصف آیت ۶

كوندەدە آلر دنيانك هر بيرينه تارغانلر. مونه روسلرده شول حضرت عيسى شريعتى برله، انجيل برله عمل قىلالر. حضرت عيسى نك طوغانينه ايندى ۱۹۱۶ يل بولغان. بزنك مملكتك يل حسابي مونه شول حضرت عيسى نك طووندىن آلوب باشلانا. (۱)

اون آلتنجى درس

محمد پيغمبرنك آتا و آناسى. آتاسينك وفاتى. محمد پيغمبرنك دنياعه كيلووى. آمنه نك وفاتى. عبدالمطلب تربيه سينه كوچووى. آنك وفاتى و ابو طالب تربيه سينه كوچووى. ابو طالب برله شامغه بارووى. خديجه گه اويله نووى. حرا تاونده عبادت قىلووى. آشا پيغمبرك كىلو.

م — بو وقتقه قدر مين سز گه بر نيچه پيغمبر سويله گان ايدم. كملىرى سويله گان ايدم ئەلى مين عبد الله؛ ش — آدم، ابراهيم، اسماعيل، اسحق، يعقوب، موسى، عيسى پيغمبر لىرى سويله گان ايد گز. م — شول لىرى سويله گان ايدم شول. ئەنه آلردن ابراهيم، موسى، عيسى پيغمبر ايك زور پيغمبر لردن سانالار. ابراهيم برله اسماعيل پيغمبر لىرى كعبه اللهنى بنا قىلغانده نيندى دعا قىلغانلر ديگان ايدك ئەلى؛ ش — اوز نسللردن بر پيغمبر يىبەر وون صور اغانلر ديگان ايد گز. م — درست، آفرين. آنن صوك توراتده نهر سه طوغرىستنه سوينچ بولغان ديگان ايدم ئەلى؛ ش — آنده بزنك پيغمبر مز محمد عليه السلامك كىلهچكى حقتده سوينچ بولغان ديگان ايد گز. م — ئە انجيلده بوندى سوينچ بولغانى؛ ش — آندهده بولغان. م — شولاي شول. مونه الوغ پيغمبر لردن حضرت ابراهيم بزنك پيغمبر نك كيلون اللهدن صور اغان؛ اول دعا مقبول بولغان؛ الله آنى يىبەرەچك بولغان. آنن صوك شول خصوصده تورات برله انجيلده ايندى سوينچده بولغان. مونه عيسى پيغمبر نك طويينه ۵۷۱ يل ديگانك ابراهيم واسماعيل پيغمبر دعا قىلوب صور اغان، هم تورات برله انجيلده سوينچ بيرلگان پيغمبرده دنياعه كىلگان. اول پيغمبر عربستان ديگان مملكتده، «مكه» ديگان شهرده طوغان. آنده عرب قومى ديگان خلقلر طورغانلر. بو پيغمبرده ئەنه شول عربلردن بولغان. آنك آتاسى عربلر نك قريش ديگان قبيله سندن بولغان. آنك اسمى عبد الله بولغان. اول قريش قبيلهسى بيك زور، شەب، اعتبارلى قبيله بولغان. عبد الله نك آتاسى يعنى پيغمبر نك باباسى قريش عربلىرى نك ايك زور كشىلردن بولوب آنلرغه باش بولغان. اول عبدالمطلب اسمنده بولغان.

م — عبدالمطلب، اوغلى عبد الله اوسوب بو يغه ييتكاج، آكا آمنه اسمنده بر قز آلوب بير گان. مونه شول حضرت آمنه دن ئەلىگى ابراهيم پيغمبر دعا قىلوب اللهدن صور اغان، هم تورات و انجيلده سوينچ بيرلگان پيغمبر طوغان. آكا محمد اسمى بير گانلر. اول طوغان وقتده آتاسى عبد الله ايندى وفات بولغان. اول آكاردن قور صاقه غنه قالغان بولغان. اول آلتى جىدى يەشكە ييتكانه آتاسى ده وفات بولوب،

(۱) حضرت عيسى و حضرت مريم حقتده قارا: آل عمران ۳۳-۶۴، نساء ۱۵۶-۱۵۹،

۱۷۱-۱۷۳، مائده ۷۲-۸۶، ۱۱۰-۱۲۰، مريم ۱-۴۰، انبياء ۹۱، تحریم ۱۲

آتا آنادان بوتونلہی یتیم قالغان. بوندن سوڭ اول باباسی عبدالمطلب تربیہ سینہ کو چکان. عبدالمطلب آنی بیک یار انا طورغان بولغان. چونکہ اول آنڭ ایڭ سیوکی اوغلینڭ بالاسی بولو اوستینہ، آنڭ کیلہ چکدہ الوغ بر کشی بولاچغن آڭلاغان. چونکہ اول باشقہ اوز یەشە شلرینە بردە اوخشاماغان؛ بەلە کە ی وفتدە اوق الوغلا کبک عقلی، ادبلی، انصافی بولغان. اول عبدالمطلب قولندە بیک راحت کنە طورغانلەر بروت اجل ایرشوب اولدە دنیادن کوچکان. شوندن سوڭ عبدالمطلبنڭ وصیتی بوینچە اول آنڭ ئولکەن اوغلی ابوطالب تربیہ سینہ کوچکان. ابوطالبدە آناسی کبک بونی بیک یار انا طورغان بولغان. ابوطالب اول سودا گر کشی ایکان. اول سودا برلە گلەن شامدیگان بیرگە بارا طورغان بولغان. بروت مەھد کە طوقزیەش بولغاندە اول قریش عربلرینڭ کروانینە قوشلوب شامغە کینەرگە بولغان. شول وقت مەھد، ابوطالبین قالاسی کیلمیچە یلاغان. ابوطالب آنی بیک یار اتقانلقن، قزغانوب اوزی برلە شامغە آلوب کیتکان. آلر شامغە بارغاندە بر آول یانینە طوقتا غانلر شول پیردەگی بر راب (ماناخ) بونی کوروب، بونڭ انجیلک سوینچ بیرلگان پیغمبر بولاچغن آڭلاغان. اول کروانندە بولغان کیشلر نڭ بعضلرینە بو طوغریک سویلەگان دە. محمد علیہ السلام یکر می بیش یەشکە کیلگاج، مکەدەگی خدیجە اسمندە بر بای خاتونغە اویلەنگان. اول خاتون بوقت فرق یەشەدە بولغان. اول اوزی بای بولو اوستینە بیک اخلاقی، بیک یاخشی طبیعتلی، صافی کوکلی، طوغری سوزلی بر خاتون بولغان. اول محمدنڭدە بیک یاخشی، بیک طوغری، بیک خلقلی، بردە خیانتسز، الوغ نسلی بریگت ایکانلگن بلگانلکدن، آڭا کیەوگە چغارغە اوزی تلەگان. هم باشلاب آڭا سوز سالدرغان. واقعا حضرت محمد یەشەن اوڭ خلقغە بیک سیوکی بولغان؛ بیک طوغری بولغان؛ بردە بوزوقلقدە بولماغان؛ اصلا خیانت قیلماغان؛ بیک شفقتلی و مرحتلی بولغان. شوڭا کورە خلق آنی بیک یار انا طورغان بولغانلر. حضرت خدیجەنڭ آڭا صوفلانوویدە مونه شول سببلردن بولغان ایکان.

م — بو وقت عرب خلقی بابالری ابراهیم و اسماعیل پیغمبرلر کینترگان دین و شریعتنی، اوزلرن یار اتقان بر اللهنی بوتونلہی اونوتقان بولغانلر. تاش و آغا چلردن ئەللە نیندی صورتلر یاصاب شوڭا عبادت ایتە و شوڭاردن الله دن یاردم صور اغان کبک یاردم صوری، آنلر نڭ آلدینە تزلەنوب، یالنا یالور اطورغان بولغانلر. یعنی آلر مشرکلر و پتقە تابنوجیلر بولغانلر. حضرت محمد عربلرنڭ بو اشلرینە بیک آبدراش برلە قاری باشلاغان. آلردە تارالغان چیکسز بوزوقلقلرغە نی ئەیتورگەدە پلمەگان. اول اوزی آلرچە عبادت قیلماغان؛ آلرچە بوزوق اشلر اشلەمەگان؛ اوزنچە بر اللهغە عبادت قیلا باشلاغان. اول کوب وقت مکەگە یاقن حورا دیگان تاوغە باروب کوبرەڭ وقتن شونندە عبادت برلە اوزدرا باشلاغان. آنندە تونەتوب، قونوبدە یاتقالاغان. آشارینە بتسە فایتوب آرق آلوب کیتە طورغان بولغان. مونه شول رەوشچە حورا تاوندە عبادت ایتوب یاتقان کیچلرنڭ برندە بوگا الله تعالی طرفندن جبرائیل فرشتە کیلوب، آنڭ پیغمبر بولغانلغن بلدرگان. شوندن سوڭ اول پیغمبر بولوب خلقنی طوغری یولغە اوندرگە طوتونا.

اون جيندنچى درس.

يەشەرن صورتدە دىنگە اوندەو. ايڭ باشلاب ايمان كىترگان كشىلر.
اشكارە اوندەو. مەكە مشر كلر يىڭ پىغمبرگە قارشى توشولرى.
ابوطالبىڭ پىغمبرنى حمايە قىلووى. مشر كلر نىڭ معجزە صوراولرى.

م — حضرت محمدكە نىندى يىردە پىغمبرلك كىلگان دىگان ايدىڭ ئىلى؟
ش — حرا تاوندە كىلگان ديدىڭ. م — درست، آڭما شونىدە پىغمبرلك كىلگان. بو
وقت پىغمبرگە قرق يەش بولغان. پىغمبرلك كىلو برلە اول ايڭ باشلاب يەشەرن
صورتدە گنە دىنگە اوندەرگە كرشە. چونكە بردن بر آچق صورتدە پىغمبرلگن
سويەب، دىنگە اوندى باشلاسه، مشر كلر نىڭ قارشى توشولردىن، آڭما ضر تىدرو-
لردىن قورقنچ بولا. شونلقدن اول لك اوزىڭ دوستلرىنە، سوزى اوتەر لك
كشىلرگە گنە آچلا. اول اولدىن اوك بىك طوغرى بولغانغە، بر دە يالغان سويەلمەگانگە
ياخشى كوڭلى بعض بر كشىلر آڭما شوندىق اشانالر. پىغمبر نىڭ خاتونى خديجە نىڭ
ورقە اسمندە برياقىنى بارا يكان. اول خرىستىيان دىندەگى بر عالم بولوب، انجىلنى
بىك كوب اوقى ايكان. (۱) حرا تاوندە اوزىنە فرشتە كىلو واقەسن سويەلو برلەن
خديجە پىغمبرنى آڭما آلوب كىتە. ورقە بوڭما «سەين چەن پىغمبر سىڭ، اول فرشتە
موسى پىغمبرگە پىغمبرلك كىترگان جبرائىل فرشتە ايندى» دى. شولاي ايتوب
حضرت محمد نىڭ پىغمبرلگىنە ايڭ باشلاب اشانوچى كشى اوشبو ورقە بولا. اول
بو وقت ايندى كوزلرى صورقايغان بر قارت ايكان. اوزاق طورمى اول وفات
بولا. پىغمبرگە ايڭ باشلاب خاتونى خديجە بلەن آنىڭ بىك ياقن دوستى ابوبكر دە
ايمان كىترەلر. شولايوق ابوطالب نىڭ اوغلى على دە ايمان كىترە. بو وقت ئىلى اول
صبى بالا ايكان. (۲) ابوبكر ياخشوق دولتى بر سوداگىر بولوب، خلققە بىك سىوكلنى،
بىك اعتبارلى ونفوذلى كشى بولغان. اول دە اوزىنە ايپەرلك كشىلرنى دىنگە
اوندەگان. شولاي ايتوب آنىڭ آرقلى دە بر نىچە كشى پىغمبرگە ايمان كىترگانلر.

م — بر نىچە وقتلر شولاي يەشەرن صورتدە دىنگە اوندەگانچ، بر وقت الله
تعالى آڭما خلقنى آچقدن آچققە دىنگە اوندەرگە قوشا. شونلقدن پىغمبر مەكە دەگى
برتاو باشىنە مەنەدە بىك قاتى تاوش برلە قچقرا، اوزىنە خلقنى چاقرا باشلى. خلق
درجال آغلوب تاوغە جىيلا باشلىلر. شولاي ايتوب تاو تىرەسى خلق برلە طوللا.
شوندىن صولك حضرت محمد اوزىڭ الله تعالى طرفىدىن پىغمبر ايتوب يىبەر لگانلگن،
آنلرنى حق دىنگە اوندەرگە قوشلغانلغن سويلى. خلق بر دە كوتولمەگان بو اشكە

(۱) حضرت محمد نىڭ نبوتىن ايڭ باشلاب تصديق ايتكان ذات اوشبو ورقەدر. فقط بردن
بوندىن صولك پىغمبرگە وحى كىسلگانگە، ايكىنچىدىن ورقە اوشبو واقەدىن صولك كوب طورمى
وفات بولغانغە سىر كىتابلردە اول باشلاب ايمان كىتروچىلر جىلمەسندىن سانالى، مسكوت غنە قالا.
(۲) ايڭ باشلاب پىغمبرگە ايمان كىتروچىلردىن برسى «زىد بن خارثە» در. حتى آنى
ابوبكر دىن لك ايمان كىترگان دىبوچىلر دەبار. لکن اول اسلام تارىخىدە بىك اوك مشهور بولماغانغە،
سوز اوزايتودن قورقوب بو اورندە ذكر ايتىمەدك.

بيك آبدراب قالار. لکن حضرت محمد نڭ بوڭارچه بيك ياخشيلق، طوغريلق،
اشانچيلق برله تانلغانلغن اعتبارغه آلوب آڭا برده فارشى سوز ئه يتميلر. باري
پيغمبر نڭ آتاسى برله برطوغان آغاسى ابولهب كنه بوڭا بيك آچولانوب: «دومو ككرى
ندرسه، شونڭ اوچون بزى مونده چاقروب كيتردگمى؟» دى. مونه شول وقتدن
باشلاب پيغمبر آچقن آچق خلقنى دينگه اوندى باشلى. مكه مشر كلزى، بيگره كده
الوغ كشيلىر نڭ بوڭا بيك اچلرى پوشا. اوزلرندن توبهن بر كشيىنڭ، خصوصاً آتا
آنادن فقير حالده يتيم قالغان بر كشيىنڭ بولاي، الله تعالى طرفندن پيغمبر ايتلوب
يهدرلدم ديپووينه بيك كونه شهلر. بوتون كوچلرى برله آڭا فارشى طور رغه
طرشارلر. آڭا بيگره كده دشمان كشيلىر باياغى ابولهب برله ابو جهل اسمنده بر كشى
بولغان. بولر آنى برده كوره آلميلر. محمد پيغمبر ايسه اوز اشئده همان دوام ايتنه.
اول الله تعالى نڭ قوشووى بوينچه ئهلدن ئهلى تگيلىر نڭ پتلرن كيمسته، آلر نڭ
طوتقان يوللرن، دينلرن، عرف وعادتلرن يامانلى. آلرنى براللهغه عبادت ايتهرگه،
ايزگى عمل قيلورغه اوندى. آڭا آقرنلاب بولسده ايه روچيلر بولوب طور ا.
لكن كو بچيلىك آڭا دشمانلقلرن آر ندر اغنه بارلر. شولاي ده بولر آڭا كوب ضرر
تيدره آلميلر؛ آڭاردن كولو، آنى مسخره قيلودن اوزا آلميلر. چونكه آتڭ باباسى
ابوطالب عربلر آراسنده بيك الوغ وحرمتلى بر كشى بولغانلقدن، آڭاردن قور قالر.
اول اوز قهرده شن تگيلىر دن نق صافلى، تيبهرگه ايرك بير مى.

م — مشر كلر پيغمبر نڭ اوزينه نق ضرر تيدره آلماسه لرده، آڭا ايه رگان
كشيلىرگه بيك قاتى جبر ايتكانلر. آلرغه عبادت قيلور رغه ده ايرك بيرمه كانلر. شونلقدن
آلر قاچوب پوصوب غنه عبادت ايتنه طورغان بولغانلر. محمد پيغمبر الله نڭ ياردمينه
اشانوب اوز اشئده همان ده دوام ايتكان. خلقنڭ كولو لرينه، مسخره قيلولرينه،
ايدشلىرينه جبر و ظلم ايتولرينه برده قاراماغان، صبر ايتكان. مكه مشر كلرى
بونڭ پيغمبر لگينه معجزه صور اغانلر. اول «مينم پيغمبر لگمه معجزه قرآن. سز
اگرده مينى يالغانچى ديسه كز، شول قرآن دهغى كيك ايتوب برگنه يول سويله كز»
ديگان. تگيلىر نى قدر طرشه لرده بولر ا آلماغانلر؛ بوتونلر اى چيكلگانلر. بزبيت
يوغار يده پيغمبر لرگه الله طرفندن كتابلر بيلر لگان ديب ئه يتكان ايدك، شولاي
توگلمى؟ ش — شولاي، پيغمبر لرگه كتابلر بيلر لگان. م — مونه محمد پيغمبر گه
قرآن اسمنده كتاب بيلر لگان ايندى. پيغمبر مز نڭ معجزه سى ده شول بولغان. مكه ده
نيندى مسجد بار ايدى ئهلى عارف؟ ش — كعبه الله بار. اول قايجان سالنغان ايدى؟
ش — ابراهيم واسماعيل پيغمبر لر زماننده آلر طرفندن سالنغان. م — مونه شول
كعبه الله عربستان دهغى بوتون عربلر قارشنده ايزگى اورن صانالا ايدى. عربستان نڭ
تورلى طرفلر ندىن هر يل صايون خلقلر جييلوب آنده اوزلر نچه عبادت قىلاطورغانلر
ايدى. كعبه الله غه جييلوب عبادت قىلوغه حج قىلو ديلىر. محمد پيغمبر ئه نه شول
حج قىلو اوچون كىلگان باشقه عربلرنى ده برده كوزندن اچقندر مى، آللرنى ده
دينگه اوندى طورغان ايدى.

اون سيكوزچى درس

صحابه لرنك حبشه گه هجرتى. مشركلر برله آراكيسلو. خديجه و ابو طالبنك وفاتى. پيغمبرنك طائفكە بارووى. طائف دعاسى.

م — مکه مشركلرى اوزلرن ياخشىلىقغه اونده گان پيغمبر گه نيچك معامله قىلغانلر ديگان ايدك ئهلى؟ ش — بىك ناچار معامله قىلغانلر. م — ناچار معامله قىلوب نى اشله گانلر آلر؟ ش — آكار دن كولگانلر، مسخره قىلغانلر. م — شولای شول، آلر آگا ايپهره طورغان اورنده، آنى قدرلى و حرمتلى طورغان اورنده، آنى كيمسكتانلر، خورلاغانلر، كولگانلر، مسخره قىلغانلر. پيغمبر لر گه خلق گهن شولای اينه طورغان بولغانلر شول. ئه صحابه لر غه آلر نى اشله گانلر؟ ش — آلر دن ده كولگانلر، آلر نى ده مسخره قىلغانلر. آلر نى جبر ايتكانلر. م — درست ئه يتدك. آلر پيغمبر گه ده، صحابه لر غه ده بىك ناچار معامله قىلغانلر. آلر پيغمبر و صحابه لر غه معامله لرن همان ده ناچار لاتاغنه بارغانلر. پيغمبر اوزى ابو طالب حمایه سنده بولغانلقدن آگا اول قدر جبر ايتنه آلماسه لر ده، صحابه لر غه بىك اذا و جفا قىلا طورغان بولغانلر. بىكر هكده كشيك خدمتك بولغان كشيلىر، خوجه لرن دن ئه يتوب بتر گيسز قصنقىلقلر و قاتىلقلر كور گانلر. خوجه لرى آلر نى اسسى كونلرده يالانچا كويى اسسى قوم اوستينه ياتقروب اوستلرينه تاشلر برله باصدروب عذابى طورغان بولغانلر. قاي بر كشيلىر نك موينلرينه باولر تاغوب بالالر غه طوتدر الرده، آلر نى آت ايتدروب اويئاتوب مسخره ايتدر هلر ايكان. صوگندن پيغمبر مزنك مؤذن بولغان حضرت بلالنى مونه شولای ايتوب جفالى طورغان بولغانلر. اول مسكين مشركلر دن بىك كروب عذابلر چىككان. قاي بر كشيلىر نك ته نلرينه تيمر فزدر وب باصا طورغان بولغانلر. موندى عذابلر بايتاق غنه خاتون قزلر غه ده بولغان. مشركلرنك بوندى مقصودلرى آلر نى دينلر دن چغارو بولغان. لکن صحابه لر بوگا صبر ايتكانلر؛ بر وقت الله تعالى نك رحمتى كيلور ئهلى ديب توز گانلر، اميدلر ن اوزمه گانلر؛ دينلر دن آير لهماغانلر. شولای عدايقه توزه آلمىچه اولگه له وچيلرده بولغان. موندى كشيلىر بىك ايزگى كشيلىر در بيت ايندى بالالر؟ ش — البته ايز گيلر ايندى. م — ايزگى بولمىنى صوڭ. الله تعالى رضاسى اوچون شوندى اورلقلر كوته ر و دن ده ايزگى اش بولورمى؟ مکه عربلر نك صحابه لر غه جبر و ظلملرى بىگره هكده آرتا باشلاچا، پيغمبر آلر غه حبشه ديگان يير گه كوچهر گه قوشقان. اول يير نك پادشاهسى بىك ياخشى و طوغرى بر كشى ايكان. شولای ايتوب صحابه لر دن بىك كوييسى خاتون و بالا چاغالرى بلهن سيوكلى و طنلرن، طوغان اوسكان ييرلرن تاشلاب چيت يير گه، حبشه گه كيتهر گه مجبور بولغانلر. بولر نى اوچون بولای و طنلرن تاشلار غه مجبور بولغانلر، عبد الله؟ ش — مکه عربلرى آلر غه جبر ايتكانلر. شوگا كوره آندن كيتهر گه مجبور بولغانلر. م — شولای شول. آلر غه مشركلر جبر و ظلم قىلغانلر. آلر غه دينلرن طوتار غه ايرك بىرمه گانلر. شونلقدن دينلرن طنچ و راحت طوتو اوچون عدل پادشاهنك قانات استينه كر گانلر. پيغمبر اوزى بعض صحابه لر برله مکه ده قالغان.

م — بوندن صوڭ مکه عربلری، پیغمبر و صحابه لرینه تاغی ده آرتغراق جبر اینه باشلاغانلر. آلر پیغمبرنی یاقلاغان ابو طالبکه ده بیک نق دشمنلاشقانلر. هم ابو طالب و آکا ایبه رگان کشیلر برله آرائی بوتونله ی اوزه رگه بولغانلر. آلر برله آلش بیرش ایتمه سکه، آلردن فزالماسقه فز بیر مه سکه، بوتونله ی مناسبتنی کیسه رگه سوز بیر گانلر. شولای ایتوب پیغمبر، ابوطالب و آکا ایبه رگان کشیلر مکه خلقندن آیرلوب طور ا باشلاغانلر. بولای آیرلوب طور و اوج یلغه قدر سوز و لغان. شول وقت اچنده بولر بیک قیینلقلر کورگانلر؛ آچ قالغانلر، صوسز قالغانلر.

م — بوندن صوڭ اوز اقلامی پیغمبرگه تاغی ده زور قایغی کیله. آنڭ سیمو کلی خاتونی خدیجه، آندن صوڭ آنڭ آرتندن اوق ابوطالب و فات ایته لر. پیغمبر بوڭا بیک قایغرا. چونکه خدیجه بیک بای، عقللی، نفوذلی خاتون بولوب، پیغمبرنی گلن جو انا طورغان بولغان؛ آنی باشقه لر نڭ جبرلر نندن صافلی طورغان بولغان. نه ابو طالب پیغمبرنی اوز قانات آستینه آلوب، آنی مشرکلر دن بوتونله ی صافلاغان. مونه شونلقدن پیغمبر بولردن آیرلو وینه بیک کوبینگان. ابوطالب و فات ایتکاج پیغمبرگه بیک اور کونلر کیله: مشرکلر ایندی آکا بیک قاتی به یله نه لر؛ قای بر وقت آنی طوتوب آلوب به رگه لیلر، صوقعالیلر؛ اول نماز اوقوب یاتقاندن آنڭ اوستینه پچراقلر، تیزه کلر ارغتالر؛ آنڭ فابقالرینه پچراقلر یاغوب، بو یاب کیتله ر. شوڭا کوره پیغمبرگه مکه ده طور و بیک آورلاشا. اول مکه گه براق تو گل طائف دیگان بر شو رگه طوررغه بارماقچی بولا. طائف خلقی مکه عربلرینه دشمن بولغانلقدن، پیغمبر اوزن آنده یاخشی قبول ایته لرر دیب اویلی. شولای ایتوب اول یانینه بر صحابه نی آلوب طائفکه کیته. (۱) طائف خلقی بوڭا بیک صالحون قاریلر. آنی قانات آستلرینه آلو فایده، حتی قووب ییبه ره لر. شوندن صوڭ پیغمبر بیک پوشونوب، قایغروب طائفدن چغوب کیته. طائفدن چقاندن یه ش ییلکنجه کلر بونلرغه تاشلر برله به ره لر. شول وقت پیغمبر نڭ مبارک اوکچهلری جراحته نه، فانی. پیغمبر طائفدن یا کادن مکه گه فایتا. یولده اول مکه گه یاقن بر یوزم باقچه سی یانینه حال جیارغه اوطورا. شول وقت اول بویوق، جراحته لی کوگلی بلن اللهغه زاریلق قیلوب دعا قیلا: «ای ربم، میگا یاردمکنی توشور؛ سیندن باشقه هیچ بر آرقا تیا یانچم یوق؛ میگا آچو وڭغنه توشمه گان بولسه یارار ایدی. مین بو مشقتلر، بو قیینلقلر نڭ بار سینده توزه چکمن، تیک میگا آچو وڭغنه بولماسون!» دی. بو یوزم باقچه سی پیغمبرگه دشمن کشیلردن بولغان مکه نڭ ابکی الوغ کشیسنکی ایکان. آلر شول وقت باقچه ده ایکانلر. پیغمبرنی شوندی قایغیلی، یونچیغان حال کوروب قزغانلر. اوزلرینڭ بر مالایلری آرقیلی آکا بر صالحوم یوزم ییبه رگانلر. شونی آشاب پیغمبر آزر اق حال تارتقان. پیغمبر مکه گه یاقن کیلوب ییتسه ده آنده کررگه قور قغان. چونکه بر مرتبه آندن چغوب یا کادن فایتقاج آلر نڭ آکا تاغی ده نغراق آچولانا.

چقلرن بلگان. شونلقدن اول برهونی مکە نڭ الوغ بر کشیسینه (۱) ییبهروب اوزن قانات آستینه آلون اوتنگان، تگی کشی بیک یاخشی کوگلی کشی ایکن. مشرک بولا طوروب اول پیغمبر نڭ اوتنچن قبول ایکن؛ آنی قارشى چغوب آلوب صاو سلامت اویینه ایلتوب قویغان. مونه بالار، پیغمبر نی قدر زحمتلر، نی قدر مشقتلر کورگان. باشقه پیغمبر لر گه کیلگان آورلقلر محمد پیغمبر گه ده کیلگان؛ آرنغی برله کیلگان. لکن الله تعالی نڭ رحمتی کیڭ شول. اول همان آنی صافلاغان، پیغمبر طائفدن مکە گه قایتقاچ آگا تاغی ده آورراق بولغان. مشرکلر نڭ جبر و ظلملری تاغی ده نغایا توشکان. لکن اول بوگا هنوز توزگان.

اون طوقرنچی درس

عقبه بیعتی. مدینه گه هجرت. ثور تاوندە اوچ کون. سراق نڭ پیغمبر نڭ آرتندن توشووی.

م — مکە ده گی کعبه اللهغه عربستان نڭ بوتون طرفندن یلده بر مرتبه عربلر کیلوب حج قیلا طورغان بولغانلر، دیگان ایڭ. شول وقت محمد علیه السلام نڭ بولر نی دینگه اوندی طورغان بولغانلقلر ده سویله گان ایڭ. بر وقت مدینه دیگان بر شهر دن اون ایکی کشی حج گه کیله لر. پیغمبر بولر نی اوچر اتوب دینگه اوندی. بولر بیک یاخشی، صاف کوگلی کشیلر ایکن، پیغمبر نڭ سوزلر نڭ بیک اثر له نله ر؛ آگا ایمان کیتره لر. مدینه گه قایتقاچ بولر اوزلری اوناب بایتاق کشیلر نی دینگه کرتله لر. شولای ایتوب مدینه ده پیغمبر گه ایمان کیترگان کشیلر یاخشوق کوبه یوب کیته. ایکنچی یل بولر اوزلرینه ایبه رگان کشیلر دن سیکسه نله ب کشی برله حج گه کیله لر، (۲) پیغمبر بر تون مکە تاو لرن دن برتاو آراسنده عَقْمَه دیگان ییرده بولر برله کور شه. شول وقت پیغمبر بولر غه اوزینڭ مدینه گه باروب آلر آراسنده طور غه تله گانلگن آڭگارتا. بولر بونی بیک خوش قبول ایته لر؛ آنی دشمانلر دن صاقلار غه، قولدن کیلگانچه یار دم ایته ر گه و عابیره لر. بوندن صوڭ پیغمبر صحابه لر غه ده مدینه گه کوچه ر گه قوشا. شولای ایتوب صحابه لر عائله لرن آلوب، وطنلرن، مال طوار لرن، یور طلرن تاشلاب مدینه گه کوچه لر. بو بیت بیک آور بولغاندر؛ ش — البته آور بولغان ایندی. م — لکن آلر شول آورلقلر نی کوتهر — گانلر. اوز دینلرن صاقلار اوچون بوتون نهر سه لرن قربان ایکنلر. آلر آچ یالانچاچ مدینه گه باروب توشکانلر. مدینه ده گی، پیغمبر گه ایمان کیترگان کشیلر بولر نی بیک یاخشی قارشى آلغانلر؛ آلر نی اویلرینه کرتکانلر؛ آشاتقانلر، اچر گانلر؛ ماللرن اور تاقلاب بیر گانلر. شولای ایتوب صحابه لر بار سی ده مدینه گه کوچوب بتکانلر. باری پیغمبر برله ابو بکر عائله سی هم پیغمبر نڭ کیه وی علی گنه ئه لیگه مکە ده قالغانلر.

(۱) بو کشی مکە رئیس لرن دن بولغان «مطعم بن عَنی» در. پیغمبر بونی سوڭندن گلن ایسنه توشره طورغان بولغان. بئرده اسیرلر له کتر گاچ «مطعم سلامت بولوب ده کیلوب صوراسه اییدی، آنڭ خاطر ی اوچون بونلر نی آزاد ایته ر ایدم» دیگان. (۲) درستی بونلر حیتمش بیش کشیلر.

م — صحابه لر بو تونيسي مدينه گه کوچوب يتکاج، غایت درجده اسسى بر کوننى پيغمبرگه جبرائيل فرشته کيله ده: «سينى مشرکله بوگون کيچ اوتررگه ايتله لر. سين تيزرک مدينه گه کيت!» دى. واقعا مشرکله شول کون کيچ پيغمبرنى اوتررگه بولغانلر ايکان. آلر آنک صحابه لرى آرتندن مدينه گه کوچوب کيتوب، آنک نغايو وندن قورقغانلر ايکان. لکن الله تعالی گه بر نهر سده يه شرن توگل شول. اول بونى پيغمبرينه بلدرگان، شوندىن صوگ پيغمبريه شرنوب کنه ابوبکر نك او يينه بارغان ده: «حاضر طور، بو کون تون مکهدن قاچاچقمز!» (۱) ديگان. ابوبکر اولدن اوک يول اوچون ايکى دويه سيمر توب طور ا ايکان. اول دويه لرنى ايبهر له تکان، حاضر له تکان. در حال يول کور سه توب بارو اوچون اوستا بر عر بنى ياللاغانلر. (۲) آگا دويه لرنى بيروب اوچ کوندىن صوگ مکه گه ياقن ثور ديگان تاوغه كيلور گه قوشقانلر. شوندىن مدينه گه کيتهر گه بولغانلر. قارا گشى توشو بلهن اون ايکى تازامشرك پيغمبر نك او يين قاماب آغانلر. پيغمبر نك او يينه کيهوى على بر له اوزى گنه بولغان. پيغمبر على گه اشنى آگهار تقان. هم آنى اوز اور ننده فالدر اچغن سويله گان. على، پيغمبر نك رضالغى اوچون باش اوستى ديب بوئى قبول ايتکان. شوندىن صوگ پيغمبر اوزى يوقلى طورغان اور نغه علينى ياتقروب اوز يورغانى بر له يابقان ده اوزى او ييندىن چغوب کيتکان. تگى يگنار الله نك قدرتى بر له بارسى ده يوقلاب کيتکانلر؛ آنک چقانلغى سيزمه گانلر. پيغمبر تيز گنه ابوبکر گه کروب، آنک بر له مکهدن يه شرنوب چغوب ثور تاويينه بارغانلر هم شونده بر تيشککه کروب يه شرنگانلر.

م — نگی يگنلر بروقت تاك اطوب کيلگانک «نيك بو برده او ييندىن چقمادى ايکان؟!» ديب اويگه کرگانلر. کر سه لرنى کوزلرى بر له کورسونلر، توشه کده پيغمبر توگل، على ياتا. آگار دن پيغمبر نك قايدهلغى صور اغانلر؛ اول نه يتمه گان. شونلقدن آنى طوقماب تاشلاغانلر. شوندىن صوگ آنک بر له کوب بولشميچه، برده وقت اوتکاره يچه پيغمبرنى ازله رگه کرشکانلر. ابوبکر او يينه ده کروب چقانلر. مکهده هيچ بر او يينى تنتميچه فالدر ماغانلر. شوندىن صوگ آت آتلانوب چغوب تيره ياقلردن ازلى باشلاغانلر. ازله و اوچ کون دوام ايتسه ده، هيچ بر فائک چقماغان، پيغمبر وايينده شن تابا آلمانلر. مشرکله ثور تاويينه، پيغمبر بر له ابوبکر ياتقان تيشککه نه لله نيچه مرتبه بار سه لره، آنک اچينه کروب قاراماغانلر: «ئهى، بونده بولماسلا» ديشوب کيرى بولوب کيتکانلر. تاو تيشگنگ ياتقانده، ازله وچيلر نك آياتى تاوشلرن ايشنکان صايون ابوبکر غايت قورقان، فايغرغان. الله نك يار دمينه بيک نى اشانغان پيغمبر برده قورقماغان، بور چلماغان؛ ابوبکر نى گلن طنچلاندر ا طورغان بولغان. اوشبو اوچ کون اچنده تونلرن ابوبکر نك براوغلى (۳) بولر نك حاللرن بلوب، آزق ايتوب طورغان. ابوبکر نك بر خدمتچيسى، (۴) تگى کيلوب

(۱) تعبیر عفو ایتلسون. درستى شولای. (۲) بو کشى عبدالله بن اربیطر.

(۳) بو کشى عبد الله بن ابى بکر در. (۴) بو کشى عامر بن مهیر در.

كىتكاچ شونكە كوتوب يورگان قويلرن كيتروب، آياق از لرن بيلگىسز ايتە طورغان بولغان. اوچ كون ازەب دە تابا آلمانچا مشر كلر بوتونلەي اميد اوزوب ازەودن طوقاغانلر. شوندىن صوڭ ئەلىگى عرب ثور تاوينە دوپەلرنى آلوب بارغان دە، پىغمبر وابوبكر دوپەلرگە آتلانوب يولغە چىققانلر.

م — مسافرلر ثور ئاوندىن بىر قىلر يراقلاشقچ، نىچكىر بولرنىڭ خىبرى سراقە دىگان بىر عربكە ايشتىلگان. مەكە عربلىرى پىغمبرنى اوترگان، بايسە طوتوب كىترگان كىشىگە زور مكافات بىررگە وعدە قىلغانلر ايكان. خىبرنى ايشتوب بلەن سراقە بىر كەمگە دە ئەتىمەسدىن قورال لرن تاغوب، يوگرك آتقە آتلانوب تىگىلرنىڭ آرتلرنىن توشكان. ھەم بىك تىز آرادە آلرغە ياقنلاشادە باشلانغان. ابوبكر قورقوندن گلەن ارتىنە ئەپەلەنوب قارى ايكان. ئە پىغمبر بىر نەرسە دە بولماغان توسلى، بىردە التقات ايتىمىچە قىچقروب قرآن اوقوب بارا ايكان. ابوبكر سراقەنى كوروبىرلە پىغمبرگە: «خراب بولدىق، ئەنە آرتدىن بىر آتلى كىشى يىتوب كىلە!» دىگان. پىغمبر بوڭا «طىنچ بول، قورقما!» دىگان. سراقە بولرغە ياقنلاشا باشلانچا خدانىڭ قىدرتى بلەن آتى آبنا، سورىنە، ھەم آياقلىرى بىرگە باتا باشلانغان. سراقە آتنى قىتاب دە، صوغوب دە قاراغان، لىكن آت ھەمان دە سورىنە، باتا ايكان. شوندىن صوڭ بو مشرك: «آخىرى مىڭا محمدنىڭ بىدعاسى توشە؛ اش خراب؛ تىز رەك بوڭاردىن عفو اوتتورگە كىرەك!» دىيە باشلانغان. ھەم شوندىق «طوقتا، مېن سىڭا تىمە يەچكىن؛ طىنچ بول!» دىب پىغمبرگە قىچقورغان. پىغمبر طوقتاغاچ سراقە آڭا باروب بو قىباحىلگى اوچون عفو اوتتە. پىغمبرلر شىقتىلى، مەربانلى بولالر بىت آلر. اول آنى شوندىق عفو ايتە. شوندىن صوڭ سراقە مەكەگە، پىغمبر وابوبكر مەدىنەگە كىتەلر. مۇنەشولاي ايتوب اللە تەالىنىڭ ياردىمى بىرلە پىغمبر مشركلرنىڭ يىمان قىصلرنىن قوتولا. بوندىن صوڭ آلرغە مەدىنەگە باروب يىتىكناچە بىردە قورقىچ بولمى.

يىكەنچى درس.

قىباغە توشو. مەدىنە خلقىنىڭ پىغمبرنى قارشى آلولىرى. مەسجد سالارو. اسلامىتنىڭ انتشارى. پادشاھلرغە اياچىلر يىبەرور. مەكەنىڭ آلنووى. پىغمبرنىڭ وفاتى.

م — پىغمبرنىڭ مەكەدىن چىقورن ايشتوب بلەن صحابەلر كون صايون مەكە يولىنە چىقوب آنى كوتوب طورالر ايكان. كونلردىن بىر كون قارشى چىقوپىلرغە كوتلگان قوناقلر كورنە. بولر قوناقلرنىننى اشلەرگە بىلەلر؛ آنى چولغاب آلوب حال واحوال صور اشالر. قايسى دوپەلنىڭ تىزگىنىدىن، قايسى ايرەندىن، قايسى آندىن، قايسى موندىن طوتالر. شولاي ايتوب پىغمبر صحابەلر بىرلە چولغانغان حالدە مەدىنەگە بارا. لىكن اول طوغرى مەدىنەگە بارمىچە، مەدىنەدىن ايكى يارم چاقىرم قىدرگنە بولغان «قبا» دىگان اولغە توشە. قىبا خلقى پىغمبرنىڭ اوزلرىنە توشولرىنە شادلىقلرنىن تىرىلرىنە صىبىشا آلەپلر. آنلرنىڭ پىغمبرنى وابوبكرنى حىرمەتلەولرىنىڭ اوچى قىرىپى بولمى؛ آنلرنى اورمەگان بىرگە اوطور تەمىلر. پىغمبر قىبادە بىر نىچە كون قوناق بولوب قالا.

جمعه كون آنده جمعه نمازی اوقى. جمعه اوقوغاچ مدينه گه يونه له. مدينه خلقى
آنى غايت شادلىق برله قارشى آلار. بالاچاغا، اول مدينه گه كرو برله شادلىق مناجاتلىرى
ئەيتەر. مدينه ده شادلىقنىڭ ايگى چىگى بولمى؛ اول كون مدينه بر بهيرەم توسن
آلا. مدينه اورامىنە كرو برلەن صحابەلەرنى ھەر قايسى پيغمبەرنى اوزلر يىنە توشورە.
سېلىرى كېلە. قايسى دويەنك تىزگىنەن، قايسى اېرە آغاچىنەن طوتونالار. شولاي
ايتوب آلر نك ھەر قايسى پيغمبەرنى قوناق ايتوب ثواب آلاسىلرى كېلە. پيغمبەر
بونلرغە دويەننى اوز اختيار يىنە قويارغە قوشا. دويە قايدە باروب چوكسە، شونك
يورط صالاچاغنى سويلى. بر وقت دويە براندر لىقغە باروب طوقتى دە چوگە. شوندىن
صوڭ پيغمبەر دويەن توشە. دويەنك بويىر گە كىلوب چوگوى اللەنك اشكار توى
برلەن بولغان ايكان. شونلقدن پيغمبەر شول اورننى ساتوب آلوب برزور مەجد
سالدار، ھەم شوڭا قوشوب اوز يىنە اوى سالدار.

م — پيغمبەرنىڭ دويەسى چوگو برلەن ابو ايوب الانصارى دىگان بر صحابە
تىزگنە كىلوب دويە اوستىنەن پيغمبەرنىڭ نەرسەلەرنى آلا. شونلقدن پيغمبەر اوز يىنە
اوى سالغانچە، آنك اوينك قوناق بولا. ابو ايوبنىڭ تىزگنە كىلوب دويە اوستىنەن
نەرسەلەرنى آلوى دە پيغمبەرنى قوناق ايتو اوچون بولغان ايكان. شولاي ايتوب
بوصحابە پيغمبەرنى قوناق ايتو مرتبەسىنە ايرشە. بو بىك زور مرتبەدر بىت؛ ش —
البتە زور مرتبە. م — زور مرتبە بولمىمى صوڭ پيغمبەر چىكىلى پيغمبەر اوزكە قوناق
بولوب توشسون دە اول زور مرتبە بولماسون. بو بىگرەك دە زور مرتبە، بىگرەك دە
زور بركات ايندى. صحابەلەرنىڭ ھەر قايسى آنى اوزلەرنە قوناق ايتەرگە طر شقانلار.
لكن اللە تعالى بو بركاتنى ابو ايوبكە نصىب ايتىكان ايكان. مونە شول وقتىن بېرى
پيغمبەرنى اوزلگانچە مدينە دە طورغان. پيغمبەرنىڭ مەكەن مدينە گە كىلويىنە ھىجرت
دىلەر. بىز نكچە «كوچو» دىگان سوز بولا. بو وقت پيغمبەرنىڭ پيغمبەر ايتوب بېبەر لو.
وينە اون اوچ يىل بولوب، يەشى ايللى اوچدە بولغان. مدينە شەرى حاضرگى كوندە دە
بار. ئەلىگى پيغمبەر سالدىرغان مەكەن دە حاضرگى كوندە بار. تىك اول ئەلە نىچە
قات توزەتلىگان، زور ايتلىغان ايندى. حاضر پيغمبەرنىڭ مەكەن مدينە گە كوچوب
كىلويىنە ۱۳۳۴ يىل بولغان. مسلمانلار يىل حسابن مونە شول پيغمبەرنىڭ مدينە گە
كوچكان كوندن آلوب حساب ايتەر.

م — مدينە گە كوچو برلە پيغمبەر وصحابەلەر بىك نىق سولش آلار. آنلار
عبادتلىرنى ايندى يەشمىلەر؛ تەلگانچە اللەغە عبادت قىلا آلار. مدينە ھەم تېرەسندە
دىن ياخشوق تارالا. مەكە مشركلرىنىڭ پيغمبەر ھەم صحابەلەرنىڭ مدينە گە كوچوب
آنە دىن تاراتولر يىنە اچلرى بىك نىق پوشا. آنلارنى نىچكە دە بولسە بىررگە، قورغە
بولالار. شولاي ايتوب پيغمبەر وصحابەلەر برلە آلر آراسندە بايتاق غنە صوغشلىرى دە
بولوب آلا. بو صوغشلىرنىڭ پيغمبەر وصحابەلەر اوچون بىك آورلرى، بىك قايتىللىرى دە
بولا. صوغشلىرنىڭ بوسندە پيغمبەر بىنەن بىك نىق چىراحتلەنە؛ مبارك تىشى دە صنە.
لكن شولاي بولا طوروب اول مشركلەرگە بد دعا قىلمى؛ بلكە خىر دعا قىلا؛ اللە
تعالى دن آنلارنى بارلقاون سورى. آخر دە اللە تعالى نىڭ ياردەمى برلە پيغمبەر وصحابەلەر

مشركلرگه اوستون چغالر. دین عربستاننڭ هر طرفینه تارالا. مکه مشركلری اوز- لری ده ایمانغه کیلر. مدینه گه کیلوگه سیکز یل دیگانده، پیغمبر صحابه لر برله باروب مکه نی ده آلا. بوندن صوڭ ایندی محمد علیه السلامنڭ چن پیغمبر ایکانلگی بوتون عربستان خلقینه معلوم بولا. بوتون عربستان خلقی آڭا ایمان کیترلر؛ اول کیترگان دین و شریعتنی قبول ایتهلر.

م — پیغمبر بر عرب خلقن غنه دینگه اوندو برله فالیمچه، تیره یاقنغی باشقه خلقلرنی ده دینگه اوندی، چونکه الله تعالی آنی بیر یوزنده گی بوتون خلقغه پیغمبر قیلوب ییبهرگان. شونلقدن اول تیره یاقن پادشاهلرنڭ بار سینده ایلچیلر کوندره، مکتوبلریازا. مکه دن مدینه گه کوچوب کیلوگه اون یل طولوب اون برنچیکه کیتو برله پیغمبر مز دنیا برله ده ایسه نله شه. بو وقت آنڭ یه شی ۵۶۳ ده بولا. اول مدینه ده خانونی حضرت عائشه نڭ اویینه کومله؛ پیغمبر نڭ اولوی مدینه خلقینه و بوتون اهل اسلامگه ئه یتوب بترمه سلك بر قایغی وحسرت بولا. هر بیرده آه واه تاوشلری، یغلاو وصقرا نولر ایشتله. لکن نی چاره اولمدن هیچ کم قوتولمی شول. مونه شوشی پیغمبر، ابراهیم، واسماعیل پیغمبر لردعا قیلوب صور اغان، تورات وانجیلنڭ آنڭ حقنده سوینج بولغان پیغمبر ایندی. اول بوتون دنیا خلقینه ییبهر لگان پیغمبر. اول پیغمبر لرنڭ ایڭ صوڭغیسی. آڭاردن صوڭ پیغمبر کیلمه گان و کیلمه به چڭ. شونلقدن اول آخر زمان پیغمبری دیب آتالا. مونه بزده شول آخر زمان پیغمبری محمد علیه السلامگه اییه رگان و آنڭ شریعتی بلهن عمل قیلاطورغان کشیلر مز.

یکومی برنچی درس.

قرآن، اسلامیت، صحابه لر. پیغمبر عائله سی.

م- بزاونتکان در سله مزده الله تعالی پیغمبر لر گه کتابلر بیرگان دیگان ایڭ. شولای تو گلمی؟ ش- شولای، الله تعالی پیغمبر لر گه کتابلر بیرگان. م- سین الله تعالی طرفندن بیر لگان نیندی کتابلر بله سڭ؟ ش- تورات، انجیلنی بله م. م- بونلر کملرگه بیر لگانلرایدی ئه لی؟ ش- تورات موسی پیغمبر گه، انجیل عیسی پیغمبر گه بیر لگان. م- بیک درست ئه یتڭ. ئه بز نڭ پیغمبر گه نیندی کتاب بیر لگان؟ ش- قرآن بیر لگان. م- شولای. بز نڭ پیغمبر گه قرآن اسملی کتاب بیر لگان شول. مین سوز آراسنده سز گه بونی سویله ب کیچکان ایلم. ئه نه بز شول قرآن بزله عمل قیلامز ایندی. قرآنده آنڭ دین و شریعت حکملری بیان ایتلگان. قرآن اول بیک کوب کیسه کلردن عبارت. اول کیسه کلردن اوزونلری ده بار، قسقلری ده بار. آلرنڭ هر برسینه سورده دیلر. سورهلر اوزلری آیرم، آیرم جمله لردن عبارت. آلرنڭ هر قایوسینه آیت دیلر. مونه بالالر، قارا کز ئه لی قرآن شوشی ایندی. مونه بونلر سورهلر. مونه بونلری اوزون سورهلر. مونه بونسی بیک قسقه سورده. مونه بونلر آیتلر. قرآن اول الله تعالی طرفندن پیغمبر مز محمد علیه السلامگه بیر لگان مبارک، مقدس کتاب. آنی قدرلرگه، حرمتلرگه کیره ک. اول اوزی عربچه یازلغان. چونکه پیغمبر مز عرب بولغانغه الله تعالی آنی عرب تلی برله ایندرگان.

م— مونه شوشی پیغمبر مژ کیترگان هم قرآنده بیان ایتلگان دین و شریعتکه اسلام دینی، اسلام شریعتی دیلر. محمد علیه السلامک پیغمبر لگینه اشانوب، قرآن برله عمل قیلغان کشیلر گه مسلمان دیلر. بز قرآن برله، محمد علیه السلام شریعتی برله عمل قیلغانغه مسلمان دیب آتلامز.

م— پیغمبر اوزی سلامت چاقه اسلام دینن اوزی تاراتقان. اول وفات بولغاچ آنک صحابه لری تاراتقانلر. صحابه دیب پیغمبر زماننک بولغان و پیغمبر گه ایبهروب آنک برله صحبتدهش بولغان کشیلر گه ئه یتهلر. آنلر بز گه بیک حرمتلی، بیک قدرلی کشیلر در. آلر بز گه پیغمبر دن صوڭ دین و شریعت حکملری او گره تکانلر. صحابه لر آنلر بیک کوب بولغانلر. آنلر نیک الوغلی بار. ابوبکر، عمر، عثمان، علی اسمنده گی صحابه لر ایگ زور صحابه لر در. پیغمبر دن صوڭ بونلر اسلام دینن تاراتو طوغریسنده بیک زور خدمتلر کورسه تکانلر. بولردن اولگی ایکسی پیغمبر گه فائن آتا، صوڭکی ایکسی کییه وتیلر. بونلر پیغمبر دن صوڭ بر آرتلی خلیفه ده بولغانلر. م— پیغمبر نیک بر نیچه خاتونی بولوب، بونلردن ایگ مشهور لری والوغلری خدیجه، عائشه و ام سلمه در. پیغمبر نیک جیدی بالاسی بولغان. بونلر نیک اوچیسی ایر، دور تیسسی قز بولغان. ایر بالالری یه شله یوڭ وفات ایتکانلر. قز لری کیه و گه چقغاچ وفات بولغانلر. لکن اوزندن الک وفات بولغانلر. فاطمه اسملی قزی اوزندن آلتی آی صوڭ وفات ایتکان. اول یوقار و ده ذکر ایتدکمز علی اسمنده گی الوغ صحابه ده کیه و ده بولغان. آکاردن حسن هم حسین اسمنده ایکی ایر بالا بولوب، پیغمبر نیک نسلی کوبره ک شو نلردن تارالغان.

م — مونه شوشی محمد علیه السلام بز گه ده پیغمبر بولا. بز اول کیترگان قرآن برله عمل قیلامز. بز نیک دینن اسلام دینی. بز بارمه زده مسلمانلر. بز اول پیغمبر نی گلن ایسمز گه توشره مز. چونکه اول بز گه دین و شریعت کیترگان. بزنی طوغری یولغه کوندرگان. شو نلقدن بز آنی گلن ایسه طوتوب، اسمن ذکر ایتسکان صایون آکا سلام بیبه ره مز. علیه السلام دیمز. شولایمی؟ ش — شولای معلم افندی، شولای. م — شولای شول. بز آنی محمد کنه دیب ئه یتیمیز، محمد علیه السلام دیمز. یه شا کرد. لر بردن ئه یتکز ئه لی: بز نیک پیغمبر مژ کم؟ ش — محمد علیه السلام. بز صحابه لرنی ده بیک یارانامز. آنلرنی ده قار، حرمت برله ایسکه توشوره مز. آنلرغه ابوبکر، عمر گنه دیمپچه، حضرت ابوبکر، حضرت عمر دیمز. شولایوق پیغمبر نیک عائله سن، یاقنلرنی ده بیک سویه مز. آنلرنی ده اسملری برله گنه ئه یتیمپچه حضرت عائشه، حضرت حسن دیب حرمت برله یاد ایتمه مز. (۱)

(۱) بوکار چه ده، بوندن صوڭده بز کوب اورنده بو آدابقه رعایت ایتهدک. آنی معلم افندیگ اوزینه فالدرق. معلم افندی درس القا قیلغانده البته بوکار رعایت ایتهر گه تیوش. پیغمبر اسمی ذکر ایتلگانک البته «علیه السلام» قوشلورغه، صحابه لراسمی ذکر ایتلگانک «حضرت» سوزی آرتدلورغه تیوش. شولایوق «الله» لفظنده ده «تعالی» نی قوشوب یورتور گه کیره ک.

يکرمی ايکنچى درس.

کلمه توحيد. کلمه شهادت. مؤمن به.

م — مين سزگه دين درسى او قوتورغه کرشکانده ايک باشلاب الله تعالى حقنده سويلهگان ايدم. شولای بيت؟ ش — شولای، سويله دکۆز. م — مين بوتون دنيانى، بزگه کورنگان و کورنمهگان نهرسهلرنگ بارسنده برالله ياراتقان ديگان ايدم. اول الله تعالى هر وقت بولغان، هر وقت بار، هر وقت بولاچق، آنک اولی ده، آخری ده يوق ديگان ايدم. خاطر کۆزده در بيت؟ ش — خاطر مه خلفه. م — مونه هر بر کشيگه شول الله تعالى گه اشانو، آنک برلگينه ايمان کيترو تيوشدر. الله تعالى گه، آنک برلگينه اشانماغان کشى مؤمن و مسلمان بولميدر. شولايوق الله تعالى نى بزگه تانتقان، بزگه دين و شريعت حکملرن اوگره تکان پيغمبرگه اشانوده تيوشدر. محمد پيغمبرگه اشانماغان کشى مسلمان بولميدر. شو نلقدن بزگه کوگلمز برله نى اشانوب «الله تعالى برگنه، محمد آنک پيغمبرى» دييورگه کيرهک. موني عربچه ايتوب «لا اله الا الله محمد رسول الله» دييهرگه کيرهک. بوکا کلمه توحيد ديلر. بزنيکچه «اللهنى برله و سوزى» ديگان سوز بولا. شولايوق مسلمان بولغان کشيگه الله تعالى نى برلگى، محمد عليه السلامنى پيغمبرلگى برله گو اهلوق ده بيررگه کيرهک: «الله دن باشقه الله يوق، محمد آنک قولى هم پيغمبرى» دييهرگه کيرهک. بوني عربچه ايتوب «اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا عبده و رسوله» دييهرگه کيرهک. يه ئهلى بالار، بردن ئه يتيك: لا اله الا الله محمد رسول الله. ش — لا اله الا الله محمد رسول الله. م — ايندى کلمه شهادتنى بردن ئه يتيك: اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا عبده و رسوله. ش — اشهد... م — مونه مسلمان بولغان کشيگه شوشى ايکى سوزنى کوگلمز برله اشانوب ئه يتورگه تيوش.

م — الله تعالى حقنده سويلهگاندىن صوگ مين سزگه فرشتهلر حقنده سويلهگان ايدم. فرشتهلرنى اشليلر ديگان ايدم ئهلى؟ ش — گلهن الله تعالى نى خدمتلىک طورالر، آکا عبادت قيلالر. م — آنلر بزگه کورنهلرمى، يوقمى؟ ش — يوق کورنمیلر. م — بر کشيگه ده کورنمیلرمنى؟ ش — بورون زمانلرده پيغمبرلرگه کورنگانلر. م — درست ئه يتىدىك، آفرين. آندن صوگ مين الله طرفندن بندهلرنى طوغرى يولغه کوندر و اوچون پيغمبرلر ييبهرلگان ديگان ايدم. شولای بيت؟ ش — شولای. م — يه ئهلى سين الوغ پيغمبرلردن کملىرنى بلهسك؟ ش — ابراهيم، موسى، عيسى، محمد پيغمبرلرنى بلهه. م — بيك درست ئه يتىدىك. آندن صوگ مين پيغمبرلرگه كتابلر بيرلگان ديگان ايدم. نيندى كتابلر بلهسكمى ئهلى سين؟ ش — تورات، انجيل و قرآن اسمنده كتابلر بلهه. م — بيك ياخشى. آندن صوگ مين سزگه بر وقت بودنيا بتوب ايکنچى بر عالم طورغزلاچق ديگان ايدم. اول کون نيندى کون ديب آتالا ئهلى؟ ش — آخرت کونى ديب آتالا. م — دنيا خراب بولوب ايکنچى عالم طورغزلاچق، بوگارچه اولوب طوفراق بولغان کشيلر بارسى ده ياگان ترلهچكلر؛ شوندىن

صوڭ تېكىشرو بولاچق؛ دنياده ايزگى عمل قىلغان كشىلر جنتلك، گناه قىلغان كشىلر جهنمك بولاچق دىگان ايدىم. شولاي بيت؛ ش — شولاي معلم افندى، سويله دكز. م — مونه مسلمان بولغان كشىگه، اسلام دىنى و قرآن برله عمل قىلغان كشىگه شوشى نهر سىلرگه كوڭلدىن اشانورغه كىرهك. الله تعالى گه، فرشته لرنىڭ بار لغىنه، پىغمبرلر يىبه رولويىنه، پىغمبرلرگه كتابلر بىر لويىنه، آخرت كو نىنىڭ بولاچقىنه، اولگاندىن صوڭ بر وقت بارمىڭ ترله چىگىنه اشانو، ايمان كىترو هر مسلمانغه مجبورى اشدر. هر بر مسلمانغه چن كوڭلدىن «اللهغه، آنڭ فرشته لرىنه، كتابلرىنه، پىغمبرلرىنه، آخرت كو نىنه، اولگاندىن صوڭ ترلوگه اشاندىم» دىبه رگه كىرهك.

يكرمى او چنچى درس.

ته نىنى پا كلاو. كىمىنى پا كلاو. نماز اوقى طورغان اورنىنى پا كلاو. طهارت. م — بز اوتكان درس لرنىڭ برسندى دعا و عبادت طوغرىسندى سويله گان ايدىك. شولاي بيت؛ ش — شولاي، سويله گان ايدىك. م — عبادت نهر سى دىگان ايدىك. ئەلى عبد الله؛ ش — الله تعالى نىڭ بىرگان نىمىلر يىنه شكرانه قىلو دىگان ايدىك. م — بىك درست ئەيتىڭ. عبادت اول الله تعالى نىڭ بىرگان نىمىلر يىنه قارشى شكرانه قىلو؛ الله تعالى اوزى قوشقانچى شكرانه قىلو. يە ئەلى سويله، سىن نىندى عبادت لر بلەسك؛ ش — نماز، روزەنى بلەم. م — بىك درست ئەيتىڭ. نماز، روزەلر عبادت شول. آندىن باشقى تاغى زكات، حج دىگان عبادت لردە بار. مېن بونلرنىڭ بار سىندە سزگە سويلەر مەن ئەلى. حاضر مېن سزگە نمازنى سويله يە چىكەن: نماز اول بر عبادت. اول عبادتنى قىلغاندىن الله تعالى گە اوز كنىڭ بىنە چىلگىڭنى تور لىچە كور سەتەسك. اول عبادتكە آياتى اورە باصوب كرشەسك؛ آكا كرشو برله دنيا سوز لرنىن هېچ بر سوز سويلەمىسك؛ ئەيلەنوب نىتوب قارامىسك؛ اوز كنىنى الله حضور ندىن طورغان ايتوب طوتاسك. آندە قرآن سورە لرى اوقىسك؛ تورلى دىعالر قىلاسك؛ بوگولەسك، او طوراسك، بىرگە ياتاسك. شولاي ايتوب تور لىچە الله تعالى گە اوز كنىڭ بىنە - چىلگىڭنى كور سەتەسك. سىن نماز اوقى بلەسكەن، نماز اوقو غاننىڭ بارمى؛ ش — اوقى بلەيمىم. م — سىن بەلەكەى شول ئەلى. مېن سزگە اوگرە تور مەن. ئە اوقو غان كشىنى كورگاننىڭ بارمى؛ ش — بار. ئەتكەى، ئەنكەى هر وقت نماز اوقىلر. مېن مسجد دەدە نماز اوقو غان كورگانم بار. م — آلايسە بىك ياخشى. آنا شول نمازنى اوقورغە بزگە الله تعالى قوشا. شوڭا كورە بزنى اوقورغە تىوشمىز. الله تعالى جبرائىل فرشته آرقلىنى نىچىك اوقورغە تىوش ايكانلىگىن پىغمبر مەزگە آكغار تىقان. پىغمبرنى آنى صحابە لرگە اوگرە تىكان. آلر صوڭقى بوونلرغە اوگرە تىكانلر. شولاي ايتوب آنى مسلمانلر بوون اوگرەنوب كىلگانلر. مونه مىكادە آنى خلفەم او يره تىدى. ئەتكەلر كز، ئەنكەلر كزگە دە خلفە لرى، آبز تايلىرى او يره تىكانلردى. مونه مېن دە حاضر آنى سزگە اوگرە تور مەن.

م — نماز اول بر عبادت. نماز اوقى باشلاو برله بز اللهغه مناجات قىلاز.

آنك حضور نده بولامز. شونلقدن نمازغه كرشمهسدن ئلك بزرگه تازار نورغه، پاكلانورغه كبرهك. پچراق كوپنچه نمازغه كرشورگه، اللهحضور نك طورغه يارامى. شولايدير بيت؛ ش — البته شولاي. م — البته شولاي ايندى. بربر پيرگه فوناغه باررغه بولساكده بيت يونا ساك، پخته له نساك، كييملر كنى تازار تاسك. شولاي بولغاچ الله حضور ينده بارغانك البته تازا بولورغه كبرهك. نمازغه كرشكانك نماز اوقى طورغان اورنك پاك بولورغه، تهنك پاك بولورغه، كييمك پاك بولورغه كبرهك. شونسز نمازغه كرشورگه يارامى. آنك صوكنده تاغى ده يوونوب آلورغه كبرهك. بوندى نماز اوقور اوچون يوونوغه شريعتده طهارت آلوديب ئه يته لر. طهارتنى نيچك آلورغه كبرهكلكنى ده بزرگه پيغمبر اوگرتكان. آكا جبرائيل فرشته اوپره تكان. مين سزگه اوگرته چكىن. ئه يده كز ئه لى بالالر طهارت آلوب قاريق. (معلم بالالر برله طهاتخانه گه كيمته.) م — مونه مين طهارت آلوم، سز بيك ياخشىلاپ قاراب طور كز! (معلم چيكلرن صزغانوب، بوتون شرطلرن كيتروپ طهارت آلا. شاكردلر دقت برله قاراب طورالر. معلم طهارت آلوب بترگاچ باشقه مسح قىلوني آيروجه: «بوكا باشقه مسح قىلوديب ئه يته لر» ديب آكغار توب كيمته. چيتككه مسح قىلوني ده شولايوق. هم اوزينك ايرته نمازنده آياغن يوبوب كيگانلكدن حاضرگه يوميچه بارى مسح قىلغانلغن، اصلده آياق يوبوب تيوش ايكانلگن آكغار تا. معلمنك ايرنميچه چيتنگن صالوب، آياغن يوبوب كورسه توي بيگرهكده گوزهل بولاچق. طهارت كرشكانده تازا بولماسه، «سبيلين» نى يوارغه كبرهكلكنى ده آكغار تورغه كبرهك.) م — مونه بالالر، طهارت آلوشوشىلاي بولا ايندى. جبرائيل فرشته پيغمبر مزگه شولاي طهارت آلورغه قوشقان. بزده شولاي طهارت آلومز. به ئه لى عارف، مينچه طهارت آلوب كورسه ت! ش — (طهارت آلا، معلم غايت دقت برله شاكردنك كىلمه گان ييرلرن توزه تته. طهارت آلواوشبو طريقه بر نيچه شاكرددن اجرا قىلدرا.)

يكرمى دورتنچى درس

فاتحه سورهمسى.

م — اونكان درسده مين سزگه طهارت آلونى اوگرتكان ايدم. طهارت آلونى اوچون كبرهك بولا ايندى ئه لى؛ ش — نماز اوقو اوچون كبرهك بولا. م — بيك درست ئه يتنك. طهارت آلونماز اوچون كبرهك بولا شول. مين سزگه نمازنى اولشوندى عبادت، كه آنك الله تعالى گه اوزك نك بنگ چيلگكنى تورليچه كورسه تهاك، باصوبده طوراسك، اوطوراسكده، نزله نساك، ياتاسكده، دعالدده اوقيسك، قرآن ده اوقيسك، دىگان ايدم. شولايدير بيت؛ ش — شولاي دىگان ايدكز معلم افندى. م — شولاي بولغاچ سزگه نمازنى اوگرتنگانچه آنك اچنك اوقولاچق دعالرنى، هم برره سورده اوگره نوب كيتنرگه تيوش بولا. نماز اچنكده اوقولاچق دعالرنى ايكنچى درسده اوگره تورمن ئه لى. حاضرگه برقرآن سورهمسن اوگره تيم. قرآنده فاتحه سورهمسى دىگان بزسوره بار. قرآن اوزى شولسوره بلهن باشلانا. نمازده شولسوره البته اوقولورغه تيوش. نمازده شولفاتحه سورهمسينه تاغن برسوره قوشلا. اول قوشلغان

سوره نیندی سوره بولسده یاری. شوگا کوره مین سزگه حاضر فاتحه سور هسی بهان
تاغن بر سوره اوگره ته چکمن. کیله چک یلدرده، عمر مز بولسه، باشقه سور ه لرده بیکاره مز
ئهللی. مین سزگه فاتحه سور ه سن آیت آیت ایتوب او قور من. مین قوشقان کشی
مینم آرتدن او قور. به عبد الله، طوروب مینم آرتدن ئهیت ئهللی: الحمد لله رب
العالمین. ش — الحمد لله. . . م — مونه مینمچه، در سته لب ئهیت: الحمد لله رب
العالمین. ش — الحمد... م — ایندی کریم، سین ئهیت! ش — الحمد... م — ایندی
ایکنچی آیتکه کوچه مز: الرحمن الرحیم. ش — مالك يوم الدين. ش — مالك... م — سین ئهیت ئهللی
عارف! ش — الرحمن... م — مالك يوم الدين. ش — مدحت، سین ئهیتوب قارا ئهللی!
ش — مالك... م — ایاك نعبد و ایاك نستعین. ش — ایاك نعبد... م — ایاك...
ش — ایاك... م — عبید الله، سین ده ئهیت ئهللی! ش — ایاك... م — اهدنا الصراط
المستقیم. ش — اهدنا الصراط المستقیم. م — مونه مینمچه (ص) فی قالن ایتوب
ئهیت: اهدنا الصراط المستقیم. ش — اهدنا... م — فتح الرحمن، سین ئهیت ئهللی!
ش — اهدنا... م — عالمجان، ایندی سین ئهیت! ش — اهدنا... م — صراط الذین
انعمت علیهم. ش — صراط الذین انعمت علیهم. م — صراط... ش — صراط...
م — محمد، سین ئهیت! ش — صراط... م — محمود، سین! ش — صراط... م —
غیر المغضوب علیهم ولا الضالین. ش — غیر المغضوب... م — غیر... ش — غیر...
م — سین شا کر جان! ش — غیر... م — مونه فاتحه سور هسی شوشی ایندی. نماز
او قوغانده بونی او قومچه یار امی. قای وقت او قورغه کیره کلگن نماز او قورغه
اوگره تکانده ئهیتور من ئهللی. مونه حاضر یا گادن او قیق ئهللی: الحمد لله... (معلم
فاتحه سور ه سن آخرینه قدر اوقی، سوگره بره مستعد شا کردکه او قورغه قوشا.
اوزی آگا بولشلق ایته. شولای ایتوب بو سوره برتوسلی بیکله نورگه تیوش. لکن
بیکله تکانده حر فلر نی مخر جندن چغار تورغه، حر که ومدلر نك توز کلگینه معلم ائندی
صوگدر جده دقت ایتهر گه او شبو بر مرتبه ایله گنه قالمیچه کیله چک در سارده ده تکرار
قیلدر رغه تیوش.) م — مونه ایندی مین سزگه فاتحه سور ه سینك معناسنده سویلیم:
بارلق ماقتاو بوتون عالمنك تربیه چیسسی، قیامت کونینك خوجه سی بولغان وغایت
در جده مر حمتلی بولغان الله غه خاصدر. ای ربم، بز سیگانه عبادت قیلامز، سیندن گنه
یار ده صورتیهز. بزنی سین طوغری یولغه، سینك نعمتلر کایاوغان، آچو وگ توشمه گان
ویولدن آدشماغان کشیلر نك یولینه کوندر. م — مونه بو سوره اوزی بر دعا.
الله تعالی بو سوره ده بزگه اوزینه نیچک ایتوب یالواررغه، اوزندن طوغری یولغه
کوندر وون نیچک ایتوب صور ارغه اوگره تکان. شونك او چون ده بو سوره هر نماز ده
اوقولا. بو سور ه دن باشقه نماز بولمی. (۱) ایندی سز بونك معناسن یاغشی آگلا دکز.

(۱) لا صلاة لمن لم يقرأ بفاتحة الكتاب، لا صلاة لمن لم يقرأ بام القرآن ص ۱۵۵ ج ۱
مسلم. فی كل صلاة يقرأ فيها اسمعنا رسول الله اسمعناكم وما اخفى عنا اخفينا عنكم وان لم ترد على
ام القرآن اجزأت وان ردت فهو خير بخاری ج ۱ ص ۱۵۴، مسلم ج ۱ ص ۱۵۶ (بونده عبار
بخارینقی حدیث ابو هریره نکی)

يکرمی بيشنچى درس احد سورهسى.

م — اوتكان درسله مېن سزگه فاتحه سورهسن او گرەتكان ايدم. شولاي بيت؛ ش — شولاي، او گرەتد كز. م — صوڭ سز آنى بېكلەب كېلك كزىمى، بېكلەگان كشى قول كوتەرسون! ش — (قول كوتەروچىلر بولورغە مېكەن). م — يە سلېم، اوقو ئەلى! ش — الحمد لله. . . م — (معلم، شاگردنىڭ يالغىشلرن تۈزەتە. شولاي ايتوب شاگرد اوقوب چغا. آندىن صوڭ تاغى بر نېچە شاگرددىن اوقوتا.) فاتحه سورهسن بىر تۈسلى بىلىك ايدى. كېلەچەك درسكە مېن تاغى دە مۈنى سزدىن صورار مېن ئەلى. حاضر سزگە قىسقىغىنە بر سوره او گرەتېم. مېن هر آيتنى اوقورمىن، عبد الله سېن مېنىم آرتىدىن اوقوب باررسىڭ. (معلم مۇندەدە فاتحه سورهسن او گرەتكانلىكى يولنى طوتا.) ايدىنىڭ مەناسى دە ئەيتوب كېتىم! آنڭ مەناسى مۇنە شولاي: «اللەبر، آڭا هر كىم محتاج، اول طودر مادى دە، طومادى دە، آڭا هيچ بر تىڭ يوق، دېب ئەيت!»

يکرمى آلتىنچى درس سېجىانك دعاسى.

م — بىر ايكى سوره او گرەندىك ايدى. نېندى سورهلر ايدى ئەلى آنار؟ ش — «فاتحه» سورهسى، «قل هو الله» سورهسى. يە ئەلى سېن فاتحه سورهسن اوقوب كورسەت! ش — (اوقى، معلم تۈزەتە.) م — ايدى عېبىد الله، سېن قل هو الله سورهسن اوقو! ش — (اوقى، معلم تۈزەتە.) م — ايدى بىر نماز اچنە اوقولا طورغان دعالرنى دە او گرەنىك. مېن سزگە نماز اچنە بعض دعالر اوقولا دېگان ايدم. مۇنە حاضر شولرنى بىلىك ايدى. آلرنىڭ قاي وقت اوقورغە تېوشلىكلرن نماز اوقورغە او گرەتكاندە ئەيتورمىن ئەلى. مۇنە اول دعالرنىڭ برسى شول: سېجىانك اللهم و بھمدك و تبارك اسمك و تعالى جلك و لا آلە غيرك. (۱) يە عارف، مېنىم آرتىدىن ئەيتوب بار ئەلى: سېجىانك اللهم ش — سېجىانك اللهم. (بودعانى دە سورهلر او گرەتكان يول بىلە معلم حفظ و تکرار قىلدر.) م — ايدى مېن سزگە آنڭ مەناسى دە سويلېم: اى اللهم، سېنى كېمچىلىكلردىن پا كىلىم: سېنى ماقتېم. سېن غايەت درجەدە الوغىڭ. سېندىن باشقە اللە يوق. (بو مەنادە سورهلر مەناسى كېك بر تۈسلى ذھنك اورنلاش لورغە تېوش.)

يکرمى جىدىنچى درس تشھىد دعاسى.

م — ايدى سزگە تاغى دە بر دعا او گرەتېم. آندىن صوڭ نماز اوقورغە كرشورمىز. مۇنە اول دعا شوڭاردىن عبارت: التحيات لله والصلوات والطيبات السلام عليك ايها النبى ورحمة الله وبركاته. السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين اشهد ان لا آلە الا الله و اشهد ان محمداً عبده ورسوله. (۲) بو دعاغە تشھىد دعاسى

(۱) مسلم ج ۱ ص ۱۵۸ (۲) مسلم ص ۱۵۹ ج ۱، بخارى ص ۱۶۶-۱۶۷ ج ۱

دیلر . یه عبد الرحمن، مینم آرتدن ئه توب بار ئهلی: التحیات لله والصلوات والطیبات
ش — التحیات . . . (موندده معلم افندی باشقه دعا وسوره لرده گی یول برله
شاگردنک برتوسلی حفظنده فالدررغه طرشورغه تیوش.) م — ایندی مین سزگه
آنک معناسنده ئه یتیم: بارلق عبادتئر الله تعالی گه خاصدر. ای پیغمبر، سبک الله انک
سلامی، رحمتی، برکاتی بولسون. بزگه والله انک ایزگی بندلرینده سلام بولسون.
مین اللهدن باشقه الله یوق، محمد آنک قولی هم پیغمبری دیب گواھلق بیرهم.

یکومی سیکنز نچی درس

قبله. نیت. ایکی رکعتلی نماز.

م — مونه بز ایندی نمازده اوقولا طورغان فاتحه سورهمن، دعالرنی بلدک.
قسقه غنه برسورده بیکله دک. شولای بیت! ش — شولای معلم افندی، بلدک، بیکله دک.
م — ایندی مین سزگه نماز اوقونی اوگره ته چکمن. تیک نماز اوگره نورگه کرشکانچه
برکز شول دعا وسوره لرنی اوقوب چغکز ئهلی. کم اوقی بله قول کوتهرسون!
ش — (قول کوتهرلر.) م — یه صابر، سین فاتحه سورهمن اوقو ئهلی! ش —
الحمد . . . م — بیک هه یتیم اوقودک، آفرین. تاغی کم یاخش ایتوب اوقوب چغا
آلا! ش — (قول کوتهرلر.) م — یه ئهلی عارفجان، سین اوقو! ش — الحمد . . .
م — سینده بیک یاخش اوقودک، رحمت. یه صابر، سین ایندی «قل هو الله» سورهمن
اوقو! ش — قل . . . م — ایندی احمد، سین «سبحانک»نی اوقو! ش — سبحانک . . .
م — ایندی «تشهد» دعاسن اوقو! ش — التحیات . . . م — سین تشهد دعاسن بیک
اوک یاخش بلمه گانسک ایکن ئهلی. مونه مینچه درست ایتوب اوقو: التحیات . . .
ش — التحیات . . . م — یه کریم، سینده اوقو ئهلی! ش — التحیات . . . م — ایندی
مین سزگه نماز اوقورغه اوگره ته چکمن. نماز اوقورغه کرشه چک کشینک کیم،
تهن، نماز اوقی طورغان اورنی پاک بولورغه کیرهک دیگان ای دک. آندن صوگ
طهارتلی بولورغه کیرهک دیدان ای دک. مونه شوندن صوگ نماز اوقی طورغان
اورنغه کیله سک؛ آیاتی اوره باصاسک؛ یوزگنی قبله غه یونهلر رسک. بله سزمی قبله
نهرسه اول؛ ش — . . . م — قبله دیب کعبه الله غه ئه یتلر. کعبه الله نی مین سزگه
اولگی درس لرده سویله گان ای دم. کعبه الله فایده دیگان ای دک ئهلی! ش — مکه شیرنک
دیگان ای دک. م — درست. مونه بز شول کعبه الله غه قاراب اوقورغه کیرهک. الله
تعالی بزگه نمازنی شونده قاراب اوقورغه قوشقان. دنیانک هر طرفنده بولغان مسلمانلر
بارسیده شوکما قاراب نماز اوقیلر. بزنگ مسجدر مزده شول قبله غه قاراتوب سالغان.
مونه حاضر بزنگ مکتبه نماز اوقو غانده قبله شوشی طرفه بولا. بزگه نمازنی
شول طرفه قاراب اوقورغه تیوش.

م — نماز اوقی طورغان اورنغه باصوب، یوزنی قبله غه یونهلر گاج، اوزکنک
نماز اوقورغه بولغانلغکنی کوکلدن نیت قیلورغه کیرهک. شوندن صوگ قوللرگنی
قولاقغه قدر کوتهروب، ایکی باش بارماقنی قولاقغه تیدرگده الله اکبر دیب
ئه یتورگه کیرهک. الله اکبرنک معناسی «الله بیک الوغ» دیگان سوز بولا. مونه

شوشى باش بارماقلىرىنى قولاق يېموشاغىنە تىدىروب، **الله اكبر** دىب ئەيتوگە تەكبىر دىلر. تەكبىر ئەيتو بلەن قوللىرىنى توشوروب، كەندەك آستى طوغرىسىنە كىتروب، (قۇشاك دەرگە البتە اوزلر نىچە اوگرە تورگە كىرەك) اوڭ قولنى قول قول اوستىنە قويارغە كىرەك. شوندىن سوڭ سىبجانك او قورغە، اعود، بىسم الله ئەيتورگە دە فاتحە سورە - سن او قورغە كىرەك. فاتحە سورە سن او قوغاچ **آمين** دىب ئەيتورگە كىرەك. (۱) بۇ نىكچە ئەيتكاندە «قبول ایت!» دىگان سوز بولا. آندىن سوڭ بىر سورە او قورغە كىرەك. سز نىچە سورە بلەسز ئەلى؟ ش - بىر سورە بلەسز. م - شولای، سز بىر گنە سورە بلەسز شول. زور ايا توشكاچ كوبرەك دە بلور سز ئەلى. مۇنە سز اىندى شول فاتحە سورە سن او قوغاچ شول اوزگىز بلگان سورەنى او قورسز. سورەنى او قوب بتكاچ تەكبىر ئەيتوب مۇنە شوشىلاى ایتوب بو گولورگە كىرەك. (معلم ركوع قىلوب كورسەتە) بولای بو گولوگە ركوع قىلو دىب ئەيتەر. ركوع دە اوچ مرتبە سىبجان رىبى **العظيم** (۲) دىب ئەيتورگە كىرەك. بۇ نىكچە «الو غ رىمنى كىمچىل كىردن پا كلیم» دىگان سوز بولا. شوندىن سوڭ **سمع الله لمن حمده** (۳) دىب اياق اوستى طورغە كىرەك. بو بۇ نىكچە، «الله اوزن ماقتاغان كىشىنىڭ سوزن اىشتە» دىگان سوز بولا. ركوعدىن قالدغاچ، تەكبىر ئەيتوب مۇنە شولای ایتوب ياتارغە كىرەك. (معلم سىبجانگە ياتا) بولای ياتوغە سىجدە قىلو دىلر. سىجدە دە اوچ مرتبە سىبجان رىبى **الاعلى** (۴) دىب ئەيتورگە تىوش. بۇ نىكچە بىك يوغارى درجەلى **اللهنى كىمچىل كىردن پا كلیم»** دىگان سوز بولا. سىجدە ايكى مرتبە قىلىنورغە تىوش. سىجدە گە ياتقان دە، سىجدىن طورغان دە تەكبىر ئەيتورگە كىرەك.

م - سىجدە قىلغاچ ياتقان اياق اوستى طوروب ياتقان بىسم الله ئەيتوب فاتحە سورە سن او قورغە، آندىن سوڭ بىر سورە قوشارغە، آندىن سوڭ ركوع قىلورغە، آندىن سوڭ ايكى مرتبە سىجدە قىلورغە دە، آندىن سوڭ مۇنە شولای ایتوب او طورغە كىرەك. (معلم قەدە نىڭ رەوشن كورسەتە) او طورغاچ تىشەد او قورغە كىرەك. (۵) تىشەد او قوب بتكاچ مۇنە شوشىلاى ایتوب اوڭ ياقغە قارارغە دە **السلام عليكم ورحمة الله** دىيورگە، آندىن سوڭ قول ياقغە قارارغە دە **السلام عليكم ورحمة الله** دىيورگە كىرەك. (۶) «سزگە الله نىڭ رحمتى، سلامى بولسون!» دىگان سوز بولا. بولای ایتوگە **سلام بىرو دىلر.** مۇنە نماز نىڭ تەكبىردىن باشلاپ ايكى سىجدە قىلوب بتكانچە گە قدر بولغان اىشلىرىنە ركعت دىلر. مېن سز گە مۇنە ايكى ركعت نماز او قونى اوگرە تىدم.

م - اىندى بلالر سز بىك دقت برلە قاراب طور كىز! مېن سزگە ايكى ركعت نماز او قوب كورسەتتىم. (معلم نىتىدىن باشلاپ سلام دعاسىنە قدر، بار دعالرنى قىچقروب او قوب، ايكى ركعت نماز او قوب كورسەتە.) مۇنە نمازنى شولای ایتوب او قىلر اىندى. سز بىت بو كارچە دە نماز او قوغاننى كورگان كىز باردر؟ ش - بار.

(۱) بخارى ۱۵۶ ج ۱، مسلم ۱۶۰-۱۶۲ ج ۱ (۲) ۲۹۱ ج ۱ مسلم. (۳) ۲۹۱ ج ۱ مسلم. (۴) ۲۸۱ ج ۱ مسلم (۵) ۲۹۰ ج ۱ مسلم. تىشەدىن سوڭ «صلوات» او قولورغە تىوش بولسە دە، حاضرگە بىك آورايتوب يىبەر مۇس او چون تىشەد برلە كفايەلەندەك. صلوات كىلەچەك يل اوگرە تلور. (۶) ۱۷۱ ج ۱ مسلم.

م — البته بار. اويك ئەتى ئەننىكۆز نماز او قىلر، شولارنى گلەن كورەسزدر. مسجد كەدە بارغانكۆز باردر. يە صابر، سەين چغوب نماز او قوب كورسەت ئەلى! سز بالار بار كۆزدە بىك دقت بلەن قاراب طور كۆز! ش — (شا كرد نماز اوقى. معلم كىلمەگان يىرلرن كىترە. دعالرنى اوقوغە ياردەم ايتە. ركوعە نىچەك بو گولورگە، سجدە دە نىچەك ياتارغە كىرەك، بار سەندە دقتلەب او گرتە. م — ايندى عارف، سەين اوقوب كورسەت! ش — (شا كرد نماز اوقى. معلم كىلمەگان يىرلرن كىترە)

يكرمى طوقز نچى درس

اوچ ركعتلى نماز.

م — نماز دە نىندى دعالر اوقولا ئەلى عبد الله؟ ش — سبحانك اوقولا، تشهيد دعالسى اوقولا. م — يە سەين سبحانكنى اوقوب قارا ئەلى؟ ش — سبحانك ... م — ايندى تشهيد دعالسىن اوقولا! ش — التحيات ... م — سەين ھەمان ئەلى بونى ياخشى بلەمەگانسك. م — نە مېنچە ايتوب، درست ايتلروب اوقورغە كىرەك: التحيات ... نماز دە دعالردن باشقە تاغى نەرسەلر اوقولا ايندى ئەلى؟ ش — سورەلر اوقولا. م — يە سەين فاتحە سورەسەن اوقولا ئەلى؟ ش — الحمد ... م — سەين اوطور ايندى. احمد، سەين قل ھو اللھى اوقولا ايندى! ش — قل ... م — بىك درست اوقودك، افرين. سەين سويلە ئەلى: فاتحە سورەسەن اوقوب بىكچا كى ئەيتورگە. كىرەك؟ ش — آمین دىب ئەيتورگە كىرەك. م — ركوعەكىنى ئەيتورگە كىرەك؟ ش ... م — كەم بلە قول كوتەرسون! ش — (قول كوتەرلر) م — عارف سەين ئەيت ئەلى! ش — سبحان ربى العظیم دىب ئەيتورگە كىرەك. م — نىچە مرتبە ئەيتورگە تىوش؟ ش — اوچ مرتبە. م — ئەسجدە نى ئەيتورگە كىرەك؟ ش — سبحان ربى الاعلى دىب ئەيتورگە كىرەك. م — نىچە مرتبە؟ ش — اوچ مرتبە. م — ركوعەن طورغاندە نى ئەيتورگە كىرەك؟ ش — سمع الله لمن حمده دىب ئەيتورگە كىرەك. م — ئەسلام نىچەك بىررگە كىرەك؟ ش — السلام عليكم ورحمة الله دىب بىررگە كىرەك. م — سلام نىچە ياقغە بىرلە؟ ش — ايكى ياقغە بىرلە. م — بىك درست ئەيتك، رحمت مەين سزگە اوتكان درسك نماز اوقورغە او گرتەكان ايدم. م — نە سەين نماز دە اوقوب كورسەت ايندى! ش — (نماز اوقى). م — بونىچە ركعتلى نماز بولدى ايندى؟ ش — ايكى ركعتلى نماز بولدى. م — شولاي شول، ايكى ركعتلى نماز بولدى. نماز اول ايكى ركعتلى دە بولا، اوچ ركعتلى دە بولا، دورت ركعتلى دە بولا. م — نە حاضر مەين سزگە اوچ ركعتلى نماز اوقورغە او گرتەيم: اوچ ركعتلى نماز دە ايكى مرتبە اوطورلا. اولسكى اوطور دە تشهيد اوقولادە سلام بىرلەمىچە طوروب كىتلە. ئە ايكىنچى اوطورشا تشهيدن صوكت ايكى ياقغە سلام بىرلە. آنەن صوكت اوچ ركعتلى نماز نك صوكتى ركعتك فاتحە سورەسى گنە اوقولا. باشقە سورە قوشلمى. باشقە اشلر ايكىنچى ركعتك گىچە قىلدە. م — نە مەين سزگە اوچ ركعتلى نماز اوقوب كورسەتەيم: (معلم اوچ ركعتلى نماز اوقى، شا كردلر قاراب طورالر). م — نە اوچ ركعتلى نماز شولاي اوقولا ايندى. يە كەم اوچ ركعتلى نماز اوقوب كورسەتە؟ ش — (قول كوتەرلر). م — يە عارف سەين اوقولا! ش — (شا كرد نماز اوقى، معلم كىلمەگان يىرلرن توزتە). م — ايندى رحىمجان سەين اوقوب كورسەت! ش — (اوقى. معلم توزتە)

اوپوزنچی درس

دورت رکعتلی نماز.

م — اوتکان درسده مین سزگه اوچ رکعتلی نماز او قورغه او گره تکان ایندی. سز او قی بله طور غانسزد ایندی؛ ش — (قول کونته رله). م — یه عبیدالله، سین او قوب کورسه تئلی! ش — (شا کرد اوچ رکعتلی نماز او قی، معلم کیلمه گان ییرلرن توزه ته). م — بیک هه بیهت او قودک. سین او طور ایندی. محمد، ایندی سین ایکی رکعتلی نماز او قوب کورسه تاش — (ایکی رکعتلی نماز او قی، معلم کیلمه گان ییرلرن توزه ته. نماز او قوب بتکاج شولوق شا کرددن رکوع وسجده لرده، رکوعدن فالقناده، رکوع وسجده لرگه باتقاندن نهرسه لر تهنورگه کیره کلگن صور اشا). م — ایندی مین سزگه دورت رکعتلی نمازنی ده او گره تیم: اولده باری بر اوچ رکعتلی نماز توسلی. آنده ده ایکی رکعتدن صوگ تشهد او قوب بتکاج طور وب کینه سگ، دورت رکعت او قوب او طور غاچ تشهد او قیسگده سلام بیرسه سگ. مونه مین سزگه دورت رکعتلی نماز او قوب کورسه تیم، سز دقت برله قاراب طور گز! (معلم دورت رکعتلی نماز او قی، شا کردلر قاراب طور رله). م — مونه دورت رکعتلی نماز شولای او قولای ایندی. یسه سین عبد الرحمن، او قوب کورسه تئلی! ش — (دورت رکعت نماز او قی، معلم توزه ته وتوزه تدره).

اوپوز بونچی درس

نمازده یه شرن واشکاره او قولای طورغان دعالر.

م — مونه مین سزگه نماز عبادتی نیچک قیلنورغه تیوشلگن بلدرم ایندی. نماز نیچه رکعتلی بولا ایدی تئلی عبدالله؛ ش — ایکی رکعتلی ده بولا، اوچ رکعتلی ده دورت رکعتلی ده بولا. م — درست تئیتدک. بز بونلرنی او قی بلدک ایندی. تیک سزگه تاغی بر نهرسه تئیتسی بار تئلی. مین سزگه نماز دعالرینگ بارسنه قچقرو ب او قودم. لکن نمازده آنلرنک بارسنه قچقرو ب او قولمی، بعضلری یه شرن او قولای. آندن صوگ سورهلرده فای وقت یه شرن او قولالر. مونه مین سزگه قچقرو لای طورغانن قچقرو ب، یه شرن او قولای طورغانن یه شرو ب ایکی رکعت نماز او قوب قاریم. سز بیک دقت برله قاراب طور گز! (معلم ایکی رکعت فرض نماز او قی. سورهلرنی قچقرو ب، یه شرن او قولورغه تیوش دعالرنی یه شرن او قی). م — ایندی عبد الرحمن، سین قچوب مینمچه او قولای! ش — (شا کرد ایکی رکعت فرض نماز او قی، معلم توزه ته). م — ایندی کریم، سینده او قوب کورسه تاش! ش — (او قی، معلم شا کردلر دن توزه تدره) مونه ایندی اوچ رکعتلی نماز او قیق. اولده باری بر ایکی رکعتلی نماز توسلی. تیک آنده اوچنچی رکعتده او قولای طورغان فاتحه سورسه یه شرن او قولورغه تیوشلی. یه سعیدالله، سین اوچ رکعتلی نماز او قوب قارا تئلی! ش — (او قی، معلم شا کردلر دن توزه تدره). م — دورت رکعتلی نمازده اوچ رکعتلی توسلی. آنده ده صوگنی ایکی رکعتده فاتحه سورسه یه شرن او قولای. یه فیض الرحمن، دورت رکعتلی نماز او قوب کورسه تئلی! ش — (او قی، معلم شا کردلر دن توزه تدره).

م — مونه ایندی نماز نیچک او قورغه کیره کلگن بلدک. نماز اول بر عبادت دیگان ایدک. بز آنی اللهغه شکرانه یوزندن، آنک بزگه بیرگان ایسه بسز، صانسز نعمتلیرینه رحمت یوزندن او قیومزدیگان ایدک. ئەلی سز بیک بهله کەیی، صبئی بالالرسز. سزگه ئەلی نماز او قو مجبوری توگل. سز مونه زور ایورسز، اون دورت، اون بیش یهشلرگه کیلورسز. مونه شوندن صوگ نمازنی قالدر و سزگه اصلا یاراماس؛ نمازنی قالدر ساگز گناهللی بولورسز؛ آخرت کوننده اللهنگ عذابینه دوچار بولورسز. نماز او قو اول بیک ثوابلی اش. شونلقدن اول سزگه مجبوری بولماسهده او قورغه کیرهک. شولای ایتوب حاضر دن، بهله کەیی چاقدن اوق الله تعالی نك رحمتینه ایر- شورگه کیرهک. شولایدر بیت بالالر؛ ش — شولای معلم افندی، شولای. او قورغه کیرهک. م — نماز او قو اوچون بزنی اشلرگه کیرهک دیگان ایدک ئەلی؛ ش — نماز اوقی طورغان اورننی، کییمنی، تهننی پاکلرگه کیرهک دیگان ایدک. م — درست، شولای دیگان ایدک. لکن آنی پاک بولماسه، پچراق بولسهغنه شولای پاکلرگه کیرهک. ئە بزگه تاغی نی اشلرگه کیرهک ایدی ئەلی؛ ش — طهارت آلورغه کیرهک. م — ئەنه مین سیندن شونی صور اغان ایدم. سین طهارت آلا بلهسگ بیت ایندی. ش — بلهم. م — یه ئەلی مونه موندە طهارت آلوب کورسهت! مونه شوشی قلمنی قەمغان ایتکان بولده، طهارت آلغان بول. ش — (شا کرد چیکلرن صرغانوب طهارت آلا، معلم کیلمهگان بیرلرن شا کردلردن توزهتدره.)

اوطز ایکنچی درس.

بیش وقت نماز.

م — مونه بز نماز اوقی بلدک ایندی. نماز او قو اول مجبوری اش دیگان ایدک. مونی شریعتجه ایتوب ئەیتسهک فرض دیگان سوز بولا. مونه بندلرنک الله تعالی گه شکرانه یوزندن نماز اوقولری فرض اش. الله تعالی بزگه کونینه بیش مرتبه نماز اوقونی فرض ایتکان. اول نمازلر: ایرته نمازی، او یله نمازی، ایکندی نمازی، آقشام نمازی، یستو نمازی. یه عارف، سین ئەیتوب قارا ئەلی! ش — ایرته نمازی... م — ایرته نمازی اول ایرته بلهن طاک آتقاچ اوقولا. او یله نمازی توش آوشقاچراق اوقولا. ایکندی نمازی قویاش بایورغه بر آز وقتلر قالغاچ اوقولا. آقشام نمازی قویاش باتقاچ اوقولا. یستو نمازی قویاش بایوب ساعت یارم، ایکی ساعت کیتکاچ اوقولا. یه میکا نماز وقتلرن کم سویلهب بیره آلا؛ ش — (قول کوتهر وچیلر بولا.) یه عبد الله سین ئەیت ئەلی! ش — ایرته نمازی... م — مونه ایندی مین سزگه بو نمازلرنک نیچه شهر رکعت بولغانلغن سویلیم: ایرته نمازی اول ایکی رکعت. او یله، ایکندی نمازلری هر ایکیسی دورته رکعت. آقشام نمازی اوچ رکعت. یستو نمازی ده ایکندی کبک دورت رکعت. یه صابر، سویله ئەلی، قایسی نمازلر ایکی شهر، قایسیلری اوچهر، قایسیلری دورته رکعت؛ ش — ایرته نمازی ایکی، آقشام نمازی اوچ، قالغانلری دورته رکعت. م — آفرین، درست ئەیتدک.

م — سین ئەتییکنک نماز اوقوغانن کورکانک باردر بیت؛ ش — بار. شولایه

اوقیمی؟ ش — شولای اوقی. م — تاغی شولای نماز اوقوغاننی کورگان کشیلر بارمی؟ ش — (قول کوتهره لر). م — سین ئەیت ئەلی شا کر! ش — بار. م — شولای اوقیمی؟ ش — یوق. مینم ئەتی یستو نمازن کوب ایتوب اوقی. م — بیک درست ئەیتدک. اول دورت کنه رکعت اوقیمی شول. آگما یستو نمازی دورت کنه رکعت فرض بولسه ده، اول الله تعالی گه یاقنلغن تاغی ده آرتدرو اوچون، آگما تاغی ده نغراق یار او اوچون فرض نماز نندن طش ده نماز اوقی. پیغمبر مزده شولای فرض نماز نندن آرتق ده نماز اوقوغان. گهنه سز ننگ آتار کزده شول پیغمبر مزگه ایبهروب اوزلرینه فرض بولمسه ده، بعض بر نمازلر اوقیلر. اول بیک یاغشی، بیک ثوابلی اش. آنک برله الله تعالی گه یاقنلق غنه آرتا. تیک اول فرض توگل. یعنی آنی اوقوماو برله سیگا بر گناه بولمی. اوقوساڭ زور ثواب بولا؛ الله غه یاقنلق آرتاغنه. بوندی فرض نمازلردن الگ یایسه صوڭ اوقولا طورغان نمازلرغه سنت نماز دیلر. ئەلی سز بیک بهله کەهی. سنت نمازلرنی کیله چک یلدرده اوگره نور مز ئەلی.

اوطوز اوچنچی درس

رمضان آیی. قدر کیچهسی. روزه.

م — نماز غه باشقه تاغی نیندی عبادتلهر بارایدی ئەلی؟ ش — روزه بار. م — بیک درست ئەیتدک. روزه ده بر عبادت. اول ده بزگه فرض. مؤمن و مسلمان بولغان کشی یلنده بر آی روزه طوتارغه کیرهک. بله سزمی نیندی آیده طوتارغه کیرهک؟ ش — رمضان آینده. م — درست ئەیتدک، رمضان آینک طوتارغه کیرهک. رمضان آیی اول بیک مبارک آیی. اول آیک پیغمبر مزگه قرآن اینگان. (۱) اول رمضان آینک بیک قدرلی، بیک مبارک بر کیچه بار. اول کیچه گه قدر کیچهسی دیلر. ئەنه شول کیچه ده پیغمبر مز محمد علیه السلام گه پیغمبر لک کیلگان، قرآن اینگان. (۲) شونک اوچون ده اول کیچه گه قدر کیچهسی دیلر. سز بیت بو گارچه ده قدر کیچهسی دیگان سوزنی ایشتن کانگز باردر؟ ش — بار، ئەنکه ی اونکان یل «بوگون قدر کیچهسی» دیب میننی ئەنکه ی برله نماز غه، مسجد که بیبه رگان ایدی. م — ئەنه شول کیچ، قدر کیچهسی شول ایدی. اول کیچ شول بیک مبارک کیچ. اول کیچک تله گان تله کر، صور اغان حاجتله قبول بولا. تیک اغلاص برله صور الورغه کیرهک. اول کیچک سین نیندی نماز غه بارغان ایدک ئەلی؟ ش — ترویج نمازینه. (۳) م — درست، تیک سین بالغش ئەیته ساڭ. «ترویج دیمه، مینم کبک» «ترویج» دیک. یه ئەیتوب قارا ئەلی! ش — تراویج. م — ئەنه اول

(۱) «شهر رمضان النبی انزل فیہ القرآن الخ» بقره آیت ۱۸۵ (۲) «انا انزلناه فی لیلۃ القدر» القدر آیت ۱، «انا انزلناه فی لیلۃ مبارکة الخ» دخان آیت ۳. بو نزولدن مراد طبیعی ابتداء نزولدر. بز ایسه بو کتابده قرآنک کیسهک کیسهک اینوون ذکر ایتمه دکمزدن، «اول کیچه ده قرآن اینگان» دیب کنه کیتدک. (۳) بو سوز طبیعی ایر شاگردلرگه قاراب ئەیتله. قز شاگردلرگه بونی باشقه تورلی تعبیرلر بلن آڭغار توب کیتهرگه تبوش. بوندن صوڭده شوندی ایر شاگردلرگه گنه قاراب سویله ننگان سوزلر بولغالار. معلمه افندیلرنگ غفلت ایتمه ولری، شول اورنلرغه غنه قز شاگردلرگه مناسب سؤاللر تاپوب قویولری اوتنلدر.

تراويح نمازی رمضان بويينه اوقولا. اول نماز فرض بولماسده، بيك ثوابلى نماز. اول يستونمازندن صوڭ اوقولا. ئەنە رمضان آبي مبارک آي بولغانغە كورە، مسلمان بولغان كىشىلەر كوندىن روزە توتوب، كىچىن تراويح نمازلىرى اوقوب اللەغە ياقنلا. شورغە طر شەلەر. رمضان آبي بتكاج نەرسە بولا ئەلى؟ ش— عىد بولا. م— درست، عىد بولا؛ شادلىق، بەيرەم كولى بولا. آنى مېن سزگە كىلەچكە سويلەرمەن ئەلى. حاضر روزەنى سويلېم.

م— روزە اول ايرتەدن آلوب كىچىكە قىدر، يعنى تاڭ آتاباشلار آلدندىن آلوب قوياش بايقانغە قىر آشامىچە، اچمىچە طورودن عبارت. روزە بولغان كىشى آشامى، اچمى؛ اللەنى كوڭلنەك طوتا؛ اللەغە ياقنلىق اوچون شولاي آشاو اوچون طيىلغانلىقن ايسىنەك طوتا. ئەنە شولاي ايتەرگە بزگە اللەتعالى قوشقان. شوڭا كورە اول عبادت بولا. بز بيت عبادت: اللەتعالى اوزى قوشقانچە آڭا شكرانە قىلو ديگان ايدىڭ. موندە بوروزەدە اللەتعالى اوزى قوشقانچە شكرانە قىلو بولا. بز طوق چاقىدە نعمتلەر نىڭ قىدرن بلىمىز. ئە اچقساڭ نعمتنىڭ قىدرى بلىنە ايندى. روزە كىشى ئەنە اللەتعالى نىڭ بېرگان نعمتلەرنىڭ قىدرن بىك بلە؛ آنىڭ حسابسىز نعمتلەرى اوچون شكرانە قىلوب بته آلمى. روزە اول زور اباچاقراق فرض بولا. ئەلى سز بىك بەلەكەي، صبىلەر سز. سزگە روزە طوتو فرض توڭل ئەلى. شولايك سز روزە طوتماسەكۇدە، رمضان آين بىك شادلىق برلە قارشى آلورغە كىرەك؛ آنى قىرلەب، حرمتلەب اوزاتورغە كىرەك. يە عارفى، بز نيچە عبادت بىلك ايدى؟ ش— ايكى عبادت: نماز، روزە. م— شولاي شول، ايكى عبادت بىلك. كىلەچكە درسە تاغىدە ايكى عبادت سويلەرمەن ئەلى.

اوطوز دورتنىچى درس

زكات. حج. ارکان اسلام.

م— بز نيچە نورلى عبادت بىلك ئەلى؟ ش— ايكى نورلى عبادت بىلك: نماز، روزە. م— مسلمان كىشىگە كونىنە نيچە نماز فرض ديگان ايدى ئەلى؟ ش— بيش نماز فرض. م— ئە روزە نيچە مرتبە فرض؟ ش— يلىنە بر آي فرض. م— شولاي، درست. آندىن صوڭ مسلمان كىشىگە تاغى زكات ديگان بر عبادتدە فرض بولا. تىك زكات اول بوتون كىشىگە فرض توڭل. اول حاللى كىشىلەرگە، باي كىشىلەرگە گنە فرض؛ فقير، مسكىنلەرگە فرض توڭل. زكات اول مالنىڭ بر ئولوشن فقير مسكىنلەرگە، مەكتەب، مەدرسە و مسجد كىك يورطلار نىڭ كىرەكلەرنە بىرودن عبارت. زكات بېرگان كىشى، اللەتعالى نىڭ اوزىنە بېرگان نعمتلەرنە شكرانە قىلوب مالن بىرە اول. فقيرلەر، مسكىنلەردە بيت حاللى كىشىلەر كىك اوڭ كىشىلەر. شولاي بولغاچ باي و حاللى كىشىلەر آنلارنى قۇرغانورغە، اللەتعالى نىڭ اوزىنەك رحمتى برلە آڭا بېرگان مالنىڭ بر ئولوشن آنلارغە بىرەرگە كىرەك. شولاي ايتوب اللەتعالى نىڭ بېرگان نعمتلەرنە اوز كىڭ شكرانە قىلغانلىغىنى آڭقار نورغە كىرەك. زكاتنى فقير كىشىگە كىمگە بىر سەكۇدە يارى. بىگرەكۇدە مەكتەب و مەدرسە، مسجد تريبەسى كىك، جەمىعت يورطلرى كىك اورنلارغە بىرەرگە هم باي بولماغان ملا

و مؤذنلرگه بيررگه كيرهك. مونه سزده اوسوب ييتكاج باي و حاللي بولسه كز شولاي ايتهر سز بالالر. معلمكز نك سوز لرن خاطر لركز غه نق ايتوب سالكز. حاللي بولوب ده زكات بيرمه گان كشي الله فاشنده ده، خلق فاشنده بيك ناچار كشي بولا. الله فاشندك اول گناھلي بولا. خلق فاشنده صاران اسمن كوتهره. صاران كشي اول بيك يمان، بيك خسييس كشي بولا. آندى صاران، زكاتن چقار ماغان كشي نى الله تعالى برده يارانمى.

م — ايندى مين سزگه جنى ده ئه يتوب كيتيم: حج ديب مكه شهرينه باروب، كعبه اللهنى زيارت ايتوب قايتوغه ئه يتلر. كعبه الله نك بيك مبارك براورن ايكانلگن مين سزگه سويله گان ايدم بيت؟ ش — سويله گان ايدكز. م — اول شول بيك مبارك اورن. آنى بيت باشلاب ابراهيم پيغمبر برله اسماعيل پيغمبر بنا قيلغانلر. اول شول وقتدن بيرلى عبادتخانه بولغان. پيغمبر مزده شول كعبه الله بولغان شهرده طوغان؛ آندە اوسكان، آندە آگما پيغمبر لك كيدگان؛ آندە عبادت قيلغان. صحابه لرده شونده

عبادت قىلا طورغان بولغانلر. اول كعبه الله ده حجر اسود ديدگان مبارك برقرار تاش بار. حجگه بارغان كشي لر شول تاشنى اوبلر. پيغمبر مز آنى شولاي اوبهرگه قوشقان. حجگه بارغان كشي لر كعبه اللهنى بر نيچه مرتبه ئه يله نلر. مكه ده عرفات اسمنده بر تاو بار. حاجيلر شونده طوقتاب عبادت قىلالر. آندە تاغى باشقه تورلى عبادت لرده بار ئه لى. حجگه بارغان كشي لر بوتونسى حج اوچون مخصوص كييملر كييه لر. مونه شوشى عبادتكه حج عبادتى ديلر. حج اول باي كشيگه گنه فرض. هم يل صاين توگل، عهرگه بر مرتبه گنه فرض. الله تعالى سزگه بخت بيروب باي بولسه كز، سزده شونده باروب عبادت قىلوب قايتور سز ئه لى. آندە غى مبارك ييرلرنى، ابراهيم واسماعيل پيغمبر صالحان مسجدنى، يعنى كعبه اللهنى كوروب، پيغمبر مز وصحابه لر اياق باصقان ييرلر ده يوروب، مبارك حجر اسودنى اوبوب، پيغمبر وصحابه لر زمانن ايسكه توشروب، كوكلر كزنى نچكه رتوب، كوزلر كز دن مولدر توب يهش لر آغزوب، الله تعالى گه زار يلقلر قىلوب قايتور سز ئه لى. الله تعالى سزنى بختلى، توفيقلى قىلوب شول عبادتنى قىلور غه ميسر قىلسون ايدى بالالر، آمين ديكز! ش — آمين.

م — مونه مين سزگه دورت تورلى عبادت سويله دم. نهر سهر ئه لى آنلر؟ ش — نماز، روزه، زكات، حج. م — مونه بو عبادت لر مسلمان بولغان كشيگه فرض عبادت لر. مسلمان كشي نك مسلمان غى مونه شول عبادت لرنى قىلوى برله بلنه. آنك اسلام دينن طوتقانغى شونك برله آگلاشلا. بز اوتكان در سلر نك برنده مسلمان بولغان كشي الله تعالى گه هم آنك ييه رگان پيغمبرى محمد عليه السلامگه اشانور غه كيرهك ديدگان ايدك. شولاي بيت؟ ش — شولاي. م — آنى عربچه نيچك ئه يته ايدك ئه لى؟ ش — لا اِلهَ الا الله محمد رسول الله ديب ئه يته مز. م — درست. بوگما كلمه ء توحيد ديه لر

ايدى. ئه كلمه ء شهادت نيچك ئه لى؟ ش — اشهد ان لا اِلهَ الا الله و اشهد ان محمد آ عبده و رسوله. م — مونه مسلمان بولغان كشي الله تعالى هم پيغمبرينه اشانوب، اول فرض قىلغان اوشبو دورت عبادتنى قىلور غه تموش. مسلمان كشي نك مسلمان چلغى شونك برله بولا. شونلقدن بو بيش نهرسه اسلام ديننك نيگزلر ي، تره كلر ي

سانالار. (۱) يە عارف، ئەيتوب قارا ئەلى اسلام دىنىنىڭ نىگىزلىرى نەرسەلەر بولىدى؟
ش - اللەن باشقە اللە يوق، محمد عليه السلام آنڭ پىغەمبىرى دىب ئەيتو، نماز
اوقو، روزه طوتو، زكات بيرو، حج قىلو. م - آفرين، بىك درست ئەيتىڭ.

اوپوز بېشىنچى درس

مسجد بىرلە تانشو. جماعت نمازى. امام ومؤذن.

م - مین سزگە دورت تورلى عبادتنى سويلەگان ايدىم. نەرسەلەر ايدى ئەلى
آنلر؟ ش - نماز، روزه، زكات، حج. م - مونه مین نماز طوغرىسنده تاغى دە
آزراق سويليم ئەلى. نماز نىچك اوقولورغە تىوشلگن، هم كونيڭ نىچە مرتبه
اوقولورغە تىوشلگن سز بىلكىز ايدى. كونيڭ نىچە وقت نماز فرض ديگان
ايدىڭ ئەلى؟ ش - بيش وقت نماز فرض. م - نىندى نمازلر ئەلى آلر؟ ش - ايرتە،
اويلە، ايكندى، آقشام، يىستو نمازلىرى. م - مونه بونمازلر هر كىمگە فرض نمازلر.
اول نمازلرنى اويدە اوقورغەدە يارى، مسجدە اوقورغەدە يارى. لکن مسجدە
اوقو تاغى دە آرتغراق، تاغى دە ئوبلىراق اش.

م - مسجدنى بلەسز بيت ايدى سز؟ ش - بلەمز. م - سىنىڭ مسجدكە بار.
غانڭ بارمى؟ ش - بار، عيدكە بارغانم بار. م - ئەنە شول مسجد، جىيلوب نماز
اوقى طورغان اورن ايدى. اول بىك مبارك اورن. اول اللەغە عبادت قىلا، دعا
قىلا طورغان اورن. مسجد اول كوبرەك ايكى بولمەلى بولا. زور مسجدلر ايكى
قانلەدە بولا. مسجدنڭ آلدندە، اچكە كروب طورغان ايشكسىزگنە بر بولمە توسلى
نەرسەسى بولا. شولايدىر بيت؟ ش - شولاى، خلفە. م - آندە نى اشلىلر صوڭ؟
ش - آندە ملا (حضرت) باباى نماز اوقى. م - درست ئەيتىڭ. آندە حضرت نماز
اوقى شول. ئەنە آڭا محراب دىب ئەيتەلر. آندن صوڭ مسجدنڭ محرابقە ياقن،
اوڭ ياقى پوچماغندە اوچ باچقىلى بر نەرسە بولا. كورگانكز باردر بيت؟ ش -
بار. م - ئەنە آڭا مېنر دىلر. مېنرگە منوب حضرت جمعه وعيد نمازلرنە وعظ
سويلى، خطبە اوقى. آنك بر تاياق طورغاندە كورگانسزدر؟ ش - كوردم. آنك بريەشل
تاياق بار ايدى. ئەنە حضرت جمعه وعيد نمازلرنە شول تاياقنى طوتوب خطبە اوقى،
وعظ سويلى. چونكە پىغەمبەر مەز شولاى تاياق طوتوب خطبە اوقوغان، وعظ سويلەگان.
م - حضرت بيت اول پىغەمبىرنڭ اورن طوتو تا طورغان كشى. حضرتكە آڭا
امام دىلر. امام اول خلقنڭ آلدندە، محرابدە طوروب نماز اوقى. باشقە كشىلر آنڭ
آرتندە صف بولوب تزلەلر. آلر سورەلرنى اوقومىلر. بارى امامغە ايبەرلر، آنڭ
اوقوغانن طىڭلاب طورالر. مونه شولاى ايتوب امامغە ايبەر وب اوقوغە جماعت
نمازى دىلر. جماعت نمازى اول يالغز اوقوغە قاراغاندە ئوابلى واجرلىرەك. (۲)

(۱) بنى الاسلام على خمس شهادة ان لا اله الا الله وان محمدا رسول الله واقام الصلاة وايتاء
الزكاة والحج وصوم رمضان بغارى ص ۱۱ ج ۱
(۲) صلاة الجماعة افضل من صلاة احدكم وحده بجمعة وعشرين جزا (بسبع وعشرين
درجة، بضعاً وعشرين درجة) مسلم ص ۲۴۲-۲۴۳ ج ۱، بغارى ص ۱۳۱ ج ۱، ۶۶ ج ۳

شونلقدن مسجدکه باررغه وقتی صیدرغان کشیگه مسجدکه باروب جماعت نمازی اوقورغه و کوبرهك ثواب آلورغه طر شورغه کیرهك. پیغمبرمز صحابهلر نمازنی شولای مسجدده، جماعت بولوب اوقوغلر. پیغمبرمز امام طور ا بولغان، صحابهلر آکا، اییره طورغان بولغانلر.

م — مسجدنك آنك مناره دیگان بر نهرسهسی ده بولا. شولای بیت؟ ش — شولای. مناره اول یوغاری بولا. م — مناره ده نی اشلیر صوڭ؟ ش — آنده مؤذن اذان ئهیتنه. م — بیک درست ئهیتنك. مناره اذان ئهیتو اوچون اشلهنگان شول. اول، اذان تاوشی یراقغه ایشتلسون اوچون شولای بییک ایتوب اشلهنگان. پیغمبرمز زماننكده شولای جماعت نمازینه چاقروب اذان ئهیتکانلر. پیغمبرمز نك مؤذنی بلال اسمنده بر کشی بولغان. مونه حاضرگی بز نك مؤذنلر ده ایندی شول پیغمبر زماننك حضرت بلال طوتقان اورننی طوتالر. آلر نماز آلندن اذان ئهیتلر، قامت (اقامت) توشورلر. سز اذاننی بلهسزدر ایندی؟ ش — (قول کوتهرلر.) م — بلسه کز بیک یاغشی، سز ایندی آنی مؤذننك هر وقت اذان ئهیتوون ایشتوب اوتقانسزدر.

اوطوز آلتنچی درس

جمعه نمازی، جمعه کون.

م — مسلمان کشیگه کونینه نیچه نماز فرض دیگان اینك ئهلی؟ ش — بیش نماز فرض. م — نیندی نمازلر ئهلی آلر؟ ش — ایرته، اوپله، ایکندی، آقشام، یستو نمازلری. م — بو نمازلرنی اوپله اوقورغه کیره کمی، مسجدده می؟ ش — ایکیسی ده یاری، اوپله اوقوساڭده، مسجدده اوقوساڭده. م — قایسی ثوابلیراق صوڭ؟ ش — مسجدده اوقو، جماعت بولوب اوقو ثوابلیراق. م — مسجدده اوقو البته ثوابلیراق. مسلمان بولغان کشیگه بیش وقت نماز فرض دیدك. اول نماز- لرنك نیچه شهر رکعت ایکانلنگن ده سویلهك. مونه مین سزگه تاغی بر نماز سویلیم ئهلی. اول نماز آتیه سینه برگنه مرتبه اوقولا. بلهسزمی نیندی نماز اول؟ ش — (قول کوتهرلر.) م — یه عبدالرحمن، ئهیت ئهلی! ش — جمعه نمازی. م — طوغری سویلهك، جمعه نمازی شول. جمعه نمازی اول جمعه کون اوقولا. شوڭ اوچون ده اول جمعه نمازی دیب آتالا. جمعه نمازی اول اوپله اوقولمی، مسجدده، جماعت بولوب اوقولا. اول کون اوپله نمازی اوقولمی. جمعه نمازی اول ایکی رکعت. شولایدر بیت؟ ش — (قول کوتهرلر.) م — سین نی ئهیته سڭ معبد! ش — اول خلفه، ایکی رکعت کنه توگل؛ جمعه ده کوب نماز اوقیلر. م — درست ئهیتنك. جمعه ده کوب نماز اوقیلر. لکن آنك فرضی ایکی رکعت کنه. قالغانلرن اوقوساڭده یاری، اوقوماساڭده یاری. اوقوساڭ ایندی البته بیک زور ثوابلی اش اشلهگان بولاسڭ. اوقوماساڭ ایندی گناهلی بولمیسڭ. ئهنه شول فرض بولغان ایکی رکعتنی امامغه اویوب اوقیلر. جمعه نك فرضینه کرشمهس بورون حضرت منبرگه منوب خطبه اوفی؛ قای بر وقت وعظده سویلی.

م — جمعه کون اول بیک شریف، بیک مبارک کون. اول کونده الله تعالی دن

چن ڪوئڻدن، اخلاص برهه صور الغان تله ڪلر قبول بولا طور غان ساعت بار. (۱)
 فقط اول ساعت بيلگولي توگل. شونڱ اوچون ده جمعهه ڪون ڪو برهه ڪ عبادت ايتهر گه
 ڪيرهه؛ جمعهه نمازندن برده قالماسقه تيوش. جمعهه ڪون مبارڪ بر ڪون بولغانغه
 ڪوره الله تعالى اول ڪونده جمعهه نمازن فرض ايتكان. جمعهه ڪون آيرم صورنده
 پا ڪله نور گه، آفلانورغه ڪيرهه. اول ڪون قوينوب تهننگنگ ڪرلرن ڪيتهره،
 آفلانو، پا ڪله نو بيڪ زور ثوابلي اش. پيغمبر مز بزه شولاي ايتهر گه قوشقان (۲)
 پيغمبر مز نڱ سوزن طوتوب بزه ثوابلي بولورغه طرشورغه ڪيرهه. جمعهه ڪون
 اول مسلمانر اوچون زور بهيرهم ڪون. اول ڪونني پيغمبر مز وصحابه لار بهيرهم
 ايتكانلر. بزه بهيرهم ايتهمز؛ اول ڪون بيت در سڪده ڪيلميمنز. جمعهه ڪون جمعهه
 نمازينه باروب زور ثوابلي بولورغه تيوش بولغان ڪبڪ، فقير فقرغه، يتيم
 ومسكينلر گه ياردم ايتهر گه ڪيرهه. ياقنلر، دوست ايشلرني حرمتهلر گه ڪيرهه.
 جمعهه بهيرهم شولاي اوتكارر گه ڪيرهه. (معلم افندينڱ جمعهه نمازن اوزي امام
 طوروب، اوقوب ڪور سه تووي مطلوبلر. مسجد مڪتبه ڪيڪ ايراق بولماسه، مسجد ڪه
 باروب اوقو، شاگردلرني مسجد برهه تانشبرو غايت گوزهل بولور ايدى.)

اوطوز جیدنچي درس

عيد نمازی. فطره صدقهسى. قربان چالو. عيد ڪوني.

م— مين سز گه اوتكان در سڪ جمعهه نمازی طوغريسنڱ سويله گان ايدم. اول
 ڪونينه: ڇيجهه نماز ايدى ئهلى؟ ش— اول ڪون صايون اوقولمى، آتدهسينه بر گنه مرتبه
 اوقولا. م— درست. ايندى مين سز گه تاغى بر نماز حقنڱ سويلم. اول نماز يلينه ايڪي گنه
 مرتبه اوقولا. بله سزمى اول نيندى نماز؟ ش— (قول ڪوته رلر.) م— ئهيت ئهلى عبد الله،
 نيندى نماز ايڪان اول؟ ش— عيد نمازی اول، معلم افندي. م— طوغرى سويله دلڱ،
 عيد نمازی شولم عيدنى سز بار گزده بله سز ايندى. اول ڪون بيت سز تهنى ڪيملر
 ڪييه سز. ئه نڪله رگز اول ڪون سزنى ايرتوڱ اوياتوب، پونلر وروب، تهنى ڪيملر
 ڪيپنلر وروب مسجد ڪه، نمازغه پيپهر لر. شونڱ اوچون اول ڪوننى سز بيڪ ياخشى
 بله سز؛ اول ڪون سز نڱ خاطر گزده طور ا.

م— تيك سز عيد نمازی نيچڪ اوقولغانن غنه بله سز. مونه مين سز گه آنى ده
 اوگر هته چڪمن: عيد نمازی اول بارى ايڪي گنه رڪعت. فقط اول يلينه ايڪي گنه نماز
 بولغانلقتن بوتهن نمازلرغه قاراغانده آگارده بر آز باشقهلق بار. اول باشقهلق
 شول: بزبيت نمازغه تڪبير ئه يتوب ڪر شه ايدڪده، سبحانك، اعوذ، بسم الله اوقوب،
 فاتحه سورهن اوقورغه ڪر شه ايدڪ. عيد نماز ندهده شولاي. تيك آنڪ تڪبير بر گنه
 مرتبه ئه يتلمى، دورت مرتبه ئه يتله. تڪبير آرالرنده قوللرني صالندر وروب طوررغه

(۱) بخارى ص ۱۳ ج ۲، مسلم ج ۱ ص ۳۱۵ (۲) حق (حق الله) على كل مسلم ان
 يغتسل في كل سبعة ايام يغسل رأسه وجسده بخارى ص ۶ ج ۲، مسلم ص ۳۱۴ ج ۱، الغسل
 يوم الجمعة واجب على كل محتلم بخارى ص ۳ ج ۲، مسلم ص ۳۱۳ ج ۱، اذا جاء احدكم الجمعة
 فليغتسل بخارى ص ۲ ج ۲

کیرهك. آنك سوڭنله بز نمازده ر كو عغه كيتكانده تكيير ئه يته ايداك بيت. عيد نمازنده شولاي. تيك آنده ايكنچي ر كعتده ر كو ع تكيير لارندن الك اوچ مرتبه قوللرني قولاي يهوشاغينه تيدروب تكيير ئه يثور گه كيرهك. مونه عيد نماز ينيك باشقه نماز دن آيرماسي شول ايندى. آيرما نهرسه ده بولدى ايندى؟ ش — تكيير ئه يتوده بولدى. م — شولاي شول، تكيير ئه يتوده بولدى. عيد نماز نده آنده باشقه نمازلرغه قاراغانده آلتى تكيير آرتق ئه يته. اولگى اوچ تكيير برنجى ر كعتده، برنجى تكيير دن سوڭ اوچ؛ اوچ تكيير ايكنچى ر كعتده، ر كو ع تكيير ندىن الك. مونه سز گه عيد نمازى او قوب كور سه تيم ئه لى: (معلم عيد نمازى اوقى) ايندى عيد الله، سين چغوب عيد نمازى او قوب كور سه ت! ش — (عيد نمازى اوقى. بو درسنى ده مسجدده بيرو غايت درجده گوزهل بولور ايدى.)

م — عيد نمازى اول يلىنه ايكى مرتبه اوقولا. برسى شو الك برنجى كونك اوقولا. اول كون بز رمضان روزه سن ايسهن صاو طوتوب بتروومز گه شادلق ايتوب بهير هم ايتهمز. اول كوننى مسجد كه باروب عيد نمازى اوقيمز. ايكنچىسى ذوالحجه ديگان آينك اونچى كوننده بولا. اول كون كعبه اللهنى زيارت ايتهر گه بارغان حاجيلر مكه ده گى عرفات تاونده طوقالوب ايكى ر كعت عيد نمازى اوقيلر. دنيا نك باشقه يير لرنده بولغان مسلمانلرده ئه نه شول كون عيد نمازى اوقيلر. بو عيدلرنك اول ليسينه رمضان عيىدى ديلر. چونكه اول عيد، رمضان روزه سن طوتوب بتكاج بولا. رمضان عيد نده عيد اوقو غانچه فطره صدقه سى ديب آتالغان صدقه بهير همز. بز گه پيغمبر عليه السلام آنى بهير گه قوشقان، شونك اوچون بهير همز. (۱) پيغمبر مز اوزى ده فطره صدقه سى بهير گان، صحابه لرده بهير گانلر؛ بزده شولاي بيروب كيله مز. سين فطره صدقه سى بهير گانك باردر بيت؟ ش — اونكان عيد گنه بهير هم، ئه تى بهير گه قوشدى. م — شولاي، بهير گانستكر شول. بار مزده بهير همز شول آنى. ايكنچى عيد كه قربان عيىدى ديلر. چونكه اول كون باى و عالي كشيملر قربان چالار؛ قربان چالوب ايتلرن فقير و مسكينلر گه اوله شلر. اول كون قربان چالوغه بز گه الله تعالى قوشقان. پيغمبر مز اوزى ده، صحابه لرده اول كون قربان چالغانلر. حج گه بارغان حاجيلرده قربان چالار. بزده چالامز، الله رضالغى اوچون چالامز.

م — مونه شوشى ايكى كون ايندى بز مسلمانلرنك زور بهير هم كونلرمز؛ اول كونلر بز نك شادلق كونلرمز. تيك بز گه اول شادلقلرنى اوزمز گنه قيلور غه يارامى. اول شادلقلرنى باشقلر برله ده اور تاقلا شور غه كيرهك. اول كون فقير و مسكينلر گه ياردمنى مولاي تور غه كيرهك. آنلرده ايچماسام يلىنه ايكى كون بولسه ده شادلانسونلر؛ تاماقلرى طويسون، كوكللىرى كوره يسون. بز نك فطره صدقه لرى بهير همز، قربان چالور مزده شول فقير و مسكينلر گه ياردم ايتواوچون بيت. عيد كوننده بز مسجد كه بارامز. آنده امامغه اويوب ايكى ر كعت عيد نمازى اوقيمز. آندن سوڭ حضرت عيد خطبه سى اوقى. آندن سوڭ وعظ سويلي، نصيحت قيللا. بز گه ياخشى بولور غه، ياخشىلىق قيلور غه قوشا. آندن سوڭ قرآن اوقولوب دعا

قیلنەدە، بىز مسجدىن تارالامىز؛ بەيرەم ايتەرگە، شادلىق ايتەرگە طوتونامىز: ياقنلار-
مىزنى، دوست ايشلارمىزنى زيارت قىلامىز، خاللىرىن بلەمىز. فقير، مسكىنلارنى، ضعيف
وعاجزلارنى دە كوڭلىدىن چىقارمىمىز. آلرغەدە ياردەم قولدىن سوزامىز. شولاي ايتوب
اچىر وئوابقە ايرىشورگەدە طرشامىز.

اوپوز سىكىزىچى درس

آتا آنا حقى. ياقنلار حقى. استاذلار حقى. كورشى كوله نلار حقى.

مسلمانلار و عموم انسانلار حقى.

م — بە اھمەت، سويلە ئەللى: سىڭا ايڭ ياقن كشىلەر كىلەر؟ ش — مېڭا ايڭ ياقن
كشىلەر ئەتكمەم، ئەنكەم. م — بىك درست ئەيتىدىڭ. سىڭا ايڭ ياقن كشىلەر آتا آنالارڭ
شول. بلەسكىمى آنلار سىڭا نىك ياقنلار؟ ش — چونكى مېن آلرنىڭ بالاسى. م — شولاي
شول. سېن آلرنىڭ بالاسى؛ سېن آلردىن طوغانسىڭ. شوڭا كورە آنلار سىڭا بىك ياقنلار.
سېن آلردە طوراسىڭ. سېنى آنلار آشاتالار، آنلار اچرەلەر، آنلار كىيىندەرەلەر، آنلار تىرىيە
ايتەرلەر. شونلقدىن سىڭا ايڭ ياقن كشىلەر آنلار. آنلار سېنى بىك ياراتالار، بىك سويلەر؛
سېنىڭ اوچون آلر حسابسىز مشقتلەر چىگەرلەر. سېنىڭ آناڭنىڭ كورگان مشقتلرنى صاف
بىرگىسىز: اول سېنى ئەللە نى قدر مشقتلەر كورۇپ تابقان؛ سېنىڭ اوچون نى قدر
تونلار تاتلى يوقولدىن قالدۇرغان؛ سېنى ئەللە نى قدر مشقتلەر چىگەرگە اوسلرگان،
مونه شوشى حالگە كىتىرگان. اول ھىمان دە ئەللى سېنى تىرىيەللى؛ بالام بالام، دىب سېنىڭ
اوچون ئوزلۇپ طورا؛ آچقىساڭ خاسر آشارغە بىرە؛ يوقوڭ كىلىسە، خاسر اورن
توشەب بىرە؛ ايرتە بىلەن باشكىدىن صىپاب اويانا: «طورا ايندى بە بىكەم طور، مەكتىبە
باررغە وقت يىتىدى!» دى. سېن چاقغىنە كىفسىز لەنە، اورى باشلاساڭ آڭ قوتى اوچا
باشلى: «اولوب كىنە كىتمەسە يارار ايدى» دىب قاينغا، خاسر تەنە؛ سېنىڭ اوچون
بوتون راھتىن بىبەرە: «اي رېم، بالامە ايسەنلىك بىرسەنە!» دىب اللەغە زار يلىق
قىلا. سېنىڭ ساباغىڭنى ياخشى او قوڭغىنى، ادبلى تىرىيەللى بولۇو كىنى صوراب اللەغە
دغا قىلا: «اي رېم، بالام او قومشلى، بختلى، توفىقلى بولسۇن ايدى!» دى. آتاڭنىڭ دە
سىڭا قىلغان ياخشىلىقلرى ئەيتوب بىرگىسىز. سېنىڭ بوتون تىرىيەك بىت آڭ اوستىك.
اول بىت سېنىڭ اوچون، اوى جماعتى اوچون ايرتوك طوروب كىسبەكە چىغوب كىتە.
سزنىڭ اوچون بىت اول شولاي مشقت چىگوب يورى. سېنى مەكتىبەكە كىتروب
بىرگان كىشى دە ئەتتىك بىت. شولاي بولغاچ آتا آنا بىك ياقن، بىك قدرلى، بىك
ھىرمتلى كشىلەر بولالار. آتا آنانىڭ شول ياخشىلىقلرىنە قارشى سز دە آنلارغە ياخشىلىق
قىلورغە كىرەك؛ آنلارغە بىر دە قارشى كىلمەسكە كىرەك؛ آنلار نى قوشسالر شونى
ايشەرگە كىرەك؛ مەكەن قدر آلرنىڭ خاطرلرنى تابارغە طرشورغە، آنلارنىڭ كىفلرنى
يىبەر مەسكە كىرەك. بەلە كەي وقتك شولاي آتا آنا سوزىن ھىر وقت طىڭلارغە كىرەك
بولغان كىك، اوسكاچ، زور اياچادە بىر دە آنلارغە قارشى كىلمەسكە كىرەك. آنلارنىڭ
رضالقلرنى آلورغە بوتون كوچىك بىرلە طرشورغە كىرەك. آلرنىڭ كوڭللىرىن تابو
سېنىڭ ايڭ زور ھورچىڭ بولسۇن. آلرغە ئەتكمەي، ئەنكەي دىب ئوزلۇپ طورا!

آنلارنى تربيە قىل؛ آنلارنى اورمەگان بېرگە اوپورتما؛ بروك آنلارنى رنجتە كورمە؛
 آنلارنىڭ كىفلرن قورودن بوتون كوچىك برلە صافلان! آلر اولغا يورلر، قارتايورلر؛
 مونە شول وقتلردە ايندى آلرنىڭ خاطرلرن تابورغە بېگورەك دەطرش. بوتون كوچىك
 برلە آنلارنى تربيە قىلوب، آنلارنىڭ رضالقرن آلورغە طرشقان كىك، اللەدن آلرغە
 مرحمت قىلوون صوراً: «اى ربم، آنلر مېنى تربيە قىلوب اوسدر دىلر؛ آنلرغە مرحمت
 قىلسەنە!» دېگن. بزگە آنا آناغە شولاي قدر و حرمت ايتەرگە اللە تعالى قوشا. آنا
 آنا حقى اول بىك زور. آنلارنىڭ كوكللرن تابو، رضالقرن آسو بىك زور ثواب
 بولغان كىك، آنلارنى رنجتو چىكسز زور گناهدر. (۱)

م - آندىن صوڭ بزگە تاغى بىك ياقن كشىلر بار ئەلى. بلەسزمى آنلر كملر؟
 بىلگان كشى قول كوتەرسون! ش - (قول كوتەرلر) م - يە عبدالرحمن، سىن
 ئەيت ئەلى! ش - بزگە ئەبى، بابايلر م بىك ياقن كشىلر. م - شولاي، درست.
 ئەبى، بابايلر آلر بىك ياقن كشىلر. آبيلر، آبايلر، قەردەش اروغلىر بارسى دە بزگە
 بىك ياقن كشىلر. آلردە بزگە بىك قدرلى، بىك حرمتلى كشىلر. آلردە بيت بزگە گلەن
 ياخشىلىق نلىلر. مونە سزدىن دە ياقنلر تربيەسندە طورغان كشىلر باردر ئەلى.
 قەردەش اروغلىر بزگە بىك ياقن، بىك قدرلى كشىلر شول. آنلرغە قولدىن كىلگانچە
 ياخشىلىق قىلورغە كىرەك. آنلر برلە هر وقت تاتو طورغە كىرەك. قەردەش اروغ
 برلە آچولانئوب، كىسلشوب طورو هيچ بروقت يارامى. اللە تعالى بزگە قەردەش
 اروغلىر مزلەن تاتو طورغە، آنلر برلە كىسلشمەسكە، آنلرغە قولدىن كىلگان قدر
 ياردم ايتەرگە قوشا. بزگە اللە تعالى نىڭ شول بويورقلرن طوتوب، ئو ابلى بولورغە
 طرشورغە كىرەك. اللەنىڭ قوشقانلر يىنە قارشى كىلوب گناھلى بولودن بوتون كوچەز
 برلە قاچارغە كىرەك. (۲)

م - آندىن صوڭ بزگە تاغى بىك قدرلى كشىلر بار ئەلى. بلەسزمى كملر آنلر؟
 ش - (قول كوتەرلر) م - يە عارف، سىن ئەيت ئەلى! ش - معلملر. م - بىك
 درست ئەيتىڭ. خلفلر آلر بزگە بىك قدرلى كشىلر شول. آلر بيت بزگە دىن
 اوگرەتەر؛ ادب و تربيە بېرەر؛ دنيا ماز اوچون كىرەك بولغان علملردە اوگرەتەر.
 شولاي ايتوب آنلر بزنىڭ دنيا و آخرتدە بختلى بولوموزغە سبب بولالار. شولاي
 بولغاچ بزگە آنلارنى دە بىك ياقن كوررگە، قەدرلەرگە، حرمتلەرگە كىرەك. بەلە كەي
 چاقىدە، مەكتەبە وقتدە هر وقت معلم قوشقانچە يوررگە كىرەك بولغان كىك، زور ايغاچ-
 دە گلەن آلرنى ايسدە طوتارغە كىرەك. قولكەن كىلگانچە آنلرغە ياخشىلىق قىلورغە
 كىرەك. آلر اوچون اللەغە دعا قىلورغە كىرەك. بولاي ايتەرگە بزگە دىنمىز قوشا،
 پىغمبەر م بويورا.

م - آندىن صوڭ بالالار، بزگە كورشى كوله نلردە بىك ياقن كشىلر. كورشى

(۱) آنا آنا حقنە قارا: اسراء آيت ۲۳-۲۴، النساء آيت ۳۶، العنكبوت آيت ۸،

بخارى ص ۱۷۲ ج ۳، ص ۲ ج ۸، ص ۴ ج ۸، مسلم ص ۴۹ ج ۱، ص ۳۷۶-۳۸۰ ج ۲

(۲) قەردەش اروغ حقنە قارا: النساء آيت ۱، اسراء آيت ۲۷-۲۸، ۳۶، بخارى ص

۱۰۵ ج ۲، ص ۵-۶ ج ۸، مسلم ص ۳۸ ج ۲

کوله نلر برله ده بیک تاتو طوررغه، آزرغه برده جبر ایتدسهکه، ممکن قدر آزرغه یاخشلیق قیلوررغه و یاخشلی معامله ایتدیررگه کیرهک. آنلر برله بوزولشوب، کیمشلیق، دشمانلاشوب طورر زور گناه. آزرغه یاردم ایتو، یاخشلیق قیلو زور ثواب. الله تعالی بزگه کور شیلر مزگه یاخشلیق قیلوررغه قوشا (۱) پیغمبر مزده کورشی کوله نلر برله یاخشلی معامله ده بولوررغه، آنلر برله تاتو طوررغه، آزرغه جبر تیدر مهسکه قوشا طوررغان بولغان. (۲)

م— آندن صوگ مسلمان کشی باشقه کشیلر برله ده یاخشلی معامله ده بولوررغه کیرهک. اسلام دینی، اسلام شریعتی بزگه شولای قوشا. مسلمان کشینگ هیچ کیمگه جبر وظلمی تیدررگه یارامی. مسلمان کشیکه هر کم، خصوصاً مسلمانلر قهردهش کبک بولوررغه کیرهک. آنلرغه آنکجبری تیمهسون، بلکه یاخشلیغی، ایزگیلگی تیسون. آگاردن هیچ کمزار لانماسون، جبر سنمهسون، بلکه رحمت ته تیسونلر. مسلمان کشی مونه شولای بولوررغه تیوش. اسلام دینی، اسلام شریعتی شولای بولوررغه قوشا. (۳)

اوپوزر طوقزنجی درس

جبر و ظلم. غیبت. یالا یابو. یالغان سویلهو. سوزیورتو. خیانت. اوغرلاو. م— همین اوتکنان درسده سزگه آنا حقن سویلهگان ایلم. شولای بیت؟ ش— شولای سویلهد کز. م— تاغی کملر حقن سویلهدم تهلی؟ ش— یاقنلر، استاذلر، کور شیلر حقن سویلهد نر. م— شولای شول بونلر نی ده سویلهدم. آنندن صوگ مین باشقه کشیلر برله نیچک معامله قیلوررغه کیرهکلگن ده سویلهدم. بزگه الله تعالی هر کیمگه یاخشلیق قیلوررغه، هیچ کیمگه ناچارلق قیلماسقه قوشا. مسلمان کشی شولای بولوررغه تیوش. کشی رنجتو، کشیکه جبر و ظلم ایتو هیچ بروقت مسلمان کشی اشی توگل. کشیکه جبر ایتونی، کشی رنجتونی الله تعالی برده یارامی. اول بیک زور گناه. الله تعالی جبر و ظلم ایتکنان کشیلرگه آچولانا؛ آخرت کوننده آنلر نی رسوای قیلا. کشیکه جبر ایتکنان، کشی رنجتکنان کشیلر نی بره وده یارامی بیت. شولای توگلمی؟ ش— شولای، معلم افندی، یاراتمیلر. م— البته یاراتمیلر. آنندی کشینی یمان کشی دیلر. شولای بولغاج کشی رنجتودن، کشیکه جبر تیدرودن صاقلانوررغه، کشی کوزنده یمان آتی کوترودن، الله تعالی ننگ آچو وینه، عذابینه دوچار بولودن صاقلانوررغه کیرهک. م— حاضرده ده، اوسوب یگت، ایربولوب یینکچاده هر وقت کشیلر برله یاخشلی معامله ده بول؛ آزرغه اصلا سینک جبر و ظلمک تیمهسون. فولگدن کیلگان قدر آنلرغه یاردم ایت، یاخشلیق قیل! مالک برله ده، تلک برله ده یاخشلیق قیل! اوزگده یاخشلی بول، کشینکده یاخشلی بولوون تله. ایبک شگنک یاراماغان اشن کورسهک: «ایبک ش،

(۱) والجار ذی القربی والجار الجنب النساء آیت ۳۶. (۲) ما زال یوصینی جبریل بالجار حتی ظننت انه سیورته ص ۱۰ ج ۸ بخاری، ص ۴۰۱ ج ۲ مسلم. (مونده عباره بخاریتقی) (۳) انبا المؤمنون اخوة الخ حجرات آیت ۱۰، یاایها الذین آمنوا لایسخر قوم من قوم عسی ان یکنوا خیرا منهم ولا نساء من نساء عسی ان یکن خیرا منهم الحجرات آیت ۱۱. مسلمانلر ننگ بربر سیفمه مناسبتری حقیقته قارا: بخاری ص ۱۱-۱۲ ج ۱، ص ۸۱۲ ج ۸، مسلم ص ۲۳۸ ج ۲، ص ۳۸۹ ج ۲.

بو اش يارامى بيت؛ بو بيت خلق فاشنده ده اويات، الله فاشنده ده بيك زور كناه؛ ديگن. اما آنك ناچار لغن، قيلغان بوز و قلغن باشقه كشي لر گه سويلمه مه. بولاي ايتوب كشي نك ناچار لغرن باشقه لر غه سويله ب يور و گه غيبت ديلر. غيبت اول بيك يمان اش. غيبت سويله و چيني هيچ كم ياراتمى. الله تعالى ده آنى هيچ ياراتمى غيبت اول غايت زور كناه. شونلغنن آنگار دن بوتون كوچك برلن صاقلان!

م — بيا گره كه ده كشي اشله مه گان بر اشنى اشله مه گان بر اشنى آگا يابو غه يالا يابو ديلر. يالا نور غه كيره ك. بولاي كشي اشله مه گان بر اشنى آگا يابو غه يالا يابو ديلر. يالا يابو اول چيكسز زور كناه. يالا يابقان كشي نى بر كم ده ياراتمى. الله تعالى ده آنى ياراتمى، آگا آچولانا. بروك كشي گه يالا يابوب آنك قارغ شينه نوشه كورمه؛ آنك كوز يه شندن قورق! كشي گه يالا يابساك سينك اوز كه ده شولاي ايتهر لر. اوز كه ده ئه نور ساك، اوز كه ده صزلانور ساك. كشي رنجمو، غيبت سويله و، كشي گه يالا يابودن الله تعالى بيك قاتى طيغان؛ اول بيك زور كناه ديگان. موننه شوندى اشلر اشلر خلق كوز نك توبهن، خور صانالودن صاقلانور غه كيره ك بولغان كبك، الله تعالى نك آچووى توشودن ده صاقلانور غه كيره ك. الله تعالى بوندى اشلر گه دنيا ده ده، آخر تله ده جزا بيره. م — هر وقت طوغرى بولور غه، طوغرى سويله ر گه كيره ك. طوغرى بيلقنن هيچ بر وقت آبر لور غه يارامى. طوغرى سويله سه ك سيني آتاك اناك ده، باشقه كشي لر ده ياراتور لر. الله تعالى ده ياراتور. اما يالغان سويله ب كشي كوز نده خور بولور غه طر شما. سيني هيچ كم «يالغانچى» ديمه سون. يالغانچى اسمن آلودن بروك صاقلان! يالغانچى كشي نى بر كم ده ياراتمى؛ آنى كشي لر ده ياراتمى، الله تعالى ده ياراتمى. يالغان سويله و غايت زور كناه اول. آنگار دن بوتون كوچك برله صاقلان!

م — ايده شهك سىگا بره سوز سويله سه، سين آنى ايكنچى كشي گه باروب سويله مه. آلاى بر كشي سوزن ايكنچى كشي گه سويله ب يور و گه سوز يورتو ديلر. سوز يورتوب كشي آراسن بوزو، كشي آراسن بولغاتو هيچ بر وقت يارامى. سوز يورنكان كشي اول بيك توبهن، بيك اشدن چققان كشي بولا؛ اول بيك واق كشي بولا. اير كشي، مسلمان كشي هيچ بر وقتله سوز يورتوب، خلق آراسن بوزوب يورمه س.

م — سين هر وقت اشانچلى كشي بول. سىگا هر كم اشانچ بلهن قاراسون. سين اوز گنك يوروشك، طوروشك برله، اوز گنى خلق آراسنده اشانچلى ايتوب تانتور غه طرش. سىگا ئه يبر بيروب طورودن، بر بر يמוש تابشرو دن هيچ كم قور قماسون. «آى آى بوگا بىردم بيروون، اوزينه آلوب قالماسه يارار ايدى!» ديب هيچ كهنك كو گلبنه كيلمه سون. كشي نك نهر سه سينه تيمه سه ك، اشانچلى بولساك، كشي لر سيني ياراتور لر، الله تعالى ده ياراتور. اما كشي نهر سه سينه خيانت قيلساك، كوزدن توشه رسك، خور بولور ساك. هم زور گناهلې بولور ساك. خيانت قيلو اير كشي، مسلمان كشي اشى توگل اول.

م — سىگا بر بر نهر سه كيره ك بولسه «ئهنكهى، شول نهر سه نى ميگا بىر سه نه!» ديب صوراب آل. صورامپچه بر نهر سه نى ده ألما. اوسوب، يگت، اير بولوب

يېتىكچە دە ھەر وقت اوز كوچك، ماڭغاي تپىرك بىرلە مال تابورغە طارش. كىشى نەرسە سەسىنە ھېچ بىر وقت قاغىما. اوغىرلاو دىگان سوزنى قولاغىدە ايشتەسى كېلمەسون. اوغرىلىق اول غايت درجەدە زور گناھ. اوغرى كىشى اول دنيادەدە بختسز، آخرتدەدە بختسز كىشى بولا. اوغىرلاو اول اير كىشى، مسلمان كىشى اشى توگل. مۇنە مېن سزگە بايتاق نەرسەلر سويلەدم. كىشى رنجتو، يالقان سويلەو، سوز پورتو، يالا بابو، غىبەت سويلەو، خيانت قىلو، اوغىرلاو يارامى دېدم. بونى نەرسەلر زور گناھ، آلردن اللە تعالى طيبا دېدم. آندن صوك مېن سزگە اوتكان درسە آتا اناغە، ياقنلر، استاذلرغە و باشقە كىشىلرگە ياخشىلىق قىلورغە كېرەك دېدم. بولاي ايتو زور ثواب، بولاي ايتەرگە بزگە اللە تعالى قوشادېدم. مۇنە مسلمان كىشى قولى بىرلەدە، تلى بىرلەدە، كوڭلى بىرلەدە، مالى بىرلەدە، خلققە ياخشىلىق قىلورغە تېوش. مسلمان كىشىنىڭ خلققە يمانلىق قىلورن قولى دە، تلى دە، كوڭلى دە صاقلانورغە كېرەك.

تصحیح

یول	بیت	درست	یالغش
۲۹	۳	موافق	موافق
۲۱	۴	————	ئهلله نیندی
۲۳	۷	جزئده اوك	جزئده اوك
۸	۱۳	بولغان	بولغان
۱۹	۱۶	بیره	بیره
۳۰	۲۴	چیمش	چیمش
۳۴	۳۳	العنكبوت	العنكبوت
۱۳	۳۶	فرعون	فرعون
۳۶	۳۶	قارا:	قارا؛
۳۱	۳۷	کنعان	کنعان
۲۰	۳۹	بوگا:»	بوگا،
۱۰	۴۸	سرافه	سراق نك
۱	۴۹	بتكاج	بتكاج
۳۴	۴۹	فتیره	مهیره
۸	۵۲	تیره یاقدهغی	تیره یاقده
۳۲	۵۳	رعایت	رعایت
		هم پیغمبری دیب گواهلغی	هم پیغمبری
۱۶	۵۴	بیرهمن	
۳۰	۵۴	بلهسك	بلهسكی
۲۷	۵۵	او قوغاننی	او قوغانن
۳۰	۵۸	والطیبات	والطیبات

۵۸ نچی بیتده یکریمی بیشنچی درسده «احد» سورہسی اوزی
 ذکر ایتلمهگان. معناسی غنه ئه بتلوب کیچلگان. احد سورہسی شونده
 ذکر ایتلورگه تیش.

